

SPIS TREŚCI

Wstęp	2
Wiem, jak	2
Rozdział 1	3
Koncepcja programu	3
Sposoby realizacji	4
Autoewaluacja	7
Rozdział 2	8
Szczegółowe cele kształcenia i wychowania	8
Rozdział 3	11
Dobór treści i układ materiału	11
Obszar 1 działalności dziecka: Jestem i działam z innymi	12
Obszar 2 działalności dziecka: Żyję zdrowo i bezpiecznie	16
Obszar 3 działalności dziecka: Działam w harmonii z przyrodą	30
Obszar 4 działalności dziecka: Myślę i działam matematycznie	35
Obszar 5 działalności dziecka: Mówię i rozumiem	43
Obszar 6 działalności dziecka: Czytam i piszę	50
Obszar 7 działalności dziecka: Jestem odbiorcą i twórcą	54
Obszar 8 działalności dziecka: Żyję wśród innych kultur i narodowości	61
Rozdział 4	63
Kilka słów o rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym	63
Rozdział 5	67
Jak podejść do oceny osiągnięć dziecka w wieku przedszkolnym – rozważania i wskazówki na temat prowadzenia obserwacji pedagogicznej	67
Rozdział 6	72
Kilka słów o współpracy z rodzicami	72
Załącznik nr 1	73
Załącznik nr 2	74
Bibliografia	75

WSTĘP

*Rozwój, pełny rozkwit możliwości ludzkich na całym świecie
jest ostatecznym celem edukacji, jak i kultury.*

„Raport UNESCO – Edukacja, jest w niej ukryty skarb”¹

Wiem, jak

Liczne badania i rozważania odnoszące się do współcześnie rozumianej wczesnej edukacji dziecka i roli edukacyjno-wychowawczej przedszkola wskazują na konieczność podejmowania przez nauczycieli takich działań, które biorą pod uwagę indywidualny profil rozwojowy oraz specyfikę rozwojową dzieci w wieku 3–6 lat. Tempo i dynamika zmian, jakie zachodzą w rozwoju dziecka w tym okresie, wymagają refleksyjnego podejścia do procesu wychowania, podążania za dzieckiem, jego potrzebami i możliwościami, pozwalania mu na doświadczanie nowych przestrzeni i tym samym poznawanie siebie i otaczającej go rzeczywistości.

Prezentowany program wychowania przedszkolnego „Kocham przedszkole” jest zorientowany na dziecko oraz jego aktualną i najbliższą strefą rozwoju. Podkreśla również ważną rolę nauczyciela, który ma towarzyszyć dziecku, inicjując i stymulując szeroko pojęte procesy rozwojowe.

W programie wychowania przedszkolnego wyodrębniono osiem obszarów, które obejmują wszystkie treści edukacyjne i wychowawcze wynikające z podstawy programowej wychowania przedszkolnego. W obrębie każdego z nich określono zagadnienia szczegółowe, których układ z jednej strony pokazuje przyrost wiedzy i umiejętności na poziomie wieku, z drugiej zaś – stopniowanie wymagań, koncentrując się na aktualnym poziomie rozwoju i możliwościach najbliższego rozwoju dziecka. Dzięki takiemu ujęciu widoczny jest jego przyrost wiedzy i umiejętności, poczynwszy od naśladowania działań nauczyciela i innych osób przez powtarzanie, utrwalanie, aż do samodzielnego intencjonalnego działania.

Taki układ pozwala nauczycielowi na dostosowanie doboru treści i wymagań adekwatnie do potencjalnego poziomu rozwoju dzieci w danej grupie wiekowej, indywidualnego tempa rozwoju, preferencji i stylów uczenia się, indywidualnych zainteresowań oraz doświadczeń środowiskowych i kulturowych.

Kreując rzeczywistość edukacyjną dziecka, powinniśmy stwierdzić *wiem, jak* stawiać jako nadrzędne wobec *wiem, że*. Dziecko ma doświadczać *skutecznego zdziwienia*, które wyzwala twórczą aktywność, zmusza do refleksji i motywuje do poznania. Jest to możliwe tylko wówczas, kiedy zaangażujemy dziecko w działalność i pozwolimy mu rozwijać umiejętność postrzegania stawianych przed nim problemów w nowej perspektywie. Warto pamiętać, że wszystko, co *nowe* opiera się na wcześniejszych doświadczeniach dziecka. Kiedy przychodzi ono do przedszkola, przynosi przecież ze sobą określony zasób wiedzy i umiejętności.

Opierając koncepcję programu na pedagogice konstruktywistycznej, zależy nam, aby nauczyciel nie tylko wykorzystywał zawarte w nim treści w konwencji *dostosowywania ich do możliwości dzieci*, ale – przede wszystkim – aby stały się one propozycją i *wyzwaniem dla dotychczasowego rozumienia świata*².

¹ Raport dla UNESCO pod przewodnictwem J. Delerosa, *Edukacja, jest w niej ukryty skarb*, Warszawa 1998, s. 269.

² S. Dylak, *Konstruktywizm jako obiecująca perspektywa kształcenia nauczycieli*, ww.cen.uni.wroc.pl/teksty/konstrukcja.pdf.

ROZDZIAŁ 1

Koncepcja programu

Powszechnie uznaje się, że *proces uczenia się* polega na nabywaniu przez dziecko wiedzy na drodze zapamiętywania i odtwarzania, często mechanicznego wykonywania czynności. Przekazywanie wiedzy rozumiane jako *zapamiętywanie cudzej wiedzy, przyswajanie obcych strategii rozwiązywania problemów, a tym samym używania cudzych sformułowań*¹ nie daje możliwości dziecku do samodzielnego budowania własnej wiedzy, dlatego też w edukacji przedszkolnej większy nacisk powinno kłaść się na proces wspierania aktywności edukacyjnej dziecka. W tym ujęciu podkreślane jest holistyczne postrzeganie dziecka, z jego możliwościami i ograniczeniami rozwojowymi. Inaczej też rozumiana jest rola nauczyciela. Jego działania nie koncentrują się na realizowaniu programu, ale na towarzyszeniu i organizowaniu dziecku różnorodnych działań, w wyniku których buduje ono wiedzę o sobie i o świecie.

Przedstawione podejście do realizowania zadań edukacyjno-wychowawczych przedszkola odnosi się do **konstruktywistycznej teorii uczenia się**, w której podkreśla się, że *wiedza jest indywidualnie konstruowana w społecznym kontekście, a uczenie się jest ciągłym procesem konstruowania, interpretowania i modyfikowania osobistych reprezentacji rzeczywistości bazujących na indywidualnych doświadczeniach uzyskiwanych w toku działania w tej rzeczywistości*².

W programie wychowania przedszkolnego wykorzystano również koncepcję Lwa Wygotskiego dotyczącą rozwoju dziecka, w której wyróżnił on strefę aktualnego rozwoju oraz strefę najbliższego rozwoju. **Strefa najbliższego rozwoju** wyznaczana jest przez różnicę między poziomem rozwiązywania zadań dostępnych pod kierunkiem i z pomocą dorosłych a poziomem rozwiązywania zadań dostępnych w samodzielnym działaniu³. *To, co dziecko robi dziś przy pomocy dorosłych, zrobi jutro samodzielnie*⁴. To jutro stanie się **strefą aktualnego rozwoju**.

Zadaniem nauczyciela jest właściwie diagnozować strefę rozwoju dziecka w danym obszarze, ponieważ *nauczanie zorientowane na zakończony już cykl rozwojowy staje się nieefektywne z punktu widzenia ogólnego rozwoju dziecka, nie prowadzi tego procesu za sobą, lecz samo się za nim wlecze. (...) dobre jest tylko takie nauczanie, które przez rozwój jest wyprzedzane*⁵. Działania nauczyciela i rówieśników tworzą strefę najbliższego rozwoju, dlatego ważne jest, aby w procesie nauczania towarzyszył nie tylko dorosły, ale również inne dzieci. Proponowane zadania powinny być wyzwaniem dla dziecka, nie za dużym ani nie za małym, takim, żeby z zaangażowaniem podjęło się ono jego realizacji. Jeśli nauczymy go, jak samodzielnie zdobywać wiedzę, to przyczynimy się do powstawania o wiele bogatszych struktur poznawczych i rozwijania jego motywacji wewnętrznej.

Nauczyciel wychowania przedszkolnego, który zechce wdrażać w swojej pracy idee i zasady pedagogiki konstruktywistycznej, stawia przed dziećmi odpowiednie do ich możliwości i atrakcyjne problemy, elastycznie je modyfikując nawet podczas już podejmowanych działań. Jest świadomy dziecięcej wiedzy potocznej, co pozwala na rozumienie przez dzieci coraz bardziej złożonych zagadnień. Stwarza dzieciom możliwości do podejmowania różnych działań poznawczych, inspirowanie je i akceptuje ich niezależność oraz inicjatywę w uczeniu się. Pobudza dzieci do stawiania pytań, do poszukiwania rozwiązań przez zadawanie otwartych pytań oraz do projektowania działań, które byłyby odpowiedzią na te pytania. Inspirowanie dzieci do udziału w dialogu, zarówno z samym nauczycielem, jak i z rówieśnikami. Angażuje je w doświadczenia, które nie zawsze muszą potwierdzić przyjęte przez wychowanków założenia. Prezentując zadania do wykonania, posługuje się terminologią z zakresu *nauk poznawczych*, jak np. *sklasyfikuj; uporządkuj, analizuj, utwórz, skonstruuj*. Rozwijają u dzieci poczucie odpowiedzialności za własne uczenie się i pielęgnuje naturalną ciekawość dzieci jako najcenniejszy motyw samodzielnego uczenia się⁶.

Podsumowując, w podejściu konstruktywistycznym⁷:

- ważne jest indywidualnie postrzeganie dziecka z własnymi potrzebami rozwojowymi, strategiami uczenia się;
- uczenie się zachodzi poprzez własną aktywność dziecka w trakcie podejmowania atrakcyjnych i zróżnicowanych zadań;
- nauczyciel stwarza maksymalnie sprzyjające warunki do aktywnego nabywania i rozwijania różnorodnych kompetencji z zakresu wszystkich aspektów jego osobowości;

¹ E. Brańska, J. Uszyńska-Jarmoc, *Materiały szkoleniowe CODN Lider edukacji elementarnej*. Moduł IV – Uczenie się dziecka.

² za: R. Michalak, *Konstruktywistyczna perspektywa założonego modelu edukacji elementarnej*, [w:] *Edukacja elementarna, podstawy teoretyczne – wybrane zagadnienia*, zeszyt 1, Warszawa 2005.

³ L.S. Wygotski, *Nauczanie a rozwój w wieku przedszkolnym*, [w:] L.S. Wygotski, *Wybrane prace psychologiczne*, Warszawa 1971, s. 542.

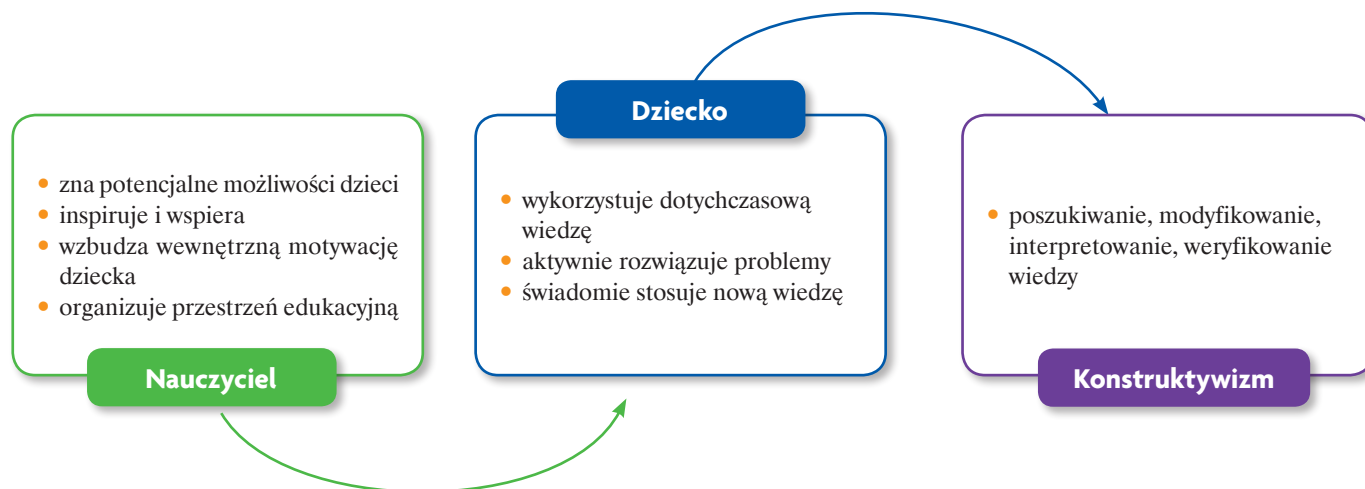
⁴ Ibidem, s. 542.

⁵ Ibidem, s. 543–544.

⁶ S. Dylak, *Konstruktywizm jako obiecująca perspektywa kształcenia nauczycieli*, ww.cen.uni.wroc.pl/teksty/konstrukcja.pdf.

⁷ R. Michalak, *Konstruktywistyczna perspektywa założonego modelu edukacji elementarnej*, [w:] *Edukacja elementarna, podstawy teoretyczne – wybrane zagadnienia*, zeszyt 1, Warszawa 2005.

- proces uczenia się rozpoczyna się od momentu rozwojowego dziecka, w którym się ono znajduje ze swoją wiedzą i osobistym rozumieniem otaczającego świata, a także stopniem rozwoju struktur poznawczych, dziecko doświadcza autonomii i sukcesu, nabiera wiary we własne możliwości, utwierdza się, że są wokół niego ludzie, z pomocy których zawsze może skorzystać.

Sposoby realizacji

W podejściu konstruktywistycznym inna jest rola nauczyciela. Nie jest on już osobą, która przekazuje niepodważalną wiedzę. Jest kimś, kto organizuje sytuacje edukacyjne, w trakcie których dziecko ma możliwość działać poznawczo i w trakcie których wzmacniana jest jego naturalna ciekawość: *Własna myśl dziecka rodzi się jedynie przez samodzielne rozeznanie okoliczności towarzyszących problemowi, przez poszukiwanie drogi wiodącej do rozwiązania i samodzielnie znajdowanie jej*⁸.

Dzieci same tworzą wyjaśnienia z ograniczonym udziałem dorosłego. Zadaniem nauczyciela jest zachęcanie ich do badania, samodzielnego doświadczania oraz dyskusowania i wymiany swoich ustaleń z innymi. Zajęcia badawcze ustalane są tak, żeby na początku przedstawić problem, stawiać hipotezy, eksperymentować, weryfikować hipotezy oraz konfrontować je z wiedzą naukową. Wymaga to innego podejścia do sposobu realizacji zajęć, czasami większego nakładu przygotowań, ale zostaje to wynagrodzone entuzjazmem dzieci z samodzielnego budowania swojej wiedzy. Oczywiście niemożliwe jest organizowanie wyłącznie tego typu zajęć, ale ważne jest, żeby miały one miejsce w trakcie pracy dydaktyczno-wychowawczej. *Pozorna strata czasu, zużyta na nienaukowe, często błędne, eksperymentowanie dziecka, zrównoważona jest „z nawiązką” przez fakt, że uczeń osiąga głębsze zrozumienie i że przedmiot nauki wzbudza w nim żywe, autentyczne zainteresowanie*⁹.

Metody, które dobrze wkomponowują się w nurt pedagogiki konstruktywistycznej, to:

- **metoda projektów**,
- **metoda okazji sytuacyjnych** – metoda uczenia zorientowana na gromadzenie przez dziecko doświadczeń poprzez czynny kontakt z najbliższym otoczeniem fizycznym i społecznym; uczenie się odbywa się przy okazji konkretnych działań dziecka, opartych na jego motywacji wewnętrznej, wyzwolonej chęcią zaspokojenia różnorodnych potrzeb (biologicznych, poznawczych, społecznych); rola nauczyciela jest inspirowanie aktywności dzieci¹⁰.

Każda z metod akcentuje samodzielne budowanie wiedzy przez dziecko, eksplorację otoczenia oraz rozwiązywania nurtujących dzieci problemów badawczych. Oczywiście nie jest wykluczone stosowanie innych metod wspierających rozwój dziecka, ale ważne jest, aby przy wyborze danej metody nauczyciel kierował się potrzebą pobudzenia aktywności dziecka.

Chcąc przybliżyć metodę okazji sytuacyjnych, prezentujemy przykład zajęć z jej wykorzystaniem. Przedstawione zadania są jedynie hipotetyczne, ponieważ nie wiadomo, w którą stronę ukierunkuje się myślenie dzieci.

⁸ J. Dewey, *Demokracja i wychowanie*. Warszawa 1972, s. 221.

⁹ Ibidem, s. 308.

¹⁰ E. Brańska, J. Uszyńska-Jarmoc, *Materiały szkoleniowe CODN Lider edukacji elementarnej. Moduł IV – Uczenie się dziecka*.

Przykład zajęć z wykorzystaniem metody okazji sytuacyjnych

Temat: Lecą liście z drzew

Grupa: 5-, 6-latki

Materiały: liście o zróżnicowanej budowie, np. liście jarzębu, lipy, kasztanowca, leszczyny, plansze z liśćmi i nazwami drzew, plansze z budową zewnętrzną liścia (Załącznik nr 1), książki botaniczne, czasopisma o ogrodzie itp.

Cele ogólne:

- odkrycie właściwości liścia;
- rozpoznawanie (na przykładzie różnych gatunków liści) poszczególnych elementów budowy zewnętrznej liścia: ogonka, liścia, brzegu, unerwienia, wierzchołka;
- rozróżnianie kilku charakterystycznych gatunków drzew na podstawie wyglądu liścia.

Przebieg zajęć

Nauczyciel wprowadza dzieci do sali, w której porozrzucane są liście o różnych kształtach i kolorach. Pozwala dzieciom obejrzeć liście i przez chwilę pobawić się nimi. Mówi, że będziemy dzisiaj badać liście: *Macie jakieś pomysły, co możemy zbadać?*

Nauczyciel czeka na pomysły dzieci. Jeśli któreś pomysły wymagają większego przygotowania, proponuje, że przygotuje wszystko na następny dzień. Zapisuje wszystkie pomysły dzieci i prosi, żeby powiedziały, *jak to można sprawdzić*. Nauczyciel może też zaproponować problem badawczy.

Przykłady pytań:

- *Z jakich drzew pochodzą liście, jak możemy to sprawdzić?*
- *Czy wszystkie wyglądają tak samo, czym się różnią?*
- *Czy są takie same po obu stronach?*
- *Co można zrobić z liści?*
- *Jakie właściwości mają liście?*
- *Czy liście można jeść? Jeśli tak, to jakie (liście sałaty, kapusty, szpinaku, winogron, botwinkę, liście ziół itp.)?*

Nauczyciel organizuje zespoły badawcze: każdy z nich zajmuje się innym problemem badawczym w zależności od podanych wcześniej pomysłów dzieci.

Nauczyciel nic nie sugeruje!

Nauczyciel daje szansę wypowiedzieć się wszystkim dzieciom.

Zespół 1

Problem: *Z jakich drzew pochodzą liście?*

Na stole są przygotowane atlasy przyrodnicze, tablice przyrodnicze lub karty opisujące poszczególne drzewa oraz liście z różnych drzew. Uwaga! To zadanie mogą wykonywać wszystkie dzieci w trakcie pobytu w ogrodzie przedszkolnym lub parku. Każde z dzieci wybiera sobie liść i próbuje odnaleźć drzewo, z którego on pochodzi. Później szukają tych gatunków drzew w dostępnych materiałach.

Zespół 2

Problem: *Czy wszystkie liście są takie same?*

Na stole leżą różne liście oraz plansze przedstawiające budowę zewnętrzną liścia. Dzieci oglądają je, starają się zauważyć, czym się różnią: wielkością, kolorem, fakturą itp. Wyciągają wnioski i starają się przedstawić je w formie tabeli (fiszki zadaniowej): *Kolor* (dziecko rysuje plamę w kolorze liścia), *Kształt* (obrysowuje kształt), *Wielkość* (rysuje strzałkę odpowiedniej wielkości).

Zespół 3

Problem: *Co można zrobić z liści?*

Na stole przygotowane są różne liście, ilustracje z czasopism przedstawiające różne zastosowanie liści, np. dach domu, koszyki, oraz materiały plastyczne. Dzieci zastanawiają się, jak można wykorzystać liście, przedstawiają swoje pomysły w formie prac plastycznych.

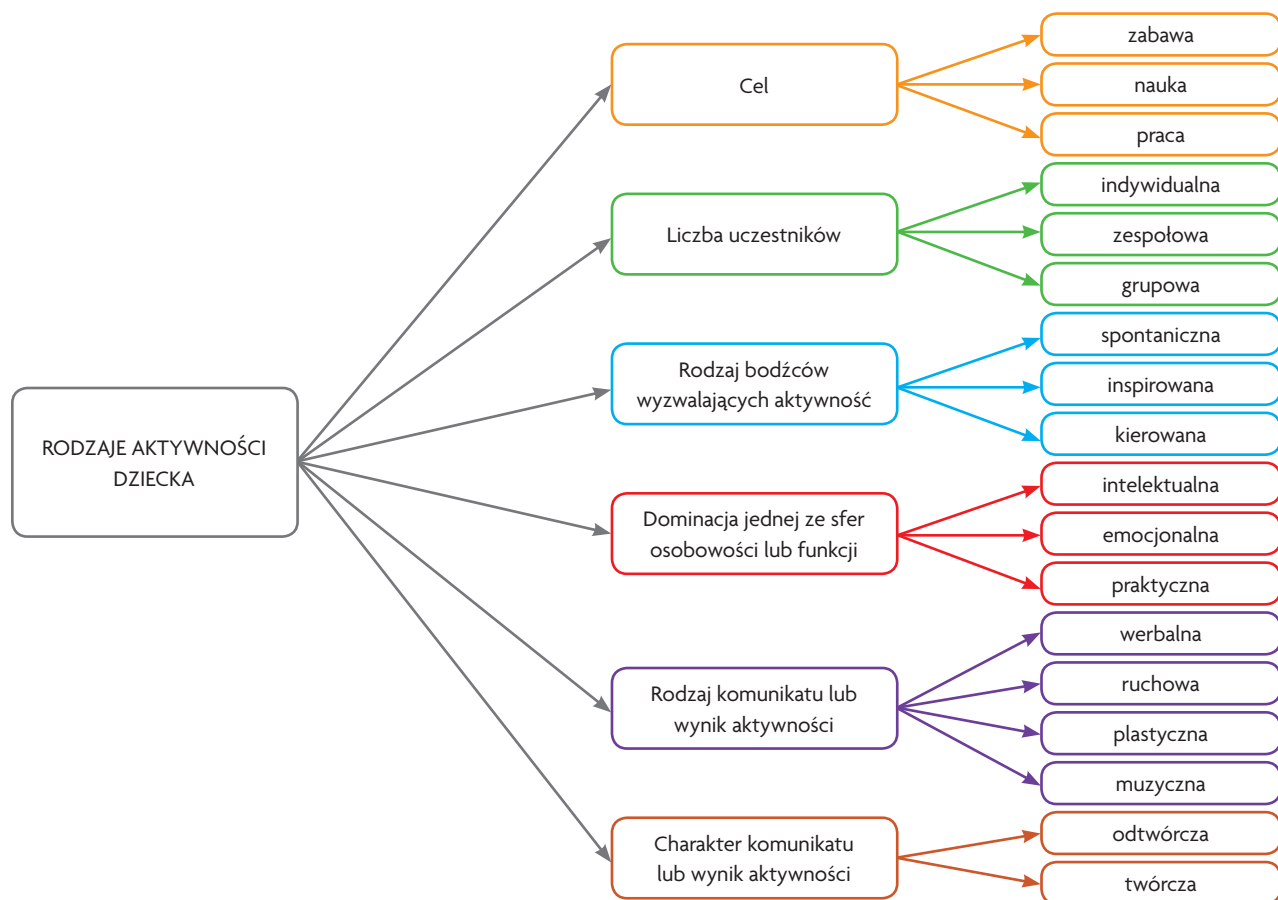
Zespół 4

Problem: *Czy opis liści przedstawionych w wierszu jest zgodny z rzeczywistością?*

Na stole leżą różne liście. Zadaniem dzieci jest wysłuchanie utworu Władysława Broniewskiego „Liście” i zweryfikowanie jego treści. Dzieci mogą wykorzystać materiał zgromadzony w swoim miejscu pracy lub korzystać z pomocy innych grup. Na koniec chętne dzieci opowiadają, co im się podobało, jakie wnioski zostały wyciągnięte, w jaki sposób dochodziły do nich.

AUTORKI: Mirosława Anna Pleskot, Agnieszka Staszewska-Mieszek

Odnosząc się w programie do założeń edukacji konstruktywistycznej, zależy nam na pokazaniu, jak ważne dla rozwoju dziecka są różnorodne rodzaje jego aktywności.

1. W kontekście celu, dla którego podejmuje dziecko działania, wyróżnia się trzy rodzaje aktywności dziecka: zabawę, naukę i pracę.

- **Zabawa** jako podstawowa forma aktywności dziecka ma ogromne znaczenie dla jego rozwoju. Z definicji Johana Huizinga wiadać wyraźnie, dlaczego jej obecność jest tak ważna, nie tylko w okresie wychowania przedszkolnego: *Zabawa jest dobrowolną czynnością lub zajęciem dokonywanym w pewnych ustalonych granicach czasu i przestrzeni, według dobrowolnie przyjętych, lecz bezwarunkowo obowiązujących reguł, jest celem sama w sobie, towarzyszy jej zaś uczucie napięcia i radości, i świadomość „odmienności” od zwyczajnego życia.* W literaturze znajdziemy różne ujęcie podziału zabaw, niezależnie jednak od przyjętej klasyfikacji, dziecko podejmuje taką aktywność, aby się bawić. Przeżywa różne emocje zarówno pozytywne, jak i negatywne. Uczestnicząc w zabawie, zaspokaja potrzebę działania, rozwija niezbędne cechy osobowości oraz, a może przede wszystkim, rozwija się intelektualnie.
- **Nauka** – w wychowaniu przedszkolnym nie może być formą aktywności rozumianą tak samo jak w szkole. To swego rodzaju pochodną różnych aktywności dziecka, w ramach których dziecko zdobywa wiedzę i umiejętności, doskonali siebie poznawczo, społecznie, praktycznie, rozwija swoje zainteresowania i zdolności.
- **Praca** – nabiera innego znaczenia w edukacji przedszkolnej. Dziecko, podejmując różne zadania zarówno te wynikające z samodzielnej, spontanicznej aktywności, jak i te będące ukierunkowanym działaniem zainspirowanym przez innych, doświadcza, że może mieć wpływ na zmiany w otaczającej je rzeczywistości – przyrodniczej, społecznej, kulturowej, technicznej.

2. Drugi aspekt postrzegania aktywność dziecka to jej forma:

- **indywidualna** – podstawą są wzajemne oddziaływania poznawcze typu: dziecko – obiekt działania;
- **zespołowa** – podstawą są tu relacje typu: dziecko – dziecko lub dziecko – kilkuosobowy zespół;
- **grupowa** – podstawą jest tu aktywność dzieci, które wchodzą w różne interakcje z całą formalną grupą społeczną, np. grupą przedszkolną.

3. Trzecie kryterium dotyczy tego, co jest przyczyną aktywności dziecka, jaki bodziec ją wywołuje:

- **spontaniczna** – wynikająca z potrzeby i wewnętrznej motywacji dziecka; dziecko żywiołowo podejmuje różne formy aktywności własnej;
- **inspirowana** – wynikająca z potrzeby nauczyciela i konieczności realizacji określonego zadania, ale odwołująca się do wewnętrznej motywacji dziecka; obiekt czy wydarzenie (które jest również elementem motywacji zewnętrznej – nauczyciela) stają się inspiracją do działania dziecka;
- **kierowana** – wynikająca głównie z motywacji zewnętrznej – nauczyciela – do zrealizowania przez dziecko określonego zadania; dziecko wykonuje to, czego chce nauczyciel.

4. Kolejne spojrzenie w klasyfikacji aktywności dziecka odnosi się do sfer osobowości dziecka: intelektualnej, emocjonalnej, praktycznej.

Podstawą jest tu ocena, która z wyżej wymienionych sfer była bardziej zaangażowana w realizacji postawionego przed dzieckiem zadania. Warto pamiętać jednak, że jedna dominująca sfera w trakcie konkretnych zajęć nie oznacza nieangażowania pozostałych sfer aktywności dziecka.

5. Następnym kryterium aktywności dziecka jest forma komunikatu, w jakiej wyraża ono swoją aktywność:

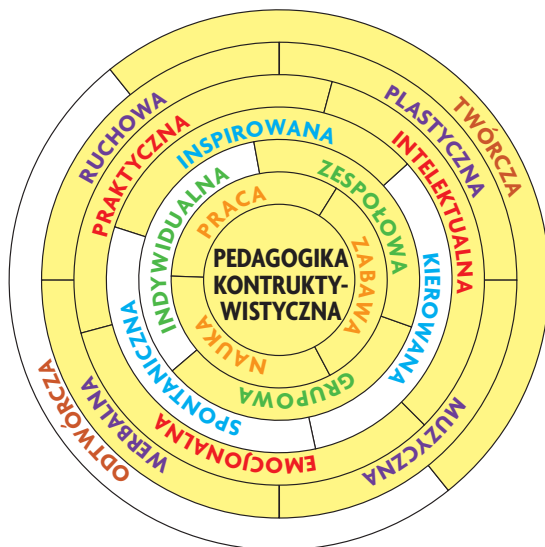
- **werbalna** – różne formy ekspresji wyrażanej słowem, angażujące mowę;
- **ruchowa** – różne formy ekspresji angażujące motorykę dużą i małą;
- **plastyczna** – różne formy ekspresji wykorzystujące poznane techniki plastyczne;
- **muzyczna** – różne formy ekspresji wykorzystujące: taniec, śpiew, grę na instrumentach.

6. Ostatni aspekt postrzegania aktywności dziecka to charakter wszystkich podejmowanych i realizowanych działań:

- **odtwórcza** – dziecko naśladuje, powiela, odwzorowuje, jest w jakimś stopniu hamowane w swobodnym działaniu;
- **twórcza** – dziecko jest kreatywne, ma wpływ na tworzenie i zmiany zarówno przestrzeni, w której funkcjonuje, jak i własnej osoby.

Wszystkie wymienione kategorie aktywności dziecka są ważne w procesie jego edukacji. Powinny się przenikać podczas codziennych sytuacji zabawowych czy zadaniowych. Wraz z nabywaniem przez dziecko doświadczeń powinny się przenikać również w swobodnych i samodzielnie podejmowanych działaniach. Dzięki tak szeroko rozumianej aktywności dziecko w okresie przedszkolnym otrzymuje możliwość doświadczania poznawczego, społecznego i praktycznego indywidualnie i w relacjach z innymi.

W podejściu konstruktywistyczne najbardziej wpisują się te działania nauczyciela, które są inspiracją do podejmowania przez dzieci różnorodnych aktywności sprzyjających konstruowaniu wiedzy. Zaprezentowano to na schemacie powyżej (aktywności dziecka, które najbardziej sprzyjają idei konstruktywizmu zaznaczono na żółto).

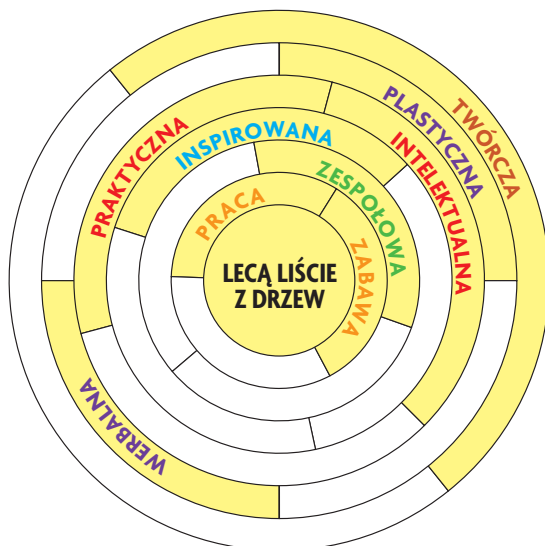
Schemat aktywności dziecka, które najbardziej sprzyjają realizacji idei konstruktywizmu.

Autoewaluacja

Zaproponowany podział rodzajów aktywności dziecka może posłużyć nauczycielowi jako swego rodzaju autoewaluacja codziennych, tygodniowych czy miesięcznych planów i realizowanych zajęć. Warto wówczas zadać pytania, np.:

- *Jak często prowadziłam / prowadziłem zajęcia zespołowe / indywidualne?*
- *Czy przeważały zadania kierowane?*
- *Czy treści realizowane podczas zajęcia integrowały wszystkie sfery?*
- *Ile było sytuacji zadaniowych / zabawowych, które wymagały od dziecka ekspresji ruchowej?*
- *Czy stwarzane sytuacje edukacyjne sprzyjały samodzielnemu budowaniu wiedzy przez dzieci?*
- *Czy stwarzane sytuacje wzbudzały wewnętrzną motywację dziecka?*

Do autoewaluacji można wykorzystać omawiany wcześniej Schemat aktywności dziecka. Obok podajemy, jak można go wykorzystać na przykładzie przedstawionego w programie scenariusza zajęć *Lecą liście z drzew* (w schemacie kolorem wypełniamy te elementy z poszczególnych rodzajów aktywności dziecka, które w naszej ocenie miały miejsce w trakcie realizowanych zajęć; zebranie przez nauczyciela w ciągu miesiąca kilku wypełnionych schematów pozwoli na dokonanie autoewaluacji – Załącznik nr 2).

Autoewaluacja z wykorzystaniem schematu aktywności dziecka.

ROZDZIAŁ 2

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania

Cele programu powinny wskazywać nauczycielowi kierunek działań umożliwiający realizację podstawowych zadań wychowania przedszkolnego, jakim jest wspomaganie rozwoju dziecka. Myślą przewodnią jest tu spojrzenie Anny Brzezińskiej, która podkreśla znaczenie rozwoju w edukacji dziecka i edukacji w rozwoju dziecka – wyznacza to nauczycielowi podstawowe zadanie, które można ująć jako wspieranie rozwoju polegające na wielorakich działaniach prowadzących do powstawania zmian rozwojowych (zmian uniwersalnych, wspólnych i indywidualnych)¹.

Podejmowane działania w edukacji przedszkolnej powinny uwzględniać zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego dziecka, stosownie do jego potrzeb i możliwości, a w przypadku dzieci niepełnosprawnych – stosownie także do ich możliwości psychofizycznych i komunikacyjnych oraz tempa rozwoju psychofizycznego.

Cele kształcenia i wychowania w proponowanym programie zostały przypisane do ośmiu obszarów działalności dziecka. W ten sposób chcemy wykazać ich uniwersalność.

Obszary działalności dziecka	Ogólne cele wychowania przedszkolnego z podstawy programowej ² . Celem wychowania przedszkolnego jest:	Cele szczegółowe w odniesieniu do dziecka
Jestem i działam z innymi	2) budowanie systemu wartości, w tym wychowywanie dzieci tak, żeby lepiej orientowały się w tym, co jest dobre, a co złe; 4) rozwijanie umiejętności społecznych dzieci, niezbędnych w poprawnych relacjach z dziećmi i dorosłymi; 9) kształtowanie u dzieci poczucia przynależności społecznej (do rodziny, grupy rówieśniczej i wspólnoty narodowej) oraz postawy patriotycznej; 5) stwarzanie warunków sprzyjających wspólnej i zgodnej zabawie oraz nauce dzieci o zróżnicowanych możliwościach fizycznych i intelektualnych.	<ul style="list-style-type: none"> • Dostrzega i respektuje potrzeby innych • Dostrzega własną i innych indywidualność • Ma poczucie przynależności regionalnej i narodowej • Ma pozytywny obraz samego siebie • Nazywa własne emocje i wyraża je w różnych formach aktywności • Określa własne potrzeby • Posiada wiedzę o sobie i swoich najbliższych • Przestrzega zasad współdziałania w grupie • Przestrzega zasad odnoszących się do poszanowania symboli narodowych • Radzi sobie w trudnych życiowych sytuacjach • Rozumie różnice między dobrem a złem • Rozumie znaczenie uniwersalnych wartości i norm w kontaktach społecznych
Żyję zdrowo i bezpiecznie	6) troska o zdrowie dzieci i ich sprawność fizyczną; zachęcanie do uczestnictwa w zabawach i grach sportowych; 5) stwarzanie warunków sprzyjających wspólnej i zgodnej zabawie oraz nauce dzieci o zróżnicowanych możliwościach fizycznych i intelektualnych.	<ul style="list-style-type: none"> • Jest samodzielne w czynnościach higienicznych i samoobsługowych • Dbą o estetykę własnego wyglądu • Utrzymuje porządek w najbliższym otoczeniu • Zna zasady prawidłowego odżywiania się, wie, co powinien, a czego nie powinien jeść, i się do tego stosuje • Doskonali swoją sprawność fizyczną • Posiada dobrą koordynację wzrokowo-ruchowo-słuchową w różnych zabawach ruchowych w makro- i mikroprzestrzeni; • Przestrzega zasad bezpiecznego zachowania się w różnych miejscach i sytuacjach • Zachowuje właściwą postawę wobec świata przyrody • Dbą o bezpieczeństwo własne i innych • Jest odpowiedzialny za własne postępowanie • Zna podstawowe przepisy ruchu drogowego i ich przestrzega

¹ A. Brzezińska, *Spoleczna psychologia rozwoju*, Wydawnictwo Naukowe Scholaris, Warszawa 2000, s. 20–29.

² Tu i w dalszej części programu powołujemy się na *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 17 czerwca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego* (Dz.U. z 2016 r. poz. 895).

Obszary działalności dziecka	Ogólne cele wychowania przedszkolnego z podstawy programowej. Celem wychowania przedszkolnego jest:	Cele szczegółowe w odniesieniu do dziecka
Działam w harmonii z przyrodą	7) budowanie dziecięcej wiedzy o świecie społecznym, przyrodniczym i technicznym oraz rozwijanie umiejętności prezentowania swoich przemyśleń w sposób zrozumiały dla innych; 5) stwarzanie warunków sprzyjających wspólnej i zgodnej zabawie oraz nauce dzieci o zróżnicowanych możliwościach fizycznych i intelektualnych.	<ul style="list-style-type: none"> • Interesuje się środowiskiem przyrodniczym • Obserwuje zjawiska występujące w przyrodzie • Wyciąga i formułuje wnioski z przeprowadzonych eksperymentów przyrodniczych • Zachowuje się stosownie do różnych zjawisk atmosferycznych • Znana i stosuje się do zasad związanych z ochroną przyrody • Jest świadomy roli przyrody w życiu człowieka
Myszę i działam matematycznie	1) wspomaganie dzieci w rozwijaniu uzdolnień oraz kształtowanie czynności intelektualnych potrzebnych im w codziennych sytuacjach i w dalszej edukacji; 10) zapewnienie dzieciom lepszych szans edukacyjnych poprzez wspieranie ich ciekawości, aktywności i samodzielności, a także kształtowanie wiadomości i umiejętności, które są ważne w edukacji szkolnej; 3) kształtowanie u dzieci odporności emocjonalnej koniecznej do racjonalnego radzenia sobie w nowych i trudnych sytuacjach, w tym także do łagodnego znoszenia stresów i porażek; 5) stwarzanie warunków sprzyjających wspólnej i zgodnej zabawie oraz nauce dzieci o zróżnicowanych możliwościach fizycznych i intelektualnych.	<ul style="list-style-type: none"> • Szacuje liczebność, miarę i masę • Posługuje się liczebnikami głównymi i porządkowymi • Umie poprawnie liczyć w zakresie własnych możliwości • Ustala wynik dodawania i odejmowania w konkretnym działaniu, w zakresie własnych możliwości • Tworzy zbiory według cech jakościowych • Określa równoliczność zbiorów • Orientuje się w schemacie ciała • Różnicuje stronę lewą i prawą • Orientuje się w przestrzeni • Określa położenie przedmiotów i wskazuje kierunki • Określa własności podstawowych figur geometrycznych (koło, kwadrat, trójkąt) i wybranych brył (kula, sześcian, walec) • Dostrzega symetrię w obiektach • Rozumie rytmiczną organizację czasu i przestrzeni
Mówię i rozumiem	1) wspomaganie dzieci w rozwijaniu uzdolnień oraz kształtowanie czynności intelektualnych potrzebnych dzieciom w codziennych sytuacjach i w dalszej edukacji; 3) kształtowanie u dzieci odporności emocjonalnej koniecznej do racjonalnego radzenia sobie w nowych i trudnych sytuacjach, w tym także do łagodnego znoszenia stresów i porażek; 5) stwarzanie warunków sprzyjających wspólnej i zgodnej zabawie oraz nauce dzieci o zróżnicowanych możliwościach fizycznych i intelektualnych; 10) zapewnienie dzieciom lepszych szans edukacyjnych poprzez wspieranie ich ciekawości, aktywności i samodzielności, a także kształtowanie tych wiadomości i umiejętności, które są ważne w edukacji szkolnej.	<ul style="list-style-type: none"> • Układa zdania i buduje dłuższe wypowiedzi • Mówi płynnie i poprawnie pod względem artykulatoryjnym, gramatycznym i leksykalno-semantycznym • Porozumiewa się z otoczeniem za pomocą werbalnych i pozawerbalnych środków wyrazu • Opowiada treści historyjek obrazkowych i utworów literackich • Tworzy własne opowiadania • Porównuje, klasyfikuje, tworzy analogię i abstrahuje • Rozumie przyczyny powstawania różnych zdarzeń i sytuacji i próbuje przewidywać ich skutki • Jest gotowy do poznawania i podejmowania działań w różnych obszarach • Wykorzystuje zdobyte wiadomości i umiejętności
Czytam i piszę	1) wspomaganie dzieci w rozwijaniu uzdolnień oraz kształtowanie czynności intelektualnych potrzebnych dzieciom w codziennych sytuacjach i w dalszej edukacji; 10) zapewnienie dzieciom lepszych szans edukacyjnych poprzez wspieranie ich ciekawości, aktywności i samodzielności, a także kształtowanie tych wiadomości i umiejętności, które są ważne w edukacji szkolnej; 11) kształtowanie u dzieci umiejętności czytania i przygotowanie dzieci do nabywania umiejętności pisania.	<ul style="list-style-type: none"> • Uważnie słucha i spostrzega • Dokładnie, starannie i precyzyjnie wykonuje działania manualne • Ma dobrą koordynację wzrokowo-ruchową w różnych sytuacjach w makro- i mikroprzestrzeni • Rozumie informacje przedstawione w formie symboli i znaków umownych • Interesuje się książką, czytaniem i pisanem • Potrafi odczytać proste teksty w obrębie poznanych liter • Prawidłowo trzyma i posługuje się narzędziem pisarskim • Odwzorowuje znaki graficzne i literopodobne
Jestem odbiorcą i twórcą	8) wprowadzenie dzieci w świat wartości estetycznych i rozwijanie umiejętności wypowiadania się poprzez muzykę, taniec, śpiew, małe formy teatralne oraz sztuki plastyczne;	<ul style="list-style-type: none"> • Uczestniczy w spektaklach, pokazach filmowych i koncertach, z zachowaniem obowiązujących kulturowo norm

Obszary działalności dziecka	Ogólne cele wychowania przedszkolnego z podstawy programowej. Celem wychowania przedszkolnego jest:	Cele szczegółowe w odniesieniu do dziecka
	5) stwarzanie warunków sprzyjających wspólnej i zgodnej zabawie oraz nauce dzieci o zróżnicowanych możliwościach fizycznych i intelektualnych.	<ul style="list-style-type: none"> • Dzieli się wrażeniami z odbioru różnych dzieł sztuki (muzyka, film, teatr, obraz, rzeźba) • Odgrywa role i wyraża emocje w różnych formach ekspresji muzycznej, plastycznej, teatralnej i ruchowej • Porusza się zgodnie z rytmem melodii i odtwarza proste układy taneczne • Szanuje prace i wytwory własne oraz innych osób • Jest wrażliwy na piękno i ma poczucie estetyki • Zgodnie działa w grupie, uczestnicząc w różnych formach twórczej ekspresji
Żyję wśród innych kultur i narodowości	4) rozwijanie umiejętności społecznych dzieci, które są niezbędne w poprawnych relacjach z dziećmi i dorosłymi; 9) kształtowanie u dzieci poczucia przynależności społecznej (do rodziny, grupy rówieśniczej i wspólnoty narodowej) oraz postawy patriotycznej; 5) stwarzanie warunków sprzyjających wspólnej i zgodnej zabawie oraz nauce dzieci o zróżnicowanych możliwościach fizycznych i intelektualnych.	<ul style="list-style-type: none"> • Ma poczucie przynależności regionalnej lub narodowej, lub etnicznej • Dostrzega różnice w języku obcym i ojczystym • Słucha prostych wierszyków, rymowanek, bajek, piosenek i opowiadań • Rozumie słowa i frazy w innym języku • Używa słownictwa w obszarze języka funkcjonalnego i sytuacyjnego z najbliższego otoczenia

ROZDZIAŁ 3

Dobór treści i układ materiału

Treści zawarte w programie są zgodne z treściami edukacyjnymi i wychowawczymi z *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dn. 17 czerwca 2016 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego* (Dz.U. z 2016 r. poz. 895). Pogrupowane zostały według ośmiu obszarów działalności dziecka.

Obszary działalności dziecka	Numer obszaru z podstawy programowej
Jestem i działam z innymi	1, 15
Żyję zdrowo i bezpiecznie	2, 5, 6
Działam w harmonii z przyrodą	10, 11, 12
Myślę i działam matematycznie	10, 13
Mówię i rozumiem	3, 4, 10
Czytam i piszę	14
Jestem odbiorcą i twórcą	7, 8, 9
Żyję wśród innych kultur i narodowości	16, 17

Takie ujęcie pozwala na odniesienie procesu uczenia się dziecka do uzyskiwanych poprzez działanie w naturalnym dla siebie środowisku jego indywidualnych doświadczeń, które wynikają z zaspokajania jego różnych potrzeb, m.in. potrzeby poczucia bezpieczeństwa, potrzeb społecznych, potrzeby ruchu i działania czy potrzeb poznawczych. Przyjęcie takiego podziału stanowi również podstawę do porządkowania zdobywanej wiedzy i umiejętności w kontekście zadań rozwojowych związanych ze szkołą¹.

Program obejmuje trzy przedziały wiekowe: 3–4-latki, 4–5-latki i 5–6-latki. Taki podział pozwala w sposób elastyczny dostosowywać treści do dzieci młodszych i starszych w swojej grupie wiekowej, czyli np. 3,0–3,6m-cy / 3,6 – 4.0 m-cy. W każdym przedziale wiekowym uwzględniony został podział na trzy etapy opanowania przez dzieci wiedzy i umiejętności. Jest on odzwierciedleniem teorii aktualnej i najbliższej sfery rozwoju autorstwa Lwa Wygotskiego.

- **Obszar 1: Nabywa doświadczenia i uczy się** – według Wygotskiego – to najbliższa strefa rozwoju, dziecko zawsze w tym obszarze zdobywa nową wiedzę i umiejętności, odwołuje się do wcześniejszych doświadczeń, ale uczy się nowego. Bez wsparcia i pomocy innych nie poradzi sobie. Dlatego w tym obszarze wiodącą rolę odgrywa nauczyciel, ale również inne osoby, np. najbliżsi – rodzice czy opiekunowie, oraz rówieśnicy, którzy w danym temacie są już na wyższym poziomie.
- **Obszar 2: Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia** to nadal strefa najbliższego rozwoju, ale dziecko wymaga coraz mniej powtórzeń, staje się bardziej samodzielne w swoich działaniach, rzadziej wymaga pomocy innych.
- **Obszar 3: Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności** to obszar, który według teorii Wygotskiego odnosi się do strefy aktualnego rozwoju; dziecko staje się świadome swoich działań, rozumie, ma poczucie sprawstwa, potrafi swoją wiedzę i umiejętnościami wspierać innych, nabywa kompetencji.

Zaprezentowane podejście pozwala nauczycielowi na szeroko rozumianą indywidualizację w pracy dydaktyczno-wychowawczej i podążanie za dzieckiem. Poprzez stwarzanie takich sytuacji edukacyjnych, które wyzwalają u dziecka inicjatywę, stawia się na coraz większą samodzielność. Co więcej, układ treści zbudowany według powyżej przedstawionej zasady umożliwia dostosowywanie wymagań do dzieci:

- wykazujących się wyższym potencjałem intelektualnym, charakteryzujących się rozwojem przyspieszonym, u których procesy psychomotoryczne przebiegają szybciej;
- których rytm i tempo rozwoju są zaburzone, charakteryzujących się rozwojem dysharmonijnym, u których procesy psychomotoryczne mają różny poziom rozwoju.

¹ Z rozpoczęciem nauki w szkole związane są następujące zadania: zdobywanie i stosowanie wiedzy, osiąganie samodzielności i niezależności, udział w życiu grupy rówieśniczej, zmiana dominującej formy aktywności z zabawy na naukę, opanowanie umiejętności pisania i czytania. Por. R. Stefańska-Klar, *Późne dzieciństwo. Młodszy wiek szkolny*, [w:] B. Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.

Aby jednak dostosowanie treści przynosiło wymierne efekty, warto pamiętać, że na rozwój psychoruchowy składają się dwa procesy: dojrzewania i uczenia się:

- *dojrzewanie to proces osiągania optymalnego stopnia dojrzałości organizmu, który warunkuje rozwój określonych czynności i umiejętności;*
- *uczenie się to proces zdobywania doświadczenia indywidualnego w trakcie wykonywania i ćwiczenia określonych czynności i umiejętności².*

Dlatego musi być tu zachowana swego rodzaju równowaga, zbyt wczesne (w stosunku do stopnia dojrzałości organizmu) *uczenie jest niekiedy możliwe, ale nieefektywne, natomiast zbyt późne uczenie się jest czasem niemożliwe lub bardzo trudne.*

Psychologia rozwojowa podkreśla tzw. okresy krytyczne, okresy sensytywne. Dziecko, którego rozwój przebiega harmonijnie, staje się w takich momentach swojego rozwoju szczególnie wrażliwe i podatne na uczenie się i oddziaływania wychowawcze, przejawia ono także w określonym zakresie własną aktywność. Dzieci mogą różnić się poziomem i formą aktywności od swoich rówieśników. To może oznaczać, że ich organizm jeszcze nie dojrzał do proponowanych zadań i czynności albo że u podstaw takiego stanu rzeczy leżą jakieś zaburzenia rozwojowe. Nauczyciel w oparciu o prowadzoną obserwację pedagogiczną musi to ustalić. Jeśli zostaną sprecyzowane przyczyny i zakres trudności dziecka, wówczas trzeba zacząć realizować treści od takiego poziomu, w którym dziecko rozumie oraz potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności do nabywania nowych, przy wsparciu dorosłych. Proponowany program takie podejście do indywidualizacji umożliwia. Nic nie stoi na przeszkodzie, żeby z 4–5-latkami realizować treści z przedziału wiekowego 3–4-latków, jeśli takie są potrzeby rozwojowe.

Obszar 1 działalności dziecka: Jestem i działam z innymi

*Dziecko jest zapowiadającą się zorzą człowieczeństwa,
istotą chłonną i ciekawą wielkiego świata i ludzi.*

S. Szuman

Dziecko, stając się członkiem przedszkolnej społeczności, często doświadcza niepokoju, lęku. Gdy wychodzi z domu rodzinnego, gdzie zwykle tylko na nim skupiona jest uwaga, w przedszkolu staje się jednym z wielu. Dodatkowo musi podporządkować się nowym normom i zasadom. Ważną rolę odgrywa tutaj nauczyciel, który stwarza atmosferę bezpieczeństwa, wzajemnego szacunku i zaufania, w której dziecko będzie otwarte, odważne i radosne. Nauczyciel powinien wykorzystywać wszystkie okazje do wdrażania i przestrzegania przez dzieci zasad i reguł, zgodnego współdziałania zarówno w trakcie zabawy, jak i w czasie wykonywania różnych zadań, dzielenia się i niesienia pomocy tym, którzy tego potrzebują.

Wręcz z rozwojem dziecko coraz lepiej radzi sobie z oceną właściwych i niewłaściwych zachowań, uczy się odróżniać dobro od zła. Wykorzystanie istniejących sytuacji czy tych przedstawionych w historyjkach obrazkowych i tekstach literackich pomaga zrozumieć zachowania swoje i innych ludzi oraz uświadomić, które z nich są społecznie akceptowane, a które nie. To dzięki nim dziecko zaczyna dostrzegać, że różni się między sobą, i zaczyna uczyć się akceptacji odmienności.

Zadaniem nauczyciela jest przybliżenie historii, miejscowości, w której żyje, charakterystycznych miejsc Polski, polskich legend, tradycji. Poprzez pokazywanie wzorców zachowania przy okazji śpiewania hymnu, zapoznania z symbolami narodowymi będzie kształtowane poczucie przynależności narodowej oraz szacunek dla ojczyzny. W trakcie tych działań dziecko coraz bardziej uświadamia sobie, że jest członkiem nie tylko swojej rodziny, ale także grupy przedszkolnej, mieszkańcem danej miejscowości, Polakiem oraz Europejczykiem.

Obszary i treści z podstawy programowej

Obszar 1 Kształtowanie umiejętności społecznych dzieci: porozumiewanie się z dorosłymi i dziećmi, zgodne funkcjonowanie w zabawie i w sytuacjach zadaniowych. Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:	Obszar 15 Wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne. Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:
<ol style="list-style-type: none"> 1) obdarza uwagę dzieci i dorosłych, aby rozumieć to, co mówią i czego oczekują; grzecznie zwraca się do innych w domu, w przedszkolu, na ulicy; 2) przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej (stara się współdziałać w zabawach i w sytuacjach zadaniowych) oraz w świecie dorosłych; 3) w miarę samodzielnie radzi sobie w sytuacjach życiowych i próbuje przewidywać skutki swoich zachowań; 	<ol style="list-style-type: none"> 1) wymienia imiona i nazwiska osób bliskich, wie, gdzie one pracują, czym się zajmują; 2) zna swoje prawa i obowiązki; 3) zna nazwę miejscowości, w której mieszka, zna ważniejsze instytucje i orientuje się w rolach społecznych pełnionych przez ważne osoby, np. policjanta, strażaka;

² B. Janiszewska, *Wybrane zagadnienia z psychologii rozwojowej, wychowawczej i klinicznej*, materiały szkoleniowe dla MSCDN, Warszawa 2007.

Obszar 1 Kształtowanie umiejętności społecznych dzieci: porozumiewanie się z dorosłymi i dziećmi, zgodne funkcjonowanie w zabawie i w sytuacjach zadaniowych. Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:	Obszar 15 Wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne. Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:
4) wie, że nie należy chwalić się bogactwem i nie należy dokucać dzieciom, które wychowują się w trudniejszych warunkach, a także że nie należy wyszydzać i szykanować innych; 5) umie się przedstawić: podaje swoje imię, nazwisko i adres; wie, komu można podawać takie informacje; 6) rozumie potrzebę poszanowania odmienności i autonomii drugiego człowieka.	4) wie, jakiej jest narodowości, że mieszka w Polsce, a stolicą Polski jest Warszawa; 5) nazywa godło i flagę państwową, zna polski hymn i wie, że Polska należy do Unii Europejskiej; 6) wie, że wszyscy ludzie mają równe prawa.

Treści szczegółowe programu

Obszar 1 działalności dziecka: **Jestem i działam z innymi**

Podobszary:

- Ja w grupie, ja w rodzinie, ja w przedszkolu
- Jestem Polakiem, jestem Europejczykiem

Ja w grupie, ja w rodzinie, ja w przedszkolu

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latek	<ul style="list-style-type: none"> • Uczy się zasad obowiązujących w przedszkolu: <ul style="list-style-type: none"> – odkłada zabawki na swoje miejsce – zna swoje miejsce w szatni, przy stoliku – rozpoznaje swój znaczek – odkłada swoje rzeczy, ubrania na wyznaczone miejsce – stara się zgodnie bawić z innymi dziećmi – zwraca się do kolegów i koleżanek po imieniu – słucha nauczyciela – zwraca się o pomoc w trudnych sytuacjach do opiekunów • Uczy się rozpoznawać emocje u innych osób • Uczy się rozróżniać dobre zachowanie od złego 	<ul style="list-style-type: none"> • Podaje swoje imię i nazwisko • Wskazuje części ciała i je nazywa • Określa swoją płeć • Określa swoje emocje: <i>jestem wesoły, smutny, zły</i> oraz wskazuje je na piktogramach • Potrafi wymienić członków swojej rodziny (tata, mama, babcia, dziadek, siostra, brat) oraz podać ich imiona • Opowiada o ważnych wydarzeniach z życia rodziny • Z chęcią wykonuje upominki dla najbliższych i obdarowuje ich • Uczestniczy w uroczystościach przygotowywanych dla najbliższych • Poznaje różne zawody 	
4–5-latek		<ul style="list-style-type: none"> • Podaje kilka informacji na swój temat: imię i nazwisko, płeć, co najbardziej lubi robić, jeść itp. • Dostrzega, że ludzie różnią się: wyglądem, zainteresowaniami, krajem pochodzenia • Przestrzega zasad obowiązujących w grupie przedszkolnej i stara się ich przestrzegać • Dbą o porządek w sali • Utrzymuje porządek na swojej półce / w szufladzie • Zwraca się do dzieci po imieniu • Respektuje polecenia nauczyciela • Stosuje zwroty grzecznościowe stosownie do sytuacji: <i>dzień dobry, do widzenia, proszę, dziękuję, przepraszam</i> • Bierze udział w działaniach grupowych organizowanych przez nauczyciela 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozumie, że należy pomagać swoim bliskim oraz kolegom i koleżankom

AUTORKI: Mirosława Anna Pleskot, Agnieszka Staszewska-Mieszek

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
		<ul style="list-style-type: none"> • Pełni obowiązki przydzielone przez nauczyciela • Wyraża swoje zdanie na określony temat • Słucha, co mówią inni rówieśnicy, nauczyciel i dorośli • Pracuje w parze oraz w grupie kilkuosobowej – potrafi podporządkować się przyjętym regułom współpracy z innymi • Potrafi określić pokrewieństwo między członkami swojej rodziny, np. babcia Hania jest mamą taty, wujek Tomek jest bratem mojej mamy • Opowiada o pracy wykonywanej przez swoich rodziców • Zna funkcje, jakie pełnią poszczególni członkowie rodziny • Pomaga w pracach domowych • Rozumie zwyczaj obdarowywania upominkami swoich bliskich z okazji ich świąt • Uczestniczy w uroczystościach rodzinnych, opowiada o niektórych tradycjach związanych ze świętami obchodzonymi w jego rodzinie 	
5–6-latek	<ul style="list-style-type: none"> • Stara się panować nad swoimi emocjami i sposobem ich wyrażania • Próbuje samodzielnie poradzić sobie w trudnych sytuacjach 	<ul style="list-style-type: none"> • Poznaje swoje otoczenie, tradycje, ważne miejsca w okolicy, gdzie mieszka • Stara się pogodzić z porażką oraz cieszyć się z sukcesów kolegów i koleżanek 	<ul style="list-style-type: none"> • Potrafi się przedstawić oraz powiedzieć kilka słów na swój temat: opisać wygląd, zainteresowania, przedstawić ulubionych bohaterów z książek i bajek • Zna swój adres i wie, w jakich sytuacjach może go podać • Zna zasady obowiązujące w grupie przedszkolnej, przedszkolu i przestrzega ich i rozumie zasadność ich przestrzegania • Rozumie, jak należy się zachować w określonych sytuacjach: <ul style="list-style-type: none"> – stosuje zwroty grzecznościowe – okazuje szacunek osobom starszym – zwraca się do osób dorosłych i prosi o pomoc w trudnych sytuacjach • Jest empatyczny, niesie pomoc innym dzieciom, rozumie, że mogą udczuwać inne emocje niż on • Odpowiedzialnie wykonuje powierzone mu zadania, np. pełnienie dyżuru • Potrafi wyrażać swoje emocje werbalnie i niewerbalnie, np. radość, smutek, złość, zdziwienie, strach, oraz rozpoznawać je u innych osób • Słucha z uwagą innych osób • Rozumie, jakie sytuacje mogą sprawić komuś radość lub smutek • Rozróżnia dobro od zła, potrafi podać przykłady właściwego oraz niewłaściwego zachowania • Słucha poleceń nauczyciela • Pracuje w parze oraz w grupie kilkuosobowej

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
			<ul style="list-style-type: none"> • Szanuje czyjąś prywatność i nie bierze czyichś rzeczy bez pytania • Dbą o zabawki i inne przedmioty ze swojego otoczenia • Przestrzega zasad zachowania się w miejscach publicznych: <ul style="list-style-type: none"> – zachowuje ciszę – nie śmieci • Jest tolerancyjny wobec innych • Nie chwali się swoimi zabawkami i możliwościami, chętnie dzieli się z innymi

Jestem Polakiem, jestem Europejczykiem

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latek	<ul style="list-style-type: none"> • Poznaje flagę i godło Polski 		
4–5-latek	<ul style="list-style-type: none"> • Poznaje ważniejsze punkty usługowe znajdujące się w okolicy oraz wie, jaką funkcję pełnią • Poznaje imiona i nazwiska znanych Polaków oraz podaje, czym się zajmowali np. Fryderyk Chopin, Jan Matejko • Poznaje wybrane państwa sąsiadujące z Polską należące do UE oraz charakterystyczne dla nich zwyczaje lub tradycje 	<ul style="list-style-type: none"> • Zna ważniejsze obiekty w swojej okolicy • Zna legendy związane ze swoją miejscowością • Rozpoznaje herb swojej miejscowości oraz zna ważniejsze zabytki • Podaje nazwę swojego kraju oraz rozpoznaje godło i flagę Polski • Zna nazwę stolicy Polski – Warszawa 	<ul style="list-style-type: none"> • Zna swój adres zamieszkania
5–6-latek	<ul style="list-style-type: none"> • Poznaje wybrane kroki różnych tańców regionalnych: kujawiaka, mazurka, polki, • Poznaje rolę Polski jako członka Unii Europejskiej • Rozpoznaje symbole Unii Europejskiej • Poznaje nazwy państw sąsiadujących z Polską oraz charakterystyczne dla nich symbole 	<ul style="list-style-type: none"> • Zna charakterystyczne cechy swojej okolicy i regionu • Zna charakterystyczne stroje ludowe swojego regionu i wie, że różnią się one od strojów innych regionów • Zna sposoby kultywowania tradycji w swoim regionie • Rozróżnia typy krajobrazów występujących w Polsce • Wskazuje na mapie swoją miejscowość oraz najważniejsze miasta i rzeki • Zna najważniejsze zabytki stolicy Polski oraz związane z nią legendy • Zna fragment hymnu Polski i potrafi przyjąć odpowiednią postawę, gdy słyszy hymn • Zna symbole Polski oraz wie, że należy wyrażać się o nich z szacunkiem • Zna sylwetki wybitnych Polaków np. Jana Pawła II, Mikołaja Kopernika oraz autorów dziecięcych utworów, np. Jana Brzechwę, Juliana Tuwima, Małgorzatę Strzałkowską • Zna położenie Polski na mapie Europy 	<ul style="list-style-type: none"> • Przedstawia członków swojej rodziny bliższej i dalszej • Zna swój adres i wie, komu może go podać i w jakiej sytuacji • Samodzielnie wykonuje drobne prezenty dla najbliższych z okazji ich święta • Zna znaczenie kultywowania tradycji rodzinnych oraz tradycji polskich • Opisuje zawody swoich rodziców • Aktywnie bierze udział w przygotowaniach do uroczystości dla najbliższych, pełni funkcję gospodarza • Rozumie, że na świecie są różne kraje, różni ludzie, różne tradycje, ale wszyscy mamy równe prawa • Rozpoznaje flagę oraz godło Polski

Obszar 2 działalności dziecka: Żyję zdrowo i bezpiecznie

Sprawność fizyczna jest nie tylko jednym z najważniejszych kluczy do zdrowego ciała, ale jest też podstawą dynamicznej i twórczej aktywności intelektualnej.

J.F. Kennedy

Istotą podejmowanych działań w obszarze wychowania zdrowotnego jest kształtowanie u dzieci w wieku przedszkolnym pozytywnych postaw prozdrowotnych w szerokim tego słowa znaczeniu. Zasady bezpieczeństwa, nawyki higieniczno-kulturalne, żywieniowe, aktywność fizyczna to podstawowe elementy wychowania zdrowotnego, które realizowane równoległe – w rodzinie i w przedszkolu, stają się nierozłączną częścią rozwoju psychomotorycznego dziecka. Muszą być to jednak działania zamierzone, stale uwzględniające aktualne potrzeby i możliwości dziecka, szczególnie w zakresie wymagań związanych z samodzielnością i sprawnością ruchową.

Realizując bogate treści tego obszaru, kształtujemy u dziecka umiejętności, nawyki i przyzwyczajenia, które pozwolą mu w przyszłości właściwie funkcjonować na wielu płaszczyznach, szczególnie na płaszczyźnie fizycznej i społecznej. W formie różnych aktywności i podejmowanych działań uczymy dzieci przestrzegania zasad higieny z różnych sfer życia, np. higieny osobistej, higieny spożywania żywności, higieny obcowania ze zwierzętami, higieny rytmu dnia, brania odpowiedzialności za bezpieczeństwo własne i innych, kształtujemy świadomość, co oznacza w praktyce zdrowy tryb życia. Uczymy z jednej strony osiągnięcia przez dziecko wewnętrznej harmonii – *jestem zdrowy, umiem odpoczywać, właściwie się odżywiam, jestem aktywny fizycznie, potrafię zadbać o siebie*, z drugiej zaś – umiejętności harmonijnego funkcjonowania i współpracy z szeroko rozumianym środowiskiem: prawidłowych i bezpiecznych relacji z innymi ludźmi, właściwej postawy wobec świata przyrody, świadomego przestrzegania oczekiwanych kulturowo zasad. Wychowanie zdrowotne stanowi zatem integralną część procesu wszechstronnego wychowania dziecka w wieku przedszkolnym.

Obszary i treści z podstawy programowej

Obszar 2 Kształtowanie czynności samoobsługowych, nawyków higienicznych i kulturalnych. Wdrażanie dzieci do utrzymywania ładu i porządku. Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:	Obszar 5 Wychowanie zdrowotne i kształtowanie sprawności fizycznej dzieci. Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:	Obszar 6 Wdrażanie dzieci do dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych. Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:
1) jest samodzielne w zakresie higieny osobistej; 2) właściwie zachowuje się przy stole podczas posiłków, nakrywa do stołu i sprząta po sobie; 3) samodzielnie ubiera się i rozbiera; 4) utrzymuje porządek w swoim otoczeniu.	1) dba o swoje zdrowie; zaczyna orientować się w zasadach zdrowego żywienia i zdrowego trybu życia; 2) dostrzega związek pomiędzy chorobą a leczeniem, poddaje się leczeniu, np. wie, że przyjmowanie lekarstw i zastrzyki są konieczne; 3) jest sprawne fizycznie lub jest sprawne na miarę swoich możliwości; 4) uczestniczy w zajęciach ruchowych, w zabawach i grach w ogrodzie przedszkolnym, w parku, na boisku, w sali gimnastycznej.	1) wie, jak trzeba zachować się w sytuacji zagrożenia i gdzie można otrzymać pomoc, umie o nią poprosić; 2) orientuje się w bezpiecznym poruszaniu się po drogach i w korzystaniu ze środków transportu; 3) zna zagrożenia płynące ze świata ludzi, roślin oraz zwierząt i unika ich; 4) wie, że nie może samodzielnie zażywać lekarstw i stosować środków chemicznych (np. środków czystości); 5) próbuje samodzielnie i bezpiecznie organizować sobie czas wolny w przedszkolu i w domu; ma rozeznanie, gdzie można się bezpiecznie bawić, a gdzie nie.

Treści szczegółowe programu

Obszar 2 działalności dziecka: Żyję zdrowo i bezpiecznie

Podobszary:

- Zachowuję się kulturalnie i dbam o higienę, ład i porządek
- Prowadzę zdrowy tryb życia i właściwie się odżywiam
- Ruszam się i ćwiczę
- Przestrzegam zasad i dbam o bezpieczeństwo swoje i innych

AUTORKI: Mirosława Anna Pleskot, Agnieszka Staszewska-Mieszek

Zachowuję się kulturalnie i dbam o higienę, ład i porządek

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latek	<ul style="list-style-type: none"> Uczy się zasad higieny i kultury osobistej: <ul style="list-style-type: none"> – poznaje, jak i dlaczego należy dbać o czystość swojego ciała, bielizny, ubrania, obuwia oraz rzeczy osobistych – wdraża się do używania tylko osobistych przyborów i przedmiotów podczas codziennych czynności pielęgnacyjnych – uczy się szacunku wobec własnego ciała – właściwie korzysta z urządzeń sanitarnych – należyście dba o higienę intymnych części ciała – korzysta z papieru toaletowego – pamięta o higienie rąk po skorzystaniu z toalety Nabywa wprawy w ubieraniu się i rozbieraniu się: <ul style="list-style-type: none"> – próbuje samodzielnie zdejmować i zakładać niektóre części garderoby ze stroju codziennego, sportowego i ubrania wierzchniego – zachowuje poprawną kolejność ubierania się – poznaje podstawowe zasady ubierania się stosownie do pory roku i warunków atmosferycznych Poprawnie korzysta z wybranych sztućców i naczyń, takich jak łyżka, łyżeczka, widelec, kubek, talerz, poznaje ich zastosowanie zależnie od posiłku Uczy się utrzymywać czystość i porządek wokół siebie w różnych codziennych sytuacjach: <ul style="list-style-type: none"> – na półce z rzeczami osobistymi, w łazience, w szafce w szatni, w sali po skończonej zabawie lub zajęciach, przy stole podczas jedzenia, – włącza się do wspólnego porządkowania sali Radzi sobie z trudnościami podczas wykonywania określonych czynności samoobsługowych i pielęgnacyjnych: <ul style="list-style-type: none"> – zgłasza napotymane trudności, prosi dorosłych o pomoc 	<ul style="list-style-type: none"> Powtarza podstawowe czynności umożliwiające samodzielne mycie rąk, twarzy, zębów, płukanie ust Stara się prawidłowo korzystać z przyborów toaletowych takich jak mydło, ręcznik, pasta, szczoteczka i kubek do zębów, grzebień lub szczotka do włosów, chusteczki higieniczne, serwetki Sygnalizuje potrzeby fizjologiczne Respektuje zasady kulturalnego zachowania się przy stole podczas spożywania posiłku, używa zwrotów grzecznościowych 	<ul style="list-style-type: none"> Rozpoznaje indywidualny symbol oznaczający szafkę w sali, w szatni czy wieszak w łazience Wie, do czego służy worek i kosz na śmieci Rozumie pojęcia: <i>czystość, brud, porządek, bałagan</i>
4–5-latek	<ul style="list-style-type: none"> Podjękuje coraz bardziej złożone czynności samoobsługowe, wymagające uważnego słuchania wskazówek i naśladowania nauczyciela, np. wiązanie butów, zapinanie i odpinanie guzików, składanie codziennego ubrania, stroju gimnastycznego Angażuje się w proste prace dotyczące przygotowywania lub porządkowania, np. nakrywanie do stołu, sprzątanie po posiłku, pełnienie dyżuru, tworzenie dekoracji w sali, tworzenie różnych kącików zainteresowań 	<ul style="list-style-type: none"> Poprawnie wykonuje codzienne czynności pielęgnacyjne, zachowując kolejność działań podczas ich wykonywania: <ul style="list-style-type: none"> – dokładnie myje i wyciera twarz, dłonie, szczególnie po skorzystaniu z toalety, po powrocie z dworu, przed posiłkiem i po nim itp. – systematycznie i poprawnie myje zęby oraz płucze jamę ustną – samodzielnie i prawidłowo korzysta z toalety – stara się dbać o czystość swojego ciała i codziennego stroju oraz pamiętać o codziennej zmianie bielizny 	<ul style="list-style-type: none"> Pilnuje, dba i szanuje rzeczy osobiste oraz innych osób – dzieci i dorosłych, zgłasza znalezienie cudzych rzeczy Rozumie, że należy dbać o czystość w różnych miejscach: w domu, w pokoju, w parku, na ulicy itp.

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
		<ul style="list-style-type: none"> • Przestrzega oczekiwanych kulturowo zachowań podczas spożywania posiłków: <ul style="list-style-type: none"> – poprawnie posługuje się serwetką i wybranymi sztuczcami, utrzymuje prawidłową postawę i czystość wokół siebie, pamięta o zwrotach grzecznościowych • Pozostawia po sobie i utrzymuje wokół siebie porządek w różnych codziennych sytuacjach: <ul style="list-style-type: none"> – odkłada przybory, ubrania i inne rzeczy osobiste na oznaczone indywidualnym symbolem miejsca – porządkuje zabawki i inne przedmioty zgodnie z ich wyznaczonym miejscem – przestrzega obowiązków wynikających z pełnienia dyżuru • Radzi sobie z samodzielnym ubieraniem się i rozbieraniem się w różnych sytuacjach • Potrafi ubrać się stosownie do pory roku i warunków atmosferycznych • Dbą o estetykę swojego wyglądu zewnętrznego 	
5–6-latek	<ul style="list-style-type: none"> • Nabiera nawyku dbania o higienę osobistą: stara się pamiętać i samodzielnie wykonywać w domu poranne i wieczorne czynności pielęgnacyjne 	<ul style="list-style-type: none"> • Sprawnie zapina i odpina guziki, zamki błyskawiczne, wiązki sznurowadła, próbuje zapinać paski, np. w sandałach, zakłada, wiąże szalik, przewraca ubrania na właściwą stronę itp. • Pomaga innym (dzieciom i dorosłym) w różnych codziennych sytuacjach, w tym w czynnościach samoobsługowych • Aktywnie włącza się w pełnienie dyżurów • Potrafi zareagować na niewłaściwe zachowania innych podczas różnych czynności samoobsługowych i higienicznych • Pomaga innym dzieciom w ubieraniu się 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozumie, dlaczego należy przestrzegać zasad utrzymywania higieny osobistej i dbać o estetyczny wygląd: <ul style="list-style-type: none"> – samodzielnie myje ręce, twarz, zęby z właściwym wykorzystaniem odpowiednich przyborów do mycia – utrzymuje w czystości przybory toaletowe – samodzielnie i należycie korzysta z toalety i urządzeń sanitarnych – rozumie, że należy samemu kontrolować czystość własnego ciała i wyglądu – wie, jakie zagrożenia wynikają z nieprzestrzegania higieny • Rozumie i stosuje zasady <i>savoir-vivre</i> w trakcie spożywania posiłków • Samodzielnie ubiera i rozbiera się w zależności od sytuacji i pory roku; rozumie, że należy się ubierać tak, aby nie przegrzewać się lub nie marznąć • Umie złożyć i odłożyć ubranie lub elementy swojej garderoby na ustalone miejsce • Angażuje się w utrzymanie porządku i czystości w swoim bliższym i dalszym otoczeniu, w różnych miejscach i sytuacjach, np. w sali, ogrodzie, w swoim pokoju • Umie wyjaśnić, dlaczego należy dbać i szanować osobiste rzeczy, rzeczy innych osób oraz przestrzegać tych zasad w różnych miejscach użyteczności publicznej

Prowadzę zdrowy tryb życia i właściwie się odżywiam

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwała i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latek	<ul style="list-style-type: none"> Poznaje zasady higieny z różnych dziedzin życia będące częścią zdrowego trybu życia, np. higieny osobistej, higieny spożywania żywności, higieny obcowania ze zwierzętami, higieny rytmu dnia Zaczyna przestrzegać codziennego rytmu dnia w przedszkolu i w domu, np. posiłki, zajęcia, zabawa, odpoczynek, sen o określonych porach Poznaje różne formy i sposoby odpoczynku i wyciszenia, np. proste ćwiczenia relaksacyjne Uczy się przestrzegać i rozumieć potrzebę poobiedniego odpoczynku Poznaje zasady dbania o higienę narządów zmysłów: <ul style="list-style-type: none"> uczy się, dlaczego należy unikać nadmiernego hałasu, które słuchawki – douszne czy nauszne – są bezpieczniejsze, jak powinno być oświetlone miejsce do zabawy, pracy i nauki, dlaczego nadmierne wpatrywanie się w ekran telewizora, laptopa, smartfona jest szkodliwe dla oczu Zaczyna orientować się w zasadach właściwego odżywiania się: <ul style="list-style-type: none"> poznaje zdrowe produkty: warzywa, owoce, mięso, ryby, drób, nabiał, soki, kasze itp. uczy się przezwyciężać złe nawyki żywieniowe próbuje spożywać urozmaicone potrawy, poznaje nowe smaki, nowe wartościowe potrawy, nowe przyprawy uczy się rozpoznawać i nazywać spożywane potrawy Poznaje zasady właściwego zachowania się zapobiegającego chorobom, co służy, a co zagraża zdrowiu, jak dbać i troszczyć się o zdrowie swoje i innych Uczy się rozpoznawać symptomy niektórych chorób, np. ból głowy, ból gardła, katar, gorączka, biegunka, ból brzucha Wdraża się do przestrzegania właściwego zachowania podczas choroby, np. pozwala na zmierzenie temperatury, badanie u lekarza, opatrzenie skaleczenia, wie, że musi przyjmować (pod kontrolą dorosłych) zalecane lekarstwa Zaczyna rozumieć konieczność systematycznych wizyt u stomatologa Poznaje podstawowe pojęcia związane ze służbą zdrowia, np. pogotowie ratunkowe, pielęgniarka, lekarz pediatra, stomatolog, gabinet lekarski, apteka 	<ul style="list-style-type: none"> Orientuje się w budowie ludzkiego ciała: <ul style="list-style-type: none"> nazywa poszczególne części ciała zauważa podstawowe różnice w wyglądzie między chłopcami i dziewczynkami oraz mężczyznami i kobietami rozumie różnice w pojęciach: <i>dziecko</i>, <i>dorosły</i>, <i>osoba starsza</i> i orientuje się, jak zmienia się wygląd fizyczny i funkcjonowanie człowieka z upływem lat, np. wzrost, waga, budowa ciała Zgłasza dorosłemu złe samopoczucie i różne dolegliwości swoje oraz zauważone u innych Orientuje się, jak zapobiegać rozprzestrzenianiu się infekcji, np. zasłania usta, nos podczas kaszlu, kichania, wydmuchuje nos Potrafi dokładnie gryźć i przeżuwać pokarm 	<ul style="list-style-type: none"> Wie, że dla zachowania zdrowia należy myć niektóre produkty przed spożyciem, np. owoce i warzywa Wie, jakie są różnice między trzema podstawowymi posiłkami: śniadaniem, obiadem, kolacją

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
4–5-latek	<ul style="list-style-type: none"> • Poszerza zasób pojęć i nazw dotyczących różnych grup produktów, potraw, przypraw, smaków i zapachów • Poznaje, jak wzbogacać w naturalne produkty i witaminy pięć podstawowych posiłków: I śniadanie, II śniadanie, obiad, podwieczorek i kolację • Dowiaduje się, co oznacza pojęcie <i>organy wewnętrzne</i>, i jaką funkcję pełnią np. serce, żołądek, płuca, mózg, kości 	<ul style="list-style-type: none"> • Wykorzystuje w różnych sytuacjach podstawy higieny z różnych obszarów życia, np. higieny osobistej, higieny spożywania żywności, higieny obcowania ze zwierzętami, higieny rytmu dnia • Stosuje się do ustalonego rytmu dnia: <ul style="list-style-type: none"> – stara się spożywać pięć posiłków dziennie o określonych porach – przestrzega regularnie powtarzających się sytuacji, typowych dla domu i dla przedszkola • Wykorzystuje różne formy i sposoby odpoczynku w domu i w przedszkolu: <ul style="list-style-type: none"> – odpoczywa, kiedy czuje się zmęczone, i nie przeszkadza innym w odpoczynku – włącza się aktywnie do wspólnych ćwiczeń na koncentrację, wyciszenie i relaks • Dbą o higienę narządów zmysłów: <ul style="list-style-type: none"> – stara się nie powodować nadmiernego hałasu, – wie, że należy stosować podczas słuchania np. muzyki słuchawki nauszne – stara się nie spędzać zbyt dużo czasu przed telewizorem czy monitorem – wie, że należy przebywać w pomieszczeniu odpowiednio przewietrzonym i ogrzonym • Poznaje kompleksowe idee żywienia według piramidy zdrowego żywienia i aktywności fizycznej: <ul style="list-style-type: none"> – stara się stosować w codziennej diecie zalecane i niezbędne grupy produktów spożywczych – stara się pić wodę – spożywa urozmaicone potrawy – degustuje nowe smaki i wartościowe potrawy z różnych regionów • Stosuje się do zasad higieny żywności i żywienia: <ul style="list-style-type: none"> – orientuje się, na czym polega dbanie o higienę podczas przygotowywania posiłków: czyste ręce, ochronne ubranie (fartuszek, czepki na głowę, związane włosy itp.), mycie produktów przed przygotowaniem potraw – wie, że należy sprawdzać datę ważności i spożywać produkty tylko wiadomego pochodzenia – poznaje, jak przechowuje się i przetwarza żywność: mrożenie, suszenie, konserwowanie, gotowanie, pieczenie, smażenie, grillowanie, gotowanie na parze itp. • Przestrzega zasad właściwego zachowania zapobiegającego chorobom: <ul style="list-style-type: none"> – poznaje przyczyny niektórych chorób – wie, objawem jakich chorób są np. ból gardła, katar, gorączka, biegunka – potrafi wskazać sytuacje i zachowania zagrażające zdrowiu 	<ul style="list-style-type: none"> • Właściwie spożywa (gryzie, pije, przeżuwa, połyka) różne produkty i potrawy • Wie, dlaczego należy spożywać kolorowe warzywa i owoce w różnych postaciach – surowe lub po obróbce cieplnej • Rozumie, dlaczego należy przełamywać złe nawyki żywieniowe, zna zdrowe przekąski • Rozumie, dlaczego należy uczestniczyć w różnych formach aktywności na świeżym powietrzu • Potrafi wypowiadać się na temat miejsc, instytucji, specjalności lekarskich ważnych dla ochrony zdrowia i życia, np. pierwsza pomoc, personel medyczny, lekarz rodzinny, pediatra, stomatolog, okulista, laryngolog, szpital, przychodnia

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
		<ul style="list-style-type: none"> • Właściwie zachowuje się podczas choroby – zgłasza dorosłemu odczuwane dolegliwości i skaleczenia, rozumie potrzebę wizyty u lekarza i poddanie się leczeniu, w tym przyjmowanie leków • Przestrzega systematycznych przeglądów stomatologicznych 	
5–6-latek	<ul style="list-style-type: none"> • Poznaje i poszerza słownictwo o nazwy nowych produktów, smaków i wartościowych potraw z różnych regionów i krajów • Poznaje (oczekiwane kulturowo) zasady opieki nad osobami chorymi i cierpiącymi, uczy się rozumienia ich potrzeb 	<ul style="list-style-type: none"> • Samodzielnie lub w grupie bierze udział w ćwiczeniach relaksacyjnych i innych formach wypoczynku, np. spacerach, zabawach na świeżym powietrzu • Próbuje tworzyć składający się ze zdrowych i urozmaiconych potraw własny jadłospis, np. I śniadanie i II śniadanie, podwieczorek: <ul style="list-style-type: none"> – aktywnie włącza się w przygotowywanie prostych potraw i napojów: sałatek, surówek, koktajli, w pieczenie pieczywa, zdrowych słodkości itp. – potrafi rozróżnić podstawowe przyprawy, które zmieniają smak potraw, np. sól, pieprz, cukier, wybrane zioła • Wskazuje niektóre przyczyny chorób, podaje ich symptomy i sposoby leczenia, np. ból gardła, katar, ból brzucha • Orientuje się, w jakich sytuacjach potrzebna jest szybka pomoc lekarska 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozumie, że dla zachowania zdrowego trybu życia należy przestrzegać zasad higieny w różnych sferach życia, np. higieny osobistej, higieny spożywania żywności, higieny obcowania ze zwierzętami, higieny rytmu dnia • Respektuje uzgodnione zasady wyznaczające rytm dnia: <ul style="list-style-type: none"> – wie, jakie aktywności powtarzają się rytmicznie każdego dnia w domu i w przedszkolu • Przestrzega w różnych miejscach i sytuacjach zasad higieny narządów zmysłów: <ul style="list-style-type: none"> – właściwie dba i chroni uszy przed nadmiernym hałasem – właściwie dba o oczy – bawi się i wykonuje różne zadania w miejscu odpowiednio oświetlonym – stosuje się do ustalonych zasad, ile czasu może spędzać przed ekranem telewizora, laptopa czy smartfona • Rozumie, po co należy właściwie odżywiać się, stosować ideę piramidy zdrowego żywienia i aktywności fizycznej • Rozumie, dlaczego ważne dla zdrowia i bezpieczeństwa jest właściwe spożywanie produktów (gryzienie, picie, przeżuwanie, połykanie) • Wie, co to są złe nawyki żywieniowe i dba o przełamywanie ich u siebie, u innych dzieci czy najbliższych mu osób • Dbą świadomie o zdrowie i stosuje się do ogólnie przyjętych zasad: <ul style="list-style-type: none"> – rozumie, że dobre samopoczucie ma związek ze zdrowiem, i potrafi wyjaśnić różne sytuacje i zachowania zagrażające zdrowiu – wie o konieczności sygnalizowania dorosłym złego samopoczucia (swojego i zaobserwowanego u innych), potrafi opisać objawy złego samopoczucia i odczuwane dolegliwości – rozumie i wie, jak należy zachować się podczas choroby, poddaje się leczeniu i działaniom zapobiegającym chorobie

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
			<ul style="list-style-type: none"> – rozumie i potrafi wyjaśnić konieczność dbania o stan uzębienia, wie, że jest to niezbędne dla zdrowia i estetycznego wyglądu – potrafi wyjaśniać, jaką funkcję pełnią w ochronie zdrowia i życia różne miejsca związane ze służbą zdrowia, lekarze różnych specjalności, personel medyczny, pogotowie ratunkowe itp.

Ruszam się i ćwiczę

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latek	<ul style="list-style-type: none"> • Poznaje własny potencjał ruchowy, uczestnicząc w zorganizowanych lub spontanicznych zabawach ruchowych i ćwiczeniach gimnastycznych umożliwiających różnorodne formy ruchu, organizowanych w terenie zamkniętym i otwartym • Poznaje i stosuje się do ustalonych zasad bezpieczeństwa podczas zabaw związanych z ruchem • Uczy się właściwie korzystać z urządzeń i przyborów gimnastycznych dostosowanych do wieku • Uczy się szybkiej i prawidłowej reakcji, spostrzegawczości, orientacji, kojarzenia ustalonych form ruchu i zamierzonej dyscypliny w zabawach orientacyjno-porządkowych: <ul style="list-style-type: none"> – reaguje na sygnał wzrokowy, słuchowy czy gest – poznaje różne formy zbiorów i ustawień, w rzędzie, w kole, parami, w szeregu, w rozsypanie • Uczestniczy w zabawach ruchowych, podczas których nabywa nowych umiejętności: <ul style="list-style-type: none"> – naśladuje chodzenie na palcach i próbuje przebyć w tej pozycji niewielką odległość – próbuje ustać przez krótką chwilę na jednej nodze bez podtrzymywania – uczy się chwytać dużą piłkę, uginając ramiona – stara się chwytać piłkę oburącz – podejmuje próby wchodzenia i schodzenia ze schodów krokiem dostawnym, nie trzymając się poręczy – próbuje wskakiwać obunóż np. do obręczy – stara się utrzymać równowagę, przechodząc z asekuracją po podwyższeniu, np. po ławeczce gimnastycznej – podejmuje próby jazdy na hulajnodze 	<ul style="list-style-type: none"> • Doskonali automatyzację i swobodę ruchów • Aktywnie uczestniczy w zabawach bieżnych: <ul style="list-style-type: none"> – biega swobodnie w różnych kierunkach – przed siebie, po obwodzie koła, w ustalonym kierunku • Uczestniczy w zabawach z elementem czworakowania: <ul style="list-style-type: none"> – prawidłowo porusza się na czworakach, opierając się na całych dłoniach i palcach stóp • Usprawnia podania i chwyt w zabawach ruchowych z elementami toczenia, rzutu i chwytu: <ul style="list-style-type: none"> – rzuca oburącz piłkę przed siebie i do określonego celu, rzuca jedną ręką woreczek przed siebie i do określonego celu, podzuca, rzuca w różnych kierunkach oraz chwyta przybory, np. woreczki, baloniki, toczy piłkę oburącz i jedną ręką • Doskonali skoczność, uczestnicząc w zabawach ruchowych z elementami skoku i podskoku: <ul style="list-style-type: none"> – podskakuje w dowolny sposób, w tym obunóż przed siebie, skacze na jednej i na dwóch nogach, przeskakuje łatwe przeszkody, np. narysowaną linię, szarfę, skakankę czy łaskę gimnastyczną • Ćwiczy równowagę w zabawach równoważnych bez przyboru, z przyborem: <ul style="list-style-type: none"> – utrzymuje równowagę podczas chodzenia, biegania, podskakiwania na różnej nawierzchni (podłoga, trawa, nawierzchnia sportowa) i z przyborem, np. z woreczkiem, potrafi utrzymać równowagę, chodząc po zwężonej powierzchni 	<ul style="list-style-type: none"> • Wykorzystuje swoje możliwości ruchowe oczekiwane rozwojowo, w codziennych sytuacjach zadaniowych i życiowych: <ul style="list-style-type: none"> – kopie piłkę do przodu na stojąco bez podtrzymywania – wspina się na dostosowane do wzrostu przedmioty, np. meble – wchodzi i schodzi ze schodów krokiem naprzemiennym, trzymając się poręczy – skacze w miejscu na dwóch nogach, – swobodnie chodzi, biega – często zmienia postawę, np. kuca, wstaje – jeździ na trzykołowym rowerku

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
	<ul style="list-style-type: none"> • Poznaje zasady utrzymywania prawidłowej postawy podczas siedzenia: siad płaski, skrzyżny, na krzeselku, na dywanie i podczas stania, chodzenia 	<ul style="list-style-type: none"> • Pokonuje różne, ale dostosowane do swoich możliwości przeszkody: <ul style="list-style-type: none"> – przechodzi pod, nad przeszkodami i przez przeszkody, np. pod poprzeczką, przez skakankę, nad poprzeczką, pokonuje łatwy tor przeszkód, wspina się na niewysokie przeszkody, np. drabinki 	
4–5-latek	<ul style="list-style-type: none"> • Poznaje własne możliwości ruchowe w zabawach i ćwiczeniach gimnastycznych wymagających większej precyzji, dokładności i koordynacji ruchów • Uczy się dostrzegać swoje mocne strony i próbuje pokonywać ograniczenia ruchowe na miarę swoich możliwości • Stara się rozumieć i akceptować własne ograniczenia ruchowe oraz uczy się tolerancji wobec innych dzieci i dorosłych z niepełnosprawnością ruchową • Uczestniczy w zabawach ruchowych, podczas których nabywa nowych umiejętności: <ul style="list-style-type: none"> – podejmuje próby wchodzenia i schodzenia po schodach – jedna stopa na jednym stopniu, nie trzymając się poręczy – próbuje skakać na jednej nodze – podejmuje próby chodzenia w przód stopa za stopą po wyznaczonej linii – uczy się odbijać piłkę jak najwyżej, na miarę swoich możliwości – stara się rytmicznie poruszać w takt muzyki 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozwijają i doskonalą podstawowe cechy motoryczne: siłę, szybkość, wytrzymałość i koordynację ruchową: <ul style="list-style-type: none"> – aktywnie, na miarę swoich możliwości uczestniczą w różnych formach zajęć ruchowych organizowanych w sali i na świeżym powietrzu, np. w ogrodzie, w parku, w sali gimnastycznej, na boisku lub w innych obiektach sportowych – naśladuje i odtwarza (indywidualnie i w grupie) różne formy ruchu w zabawach swobodnych, ruchowo-naśladowczych, terenowych, opowieściach ruchowych i ćwiczeniach gimnastycznych • Reaguje właściwym zachowaniem w zabawach orientacyjno-porządkowych na ustalone sygnały słowne, dźwiękowe, wzrokowe, np. sprawnie i szybko ustawia się w rzędzie, w kole, parami, w szeregu • Nabiera automatyzmu, szybkości i zwinności ruchów w zabawach bieżnych: <ul style="list-style-type: none"> – doskonalą formę biegu: lekko na palcach, ze swobodną, naturalną pracą ramion, biega przed siebie, do wyznaczonego miejsca, pokonując określony dystans, biega w jednym kierunku i zmienia kierunek podczas biegu z jednoczesnym omijaniem przeszkód, wykonywaniem dodatkowych zadań • Nabiera elastyczności i zręczności ruchów oraz miękkości odbicia i doskoku w zabawach skocznych: <ul style="list-style-type: none"> – swobodnie przeskakuje przez wyznaczone linie i inne płasko ułożone przeszkody, doskonalą różne formy podskoków: zwarte, rozkroczone i wykroczone, w miejscu i w przód, stara się wskakiwać obunóż do wyznaczonego miejsca, np. do koła, obręczy, włącza się do zabaw w zeskakiwanie w głąb na miękkie podłoże z określonej wysokości • Doskonalą celność, siłę, zręczność oraz pewność rzutów i chwytów oraz technikę w zabawach z elementami toczenia, rzutu, chwytu: 	<ul style="list-style-type: none"> • Wykorzystuje swoje możliwości ruchowe, oczekiwane rozwojowo, w codziennych sytuacjach zadaniowych i życiowych: <ul style="list-style-type: none"> – chwyta dużą piłkę rękami ugiętymi w łokciach – pokonuje 2–3 m, chodząc na palcach – przenosi szklankę z wodą na odległość ok. 3 m – wchodzi i schodzi ze schodów krokiem dostawnym, nie trzymając się poręczy – skacze ze złączonymi nogami na odległość ok. 20 cm – skacze z niewielkiego podwyższenia obunóż – skacze lub biega bez zmieniania nogi – jeździ na rowerku biegowym trzykołowym, hulajnodze – porusza się swobodnie w różnych sytuacjach i warunkach terenowych, dostosowuje swój sposób poruszania się zgodnie z własnymi możliwościami

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
		<ul style="list-style-type: none"> – stara się lepiej oceniać kierunek i odległość, usprawnia koordynację nerwowo-ruchową oka i ręki, rzuca oburącz i jedną ręką (lewą i prawą) w różnych kierunkach (do przodu, w górę), na odległość i do wyznaczonego celu, np. piłką, woreczkiem do obręczy z odległości ok. 1,5–2 m, toczy różnej wielkości piłki (małe, duże, lekarskie – 1 kg) przed siebie, po obwodzie koła, podejmuje próby toczenia innych przyrządów, np. obręczy, krążków • Stara się zachować właściwy układ ciała – wsparcie na całych dłoniach i na palcach stóp w zabawach z elementami czworakowania i pełzania: <ul style="list-style-type: none"> – doskonali tempo ruchu, coraz sprawniej porusza się do przodu i do tyłu, stara się łączyć ruch czworakowania i pełzania w zabawach z jednoczesnym omijaniem i przekraczaniem przeszkód z prostych przedmiotów • Wykazuje się większą dokładnością i koordynacją ruchów w zabawach równoważnych o bardziej złożonych ćwiczeniach, w tym z pokonywaniem przeszkód, toru przeszkód i wspinania się na przeszkody: <ul style="list-style-type: none"> – samodzielnie przekracza przybory rozłożone na podłodze, ziemi, przechodzi przez nisko rozciągnięte sznury czy ustawione inne przeszkody na wysokości dostosowanej do jego możliwości, samodzielnie pokonuje przeszkody naturalne w terenie, np. górkę z piasku, śniegu, potrafi ustać chwilę na jednej nodze bez podtrzymywania z jednoczesnym wykonywaniem czynności dodatkowych, np. przekłada przedmiot pod kolaniem uniesionej nogi, sprawnie chodzi (balansując ciałem) po liniach, po śladach między przeszkodami z jednoczesnym noszeniem w ręku przyborów, stara się samodzielnie przejść po podwyższonej, w tym lekko pochyłej powierzchni • Współdziała z innymi dziećmi podczas różnych form zabaw i ćwiczeń grupowych: <ul style="list-style-type: none"> – zgodnie wykonuje ćwiczenia w parze, w grupie – stara się przestrzegać reguł i zasad obowiązujących w zabawach z elementami współzawodnictwa • Stosuje się do zasad, które zapewniają bezpieczeństwo i porządek podczas różnych form zajęć ruchowych: <ul style="list-style-type: none"> – stara się przestrzegać regulaminu obowiązującego w sali gimnastycznej i w innych obiektach sportowych, np. na basenie – właściwie i bezpiecznie korzysta z przyborów i sprzętów gimnastycznych wykorzystywanych podczas zajęć ruchowych 	

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
		<ul style="list-style-type: none"> • Dbą o zachowanie prawidłowej postawy, w tym utrwała orientację w schemacie własnego ciała: <ul style="list-style-type: none"> – naśladuje i odtwarza ćwiczenia, które utrwalają nawyk prawidłowej postawy ciała i zapobiegają płaskostopiu, pamięta i stara się korygować postawę ciała w różnych sytuacjach, nie tylko podczas zajęć ruchowych 	
5–6-latek	<ul style="list-style-type: none"> • Uczestniczy w zabawach ruchowych, podczas których nabywa nowych umiejętności: <ul style="list-style-type: none"> – próbuje jeździć na rowerze – uczy się sprawniej orientować i swobodnie poruszać w przestrzeni – nabiera lepszej intuicji w ocenie własnych możliwości ruchowych i kreatywności w samodzielnych lub grupowych zajęciach ruchowych, w tym z wykorzystaniem nietypowych przyborów gimnastycznych, np. pudełek, kartonów, plastikowych butelek, chust, gąbek 	<ul style="list-style-type: none"> • Wykazuje zainteresowanie i zaangażowanie w systematyczne uprawianie wybranej formy ruchu: <ul style="list-style-type: none"> – stara się osiągać możliwie najlepsze wyniki w różnych formach ruchu, na miarę swoich możliwości – wie, że coraz lepszy wynik w sprawności ruchowej osiąga się dzięki systematycznym ćwiczeniom i treningowi • Poznaje różne dyscypliny sportu i różne formy treningu, np. sporty zimowe, letnie, wodne, z wykorzystaniem różnego sprzętu • Nabiera większej świadomości i kontroli nad własnym ciałem i wytrzymałością: <ul style="list-style-type: none"> – wie, jak należy regulować oddech podczas różnych ćwiczeń – reaguje i zgłasza dorosłym odczuwanie zmęczenia podczas zajęć ruchowych – orientuje się w schemacie własnego ciała i ciała drugiej osoby – uczestniczy w ćwiczeniach gimnastycznych z wykorzystaniem typowych metod oraz tzw. metod twórczej gimnastyki, improvizacji ruchowej R. Labana, W. Sherborne, M. Kniessów, C. Orffa i in. 	<ul style="list-style-type: none"> • Wie, dlaczego należy systematycznie i aktywnie uczestniczyć w różnych formach zajęć ruchowych (swobodnych i kierowanych), zwłaszcza w spacerach, zabawach terenowych, zabawach orientacyjno-porządkowych, bieżnych, skocznych, z elementem rzutu, celowania, toczenia, unoszenia, równowagi, wspinania, czworakowania, w tym w rozgrywkach, sparingach sportowych, prowadzonych w pomieszczeniach i na świeżym powietrzu • Rozumie, dlaczego należy dbać o sprawność fizyczną: <ul style="list-style-type: none"> – wie, że trzeba rozwijać w sobie różnorodność umiejętności motoryczne – ma świadomość, że poziom sprawności ruchowej nie stanowi o jego wartości – zna i potrafi wyjaśnić pojęcia: <i>szybki, zwinny, silny</i> • Jest tolerancyjny wobec osób o obniżonej sprawności fizycznej, wynikającej z indywidualnych predyspozycji lub choroby: <ul style="list-style-type: none"> – wie, jak należy zachować się wobec osób o różnym rodzaju niepełnosprawności fizycznej: niewidomych, głuchoniemych, na wózku, o kulach – rozumie, co oznacza: <i>biała laska, język migowy, pies przewodnik, aparat słuchowy, wózek inwalidzki</i> • Zna i przestrzega oraz potrafi wyjaśnić innym zasady zapewniające porządek i bezpieczeństwo podczas różnych form aktywności ruchowej: <ul style="list-style-type: none"> – wie, jak należy korzystać z przyborów i sprzętu sportowego wykorzystywanego do ćwiczeń – umie dostrzec ewentualne zagrożenie, np. nieprawidłowe zachowania innych, uszkodzony sprzęt sportowy – zgodnie uczestniczy i współdziała z innymi dziećmi podczas różnych form aktywności ruchowej: respektuje reguły, ustalone sygnały i zachowania podczas ćwiczeń w parze, w grupie, w rozgrywkach zespołowych – rozumie, na czym polega współzawodnictwo w zabawach i grach ruchowych

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
			<ul style="list-style-type: none"> • Rozumie, dlaczego należy dbać o prawidłową postawę ciała i zapobiegać płaskostopiu: <ul style="list-style-type: none"> – aktywnie uczestniczy w zajęciach profilaktycznych i korekcyjnych według potrzeb – orientuje się, jaki rodzaj obuwia wpływa korzystnie i zapobiega płaskostopiu – wie, jak utrzymywać prawidłową postawę ciała w czasie siedzenia, chodzenia, stania i biegania • Wykorzystuje swoje możliwości ruchowe, oczekiwane rozwojowo, w codziennych sytuacjach zadaniowych i życiowych: <ul style="list-style-type: none"> – płynnie i zwinnie biega – skacze na dwóch nogach, skacze i stoi na jednej nodze w miejscu, skacze na jednej nodze do przodu, – kuca i wstaje bez trzymania się – kopie piłkę z rozbiegu – wspina się na drabinki i płoty, drzewa – chodzi po linii bez utraty równowagi – trafia do celu np. piłeczką tenisową z odległości ok. 2 m – rytmicznie porusza się w takt muzyki

Przestrzegam zasad i dbam o bezpieczeństwo swoje i innych

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latek	<ul style="list-style-type: none"> • Uczy się dostrzegać zagrożenia w codziennych sytuacjach i w najbliższym otoczeniu: <ul style="list-style-type: none"> – stara się informować o zagrażających życiu lub zdrowiu sytuacjach, np. znalezienie ostrego przedmiotu, przedmiotu niewiadomego pochodzenia, uszkodzonej zabawki (w sali, w ogrodzie), niebezpiecznym zachowaniu dzieci • Poznaje zasady bezpiecznego zachowania obowiązujące w przedszkolu, najbliższym otoczeniu i w miejscach użyteczności publicznej: <ul style="list-style-type: none"> – poznaje pomieszczenia, teren przedszkola i uczy się bezpiecznego poruszania się po nim oraz podstawowych symboli i oznakowania drogi ewakuacyjnej w przedszkolu – stara się zapamiętać najważniejsze numery alarmowe i uczy się, kiedy należy ich użyć – właściwie korzysta z zabawek i sprzętów znajdujących się w przedszkolu, ogrodzie i innych miejscach. – stosuje się do zasady chodzenia w parach poza terenem przedszkola 	<ul style="list-style-type: none"> • Przestrzega zasad bezpieczeństwa i respektuje zakazy w różnych sytuacjach życiowych: <ul style="list-style-type: none"> – nie zbliża się do nieznanymi zwierząt – nie dotyka nieznanymi roślin – nie bawi się nieznanymi przedmiotami – nie bawi się zapalkami i nie zbliża się do źródeł ognia, np. do świeczki, palnika gazowego, – nie dotyka i nie spożywa lekarstw bez kontroli dorosłych – nie dotyka środków chemicznych – nie je nieznanymi owoców, w tym owoców leśnych, grzybów, bez zgody dorosłych – nie dotyka urządzeń elektrycznych bez zgody dorosłych – respektuje zakaz zabawy w pobliżu jezdni, przejazdu kolejowego i innych tras komunikacyjnych – wie, jak należy bawić się zabawkami zgodnie z ich przeznaczeniem, nie wkłada do ust, nosa i uszu drobnych elementów – nie oddala się od grupy i opiekunów na terenie przedszkola i poza nim – stosuje się do zasad właściwego zachowania się podczas przechodzenia przez jezdnię 	<ul style="list-style-type: none"> • Wie, że nie wolno poruszać się po ulicy i przechodzić przez jezdnię bez opieki osoby dorosłej • Orientuje się, do czego służą odbłaski • Wie, że podczas jazdy samochodem musi siedzieć w specjalnym, odpowiednio dobranym foteliku

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
	<ul style="list-style-type: none"> • Uczy się, jak należy właściwie postępować w konkretnych sytuacjach zagrażających bezpieczeństwu, zdrowiu i życiu: <ul style="list-style-type: none"> – poznaje, na jakie zagrożenia jest narażone ze strony ludzi, zwierząt i roślin – uczy się dostrzegać zagrożenia płynące z niewłaściwego używania: leków, środków chemicznych, przedmiotów niebezpiecznych i niewiadomego pochodzenia – orientuje się w zagrożeniach związanych z gorącą wodą, ogniem, gorącym tłuszczem itp. – poznaje zasady zachowania się w niebezpiecznych miejscach, np. w pobliżu zbiorników wodnych, terenu budowy, jezdni – poznaje zasady zachowania się w niebezpiecznych sytuacjach, takich jak pożar, powódź, duże skupisko ludzi – poznaje zasady zachowania się podczas niebezpiecznych zjawisk atmosferycznych, takich jak burza, wichura, śnieżyca, silny mróz, grad, ulewa, sztorm – poznaje, jakie niebezpieczeństwo może grozić przez niewłaściwe korzystanie z internetu, w tym poza kontrolą dorosłych • Uczy się podstawowych zasad i przepisów ruchu drogowego: <ul style="list-style-type: none"> – poznaje podstawowe zasady poruszania się po drogach w terenie zabudowanym i niezabudowanym – stosuje się do zasady ruchu prawą stroną chodnika – orientuje się w podstawowych oznakowaniach i symbolice przejścia dla pieszych: zebra, znaki drogowe, sygnalizacja świetlna dla pieszych • Poznaje zasady właściwego zachowania się i bezpiecznego korzystania ze środków transportu: <ul style="list-style-type: none"> – poznaje zagrożenia i podstawowe przepisy bezpieczeństwa obowiązujące w środkach transportu lądowego, wodnego i powietrznego – stara się stosować główne zasady zachowania się podczas jazdy środkami komunikacji miejskiej, np. kasuje bilet, rozumie sygnał dźwiękowy zapewniający bezpieczne wsiadanie i wysiadanie, ustępuje miejsca osobom starszym i chorym, zachowuje się spokojnie – stara się zgłaszać dorosłemu złe samopoczucie wynikające np. z choroby lokomocyjnej – poznaje podstawowe wyposażenie i zastosowanie apteczki pierwszej pomocy 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozumie znaczenie wyrażenia <i>obca osoba</i> i pamięta, że wobec nieznanymi osób należy zachować ostrożność, nie przyjmuje żadnych rzeczy, nie podaje informacji o sobie, nie oddala się z nimi • Stara się pamiętać, do kogo może zwrócić się o pomoc w sytuacji zagrożenia, są to np. najbliżsi, nauczyciel, policjant, strażak, strażnik miejski 	

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
4–5-latek	<ul style="list-style-type: none"> • Uczy się właściwego oceniania, czy dana zabawa lub zachowanie innych dzieci i dorosłych są bezpieczne dla zdrowia i życia 	<ul style="list-style-type: none"> • Orientuje się, jak należy właściwie postępować w sytuacjach zagrażających bezpieczeństwu i zdrowiu w przedszkolu i w różnych miejscach użyteczności publicznej • Potrafi wypowiedzieć się na temat roli i pracy przedstawicieli służb, np. policjanta, lekarza, strażaka, ratownika wodnego, górskiego • Stara się pamiętać najważniejsze numery alarmowe • Respektuje obowiązujące reguły, zachowania i przepisy ruchu drogowego: <ul style="list-style-type: none"> – porusza się po drogach / ulicach oraz przekracza jezdnię tylko w miejscach dozwolonych i pod opieką dorosłych – nie oddala się od grupy i opiekunów – przestrzega zakazu zabawy w niedozwolonych miejscach: w pobliżu tras komunikacyjnych, zbiorników wodnych, starych budynków, placów budowy itp. • Stara się właściwie rozpoznawać sygnały dźwiękowe i wizualne, które można usłyszeć lub zobaczyć na drodze, np. sygnał karetki pogotowia, policji, straży pożarnej, podstawowe znaki drogowe, sygnalizator świetlny, oznakowania drogi, np. przejścia dla pieszych, buspas, ścieżka rowerowa • Orientuje się w zagrożeniach płynących ze świata ludzi, zwierząt, roślin • Przestrzega zasad właściwego zachowania się wobec obcej osoby: <ul style="list-style-type: none"> – wie, że należy zgłaszać sytuacje zaczepiania przez obcą osobę, sprzeciwiać się kategorycznie i wołać o pomoc • Orientuje się, dlaczego należy unikać owadów, które mogą ukąsić, i jak należy się zachować po ukąszeniu • Potrafi wyjaśnić zagrożenia płynące z samodzielnego zażywania leków, dotykania czy spożywania środków chemicznych, otwierania nieznanymi opakowań, zabawy niebezpiecznymi przedmiotami, np. dotykania urządzeń elektrycznych, ostrych lub gorących przedmiotów, zabawy zapalkami lub innymi źródłami ognia, próbowania, dotykania nieznanymi owoców, roślin, grzybów bez kontroli i wiedzy osoby dorosłej • Respektuje podczas różnej formy aktywności zasady bezpiecznego korzystania z zabawek, sprzętu w ogrodzie oraz z przyborów i narzędzi, np. nożyczek, sprzętu sportowego, sztućców 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozumie, dlaczego należy informować dorosłych i wzywać ich pomocy oraz wie, jak ma się zachować w sytuacji zagrożenia dotyczącego własnej osoby lub innych, potrafi wskazać osoby ze służb ratowniczych, które może prosić o pomoc • Wie, że należy zgłaszać dorosłym zauważone podczas zabaw zagrożenia lub niewłaściwe zachowania innych dzieci • Stosuje się do obowiązujących zasad korzystania ze środków transportu, w tym komunikacji miejskiej • Rozumie zakaz kontaktu z nieznanymi lub dzikimi zwierzętami • Rozumie, dlaczego podczas jazdy samochodem musi zachowywać się spokojnie i być przypięte pasami w foteliku

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
5–6-latek	<ul style="list-style-type: none"> Uczy się przewidywać niebezpieczne sytuacje w różnych miejscach (w pomieszczeniu i na drodze) i stara się wskazywać właściwe sposoby postępowania Uczy się odczytywać znaczenie wybranych znaków BHP na opakowaniach, sprzętach, w otoczeniu 	<ul style="list-style-type: none"> Zna konsekwencje zabaw w niedozwolonych miejscach: w pobliżu tras komunikacyjnych, na zamrzniętym stawie, a także kąpeli bez nadzoru dorosłych Potrafi dokonać właściwej oceny zachowania innych w różnych sytuacjach: na drodze, w pobliżu tras komunikacyjnych, w środkach transportu, podczas jazdy rowerem Naśladuje i odtwarza w zabawach prawidłowe zachowania podczas np. ataku psa, burzy, udzielenia pierwszej pomocy w prostych sytuacjach (skaleczenie, otarcie) Respektuje ustalone zasady bezpieczeństwa podczas wycieczek terenowych do lasu, na łąkę i w inne miejsca użyteczności publicznej Stosuje odpowiednie ochraniacze podczas jazdy na rolkach, rowerze Poznaje zagrożenia i konsekwencje wynikające z niewłaściwego korzystania z internetu: szkodliwe treści, niebezpieczne osoby, niebezpieczne działania, i respektuje zasady bezpiecznego korzystania z internetu 	<ul style="list-style-type: none"> Ma świadomość i rozumie, co oznacza ponosić odpowiedzialność za bezpieczeństwo własne i innych osób z najbliższego otoczenia, np. dzieci z młodziej grup, bliskiej osoby Wykazuje się roztropnością w sytuacjach trudnych, takich jak awaria, wypadek, pożar, niebezpieczne zjawiska atmosferyczne, i umie właściwie zareagować, np. wezwać pomoc, zadzwonić pod numer alarmowy Rozumie i uzasadnia, jaki rodzaj służb ratowniczych może udzielić pomocy w konkretnych sytuacjach trudnych i niebezpiecznych, rozpoznaje umundurowanie, oznakowanie i pojazdy służb ratowniczych Zna i przestrzega zasad i obowiązków pieszo – uczestnika ruchu drogowego: wie, jak należy poruszać się po ulicach, respektuje nakaz chodzenia lewym poboczem na drogach bez chodnika, rozumie, dlaczego musi być widoczny na drodze i stosuje elementy odblaskowe w swoim ubiorze, umie bezpiecznie przechodzić przez jezdnię Zna i prawidłowo rozpoznaje sygnały dźwiękowe na drodze, podstawowe znaki drogowe poziome i pionowe, dotyczące np. pieszych, rowerzystów, sygnały policjanta kierującego ruchem Przestrzega bezwzględnej zasady ograniczonego zaufania w stosunku do osób obcych i wie, na jakie zachowania nie może wyrażać zgody Rozumie i potrafi określić, jakie są zagrożenia ze świata roślin i zwierząt dla zdrowia i życia swojego oraz innych osób Uzasadnia, dlaczego należy unikać prowokowania i rozdrażniania zwierząt, w tym leśnych, hodowlanych, a nawet znanych i oswojonych Zna zagrożenia i wyjaśnia konsekwencje samodzielnego zażywania leków, używania lub spożywania środków chemicznych, otwierania przypadkowo znalezionych opakowań itp. Wie, jakie jest oczekiwane kulturowo właściwe zachowanie się w różnych środkach transportu, w tym w środkach komunikacji miejskiej oraz miejscach związanych z transportem, takich jak przystanek tramwajowy, autobusowy, dworzec kolejowy, lotnisko, przystań dla promów, statków

Obszar 3 działalności dziecka: Działam w harmonii z przyrodą

(...) wiadomości z przyrody najbardziej odpowiadają sposobom myślenia dziecka.

S. Szuman

Edukacja przyrodnicza jest bardzo ważnym elementem wychowania przedszkolnego. Człowiek jest częścią przyrody, funkcjonuje w niej przez całe życie i ma na nią znaczący wpływ. Jak najwcześniej należy więc zacząć kształtować umiejętność współlistnienia z przyrodą. Świat przyrody jest często w centrum zainteresowań dziecka, jest dla niego bardzo tajemniczy, ponieważ dzieci rodzą się badaczami, poznają świat przyrody w sposób naturalny i jest to powiązane z badaniem otoczenia³.

Realizacja treści przyrodniczych wpływa na słownik pojęciowy dziecka i na jego sposób myślenia. Najlepszymi warunkami do rozwoju są takie, w których dziecko poprzez działanie poznaje świat. Warto włączyć więc obserwację, doświadczenia, pomiary w codziennej zajęciach. W trakcie tych aktywności uruchamia się myślenie naukowe, ponieważ dziecko stawia pytania badawcze, formułuje hipotezę, którą weryfikuje poprzez obserwacje czy eksperymenty. Takie działania rozwijają u dziecka umiejętność opisywania, porównywania, klasyfikowania i porządkowania, wyciągania wniosków, szukania zależności, określania przyczyn i skutków. Poznaje ono środowisko przyrodnicze wielozmysłowo, rzeczywisty kontakt z naturą oddziałuje na słuch, wzrok, węch, dotyk i zostaje utrwalone w pamięci.

Obszary i treści z podstawy programowej

Obszar 10 Wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci poprzez zabawy konstrukcyjne, budzenie zainteresowań technicznych. Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:	Obszar 11 Pomaganie dzieciom w rozumieniu istoty zjawisk atmosferycznych i w unikaniu zagrożeń. Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:	Obszar 12 Wychowanie dla poszanowania roślin i zwierząt. Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:
2) właściwie używa prostych narzędzi podczas majsterkowania; 3) interesuje się urządzeniami technicznymi (np. używanymi w gospodarstwie domowym), próbuje rozumieć, jak one działają, i zachowuje ostrożność podczas korzystania z nich.	1) rozpoznaje i nazywa zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla poszczególnych pór roku; podejmuje rozsądne decyzje i nie naraża się na niebezpieczeństwo wynikające z pogody (np. nie stoi pod drzewem w czasie burzy, nie zdejmuje czapki w mroźną pogodę); 2) wie, o czym mówi osoba zapowiadająca pogodę w radiu i w telewizji, np. że będzie padał deszcz, śnieg, wiał wiatr; stosuje się do podawanych informacji w miarę swoich możliwości.	1) nazywa oraz wyróżnia rośliny i zwierzęta żyjące w różnych środowiskach przyrodniczych, np. na polu, na łące, w lesie; 2) wie, jakie warunki są potrzebne do rozwoju zwierząt (przestrzeń życiowa, bezpieczeństwo, pokarm) i wzrostu roślin (światło, odpowiednia temperatura, wilgotność); 3) potrafi wymienić zmiany zachodzące w życiu roślin i zwierząt w kolejnych porach roku; wie, w jaki sposób człowiek może je chronić i pomóc im, np. przetrwać zimę.

Treści szczegółowe programu

Obszar 3 działalności dziecka: Działam w harmonii z przyrodą

Podobszary:

- Obserwuję zjawiska przyrodnicze
- Poznaję świat roślin i zwierząt
- Chronię przyrodę
- Eksperymentuję i doświadczam

³ U. Poziomek, D. Marszał, A.M. Skrobek, M. Woźniak, I. Żurawska, *Przyrodnicza edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna. Poradnik. Materiał specjalny kwartalnika „Edukacja Biologiczna i Środowiskowa”*, IBE, Warszawa 2016.

Obserwuję zjawiska przyrodnicze

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latki	<ul style="list-style-type: none"> Rozpoznaje zjawiska atmosferyczne najczęściej występujące w polskim klimacie, charakterystyczne dla danej pory roku: <i>świeci słońce, pada deszcz, śnieg, wieje wiatr</i> Rozróżnia silny i lekki wiatr, mały deszcz oraz ulewę Dopasowuje ubranie do pory roku i pogody 	<ul style="list-style-type: none"> Nazywa podstawowe zjawiska atmosferyczne: <i>deszcz, burza, opady śniegu, tęcza, wiatr</i> Obrazuje gestem, ruchem ciała niektóre zjawiska atmosferyczne: wiatr, deszcz, słoneczny dzień Zauważa zmiany występujące w przyrodzie związane z daną porą roku Za pomocą prostych symboli potrafi określić pogodę (<i>słońce, chmura, wiatr, deszcz, śnieg</i>) Wie, jak zachować się w czasie deszczu, w czasie słonecznego, gorącego dnia (odpowiednie ubranie, parasol, kalosze, nakrycie głowy, przebywanie w cieniu, picie wody) 	
4–5-latki	<ul style="list-style-type: none"> Obserwuje pogodę i określa występowanie oraz natężenie wiatru: lekki wiatr, silny wiatr, za pomocą wiatraczków, puszczania baniek Dokumentuje zjawiska atmosferyczne, prowadząc prosty kalendarz pogody Próbuje wyciągać wnioski na temat zmian w przyrodzie zależnych od temperatury, np. tworzenie się kałuż w czasie deszczu, topnienie śniegu pod wpływem słońca i ciepła Dowiaduje się, że można sprawdzić temperaturę na dworze za pomocą termometru 	<ul style="list-style-type: none"> Nazywa i charakteryzuje podstawowe zjawiska atmosferyczne występujące w polskim klimacie Wnioskuje na temat niebezpieczeństw wynikających z określonej pogody, np. wchodzenie na zamrożony zbiornik wodny, chodzenie bez osłony w czasie deszczu, zabawy bez odpowiedniego zabezpieczenia w czasie upałów, lizanie sopli, jedzenie śniegu 	<ul style="list-style-type: none"> Rozumie konieczność odpowiedniego ubrania się w zależności od pogody Wie, jak unikać zagrożeń wynikających z panującej pogody, np. gdy jest burza, upał, mróz, deszcz Obserwuje zmiany pogody Określa różnicę między porami roku Rozpoznaje porę roku na podstawie przedstawionych kilku cech
5–6-latki	<ul style="list-style-type: none"> Próbuje rozróżnić i nazywa różne rodzaje deszczu: <i>mżawka, kapuśniaczek, ulewa</i> Próbuje odczytać temperaturę powietrza na zewnątrz i wewnątrz z wykorzystaniem termometru 	<ul style="list-style-type: none"> Opisuje obieg wody w przyrodzie Obserwuje chmury, zauważa różnice, próbuje przewidzieć pogodę na podstawie obserwacji otoczenia Określa i opisuje charakterystyczne dla danej pory roku zjawiska atmosferyczne: odwilż, pływająca kora, zamarzanie wody, powstawanie sopli, mgła, deszcz, burza itp. 	<ul style="list-style-type: none"> Rozumie prognozę pogody Ubiera się adekwatnie do pogody Opisuje i nazywa porę roku na podstawie ilustracji

Poznaje świat roślin i zwierząt

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latki	<ul style="list-style-type: none"> Dostrzega zmiany zachodzące w przyrodzie związane z określoną porą roku: wiosna – zieleni się otoczenie, lato – są upały, kwiaty, jesień – opadają liście, zima – pada śnieg, jest biało i zimno Rozpoznaje w otoczeniu i na obrazkach dary przyrody charakterystyczne dla danej pory roku: <ul style="list-style-type: none"> – jesień: kasztany, żołądź, jarzębina – wiosna: bazyliki, kwiaty, forsycje – lato: kwiaty 	<ul style="list-style-type: none"> Obserwuje przyrodę podczas wycieczek do parku, lasu i wyjść do ogrodu Nazywa wybrane zwierzęta występujące w najbliższym otoczeniu, np. zwierzęta domowe: kot, pies, chomik; zwierzęta z ogrodu przedszkolnego lub parku: wiewiórka, wróbel; zwierzęta z gospodarstwa wiejskiego: kura, krowa, świnia 	<ul style="list-style-type: none"> Gestem, ruchem, dźwiękiem prezentuje wybrane zwierzęta

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
	<ul style="list-style-type: none"> Rozróżnia i nazywa wybrane warzywa i owoce: <ul style="list-style-type: none"> – poznaje części jadalne – dowiadyuje się, gdzie rosną Obserwuje wzrost roślin w kąci przyrody, np. szczypiorku z cebuli, rzeżuchy, fasoli z nasion Poznaje podstawowe czynniki niezbędne do wzrostu roślin i zwierząt: woda, powietrze, gleba, słońce 	<ul style="list-style-type: none"> Obserwuje zwierzęta w ogrodzie przedszkolnym: ptaki, ślimaki, owady 	
4–5-latki	<ul style="list-style-type: none"> Uczy się dostrzegać zmiany zachodzące w przyrodzie i na ich podstawie określa porę roku Rozpoznaje i nazywa dary przyrody charakterystyczne dla danej pory roku Dowiadyuje się, że są różne gatunki krzewów i drzew liściastych i iglastych Próbuje rozróżnić drzewo i krzew Z pomocą osoby dorosłej zakłada hodowlę roślin: <ul style="list-style-type: none"> – analizuje, jakie warunki są potrzebne do wzrostu rośliny – obserwuje wzrost rośliny, np. dokonuje prostego pomiaru jej wysokości – próbuje dokumentować zmiany we wzroście rośliny Dobiera wybrane zwierzęta dorosłe do ich potomstwa, zwraca uwagę na zachodzące zmiany w wyglądzie zwierząt wraz z cyklem życia Poznaje sposoby przystosowania się wybranych gatunków zwierząt do danego środowiska Wspierane przez osobę dorosłą sprawuje opiekę nad zwierzętami domowymi, które znajdują się w przedszkolu Poznaje zwierzęta z różnych środowisk naturalnych: leśne, polne, wodne Zaczyna klasyfikować zwierzęta do różnych grup, np. leśne, dzikie, egzotyczne, domowe, hodowlane, wodne, morskie, ssaki, gady, płazy, ryby, ptaki, owady 	<ul style="list-style-type: none"> Obserwuje przyrodę i dostrzega zachodzące w niej zmiany Rozpoznaje kilka gatunków drzew występujących w najbliższym otoczeniu ze względu na kształt liścia, owoce, np. lipę, kasztanowiec, klon Rozpoznaje i nazywa podstawowe części roślin: <i>korzeń, todygę, liście, kwiaty, owoce</i> Rozpoznaje po wyglądzie kilka gatunków ptaków występujących w najbliższym otoczeniu Rozpoznaje wybrane zwierzęta występujące w najbliższym i dalszym otoczeniu; zwraca uwagę na charakterystyczne cechy wyglądu, sposób poruszania się, rodzaj pokarmu, wymienia ciekawostki na ich temat 	<ul style="list-style-type: none"> Zbiera okazy do kąci przyrody i je nazywa Rozumie znaczenie ochrony gatunkowej roślin i zwierząt
5–6-latki	<ul style="list-style-type: none"> Poznaje krajobrazy charakterystyczne dla różnych rejonów świata, zwraca uwagę na występowanie charakterystycznych roślin i zwierząt, pogodę, np. pustynia (Sahara), biegun północny Rozróżnia i opisuje wybrane zwierzęta egzotyczne – zauważa charakterystyczne cechy, zwyczaj, sposób poruszania się, odżywianie Poznaje wybrane rośliny egzotyczne charakterystyczne dla różnych stref klimatycznych, np. palmę, baobab, kaktus Rozpoznaje za pomocą różnych zmysłów owoce egzotyczne 	<ul style="list-style-type: none"> Rozróżnia części drzew: korzenie, pień, konar, gałąź, liście, koronę, owoce Zna warunki potrzebne do rozwoju roślin oraz zwierząt Dbą o hodowlę roślin w ogródku przedszkolnym Rozumie konieczność ochrony roślin i zwierząt w czasie zimy – zna sposoby zabezpieczania roślin oraz dokarmiania zwierząt 	<ul style="list-style-type: none"> Rozumie korzyści płynące z hodowli zwierząt oraz z uprawy roślin, np. wie, jak powstaje chleb, ser biały

Chronię przyrodę

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latki	<ul style="list-style-type: none"> Poznaje podstawowe zasady poszanowania przyrody: nie depta trawników, nie niszczy kwiatów i drzew, wyrzuca śmieci do przeznaczonych do tego pojemników, nie straszy i nie męczy zwierząt Przedstawia piękno przyrody w pracach plastycznych 	<ul style="list-style-type: none"> Dostrzega piękno otaczającej przyrody i zachodzących zmian związanych ze zmianami pór roku, szuka kolorów w przyrodzie Obserwuje chmury, zwraca uwagę na różny kolor, kształt 	
4–5-latki	<ul style="list-style-type: none"> Uczy się, jakie znaczenie ma woda w życiu człowieka, roślin i zwierząt 	<ul style="list-style-type: none"> Rozumie, że człowiek powinien dbać o przyrodę Wie, jakie zagrożenia dla przyrody mogą wynikać z niewłaściwych zachowań człowieka, np. śmiecenia, rozpalania ognisk w przypadkowych miejscach, wyrzucania odpadów chemicznych Wie, że są miejsca, do których można oddać makulaturę, odpady elektryczne i elektroniczne itp. Wie, jak może chronić środowisko: oszczędzać wodę i energię, segregować odpady Kulturalnie zachowuje się podczas wycieczek Poznaje zasady dokarmiania ptaków zimą: zaczynamy dokarmiać przed nastaniem trudnych warunków pogodowych, nie przerywamy rozpoczętego dokarmiania, kończymy karmić wiosną, dostosowujemy rodzaj karmy do potrzeb konkretnych gatunków Bierze aktywny udział w działaniach na rzecz przyrody, np. sprzątanie świata, sadzenie roślin 	<ul style="list-style-type: none"> Rozumie, że niektóre gatunki roślin i zwierząt muszą być pod ochroną
5–6-latki	<ul style="list-style-type: none"> Poznaje zwierzęta i rośliny objęte ochroną w Polsce, np. zwierzęta: wilk, żubr, niedźwiedź brunatny, żięba, kukulka, dzięcioł zielony, ropucha zielona; rośliny: przebiśnieg, konwalia majowa Uczy się, dlaczego należy chronić przyrodę: powietrze atmosferyczne, wodę, glebę, zasoby roślinne i zwierzęce, krajobraz 	<ul style="list-style-type: none"> Stara się zrozumieć konieczność dbania o przyrodę: budowanie oczyszczalni ścieków, oszczędzanie wody, segregowanie odpadów Zna skutki niewłaściwego dbania o przyrodę: zanieczyszczenia gleby, powietrza 	<ul style="list-style-type: none"> Propaguje hasła związane z ochroną przyrody Wykorzystuje surowce wtórne w pracach plastycznych Wie, że człowiek ma wpływ na zasoby naturalne, i dostrzega wpływ człowieka na stan środowiska przyrodniczego

Eksperymentuję i doświadczam

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latki	<ul style="list-style-type: none"> Próbuje stawiać pytania badawcze i weryfikować je w trakcie prostych doświadczeń Bada właściwości przedmiotów, sprawdzając, które toną, a które unoszą się na wodzie Poznaje właściwości lodu i śniegu: obserwuje jego topnienie, próbuje odpowiedzieć na pytanie: <i>Czy śnieg jest czysty?</i> Obserwuje ślady pozostawione na śniegu, rozróżnia ślady ludzi i tropy zwierząt Bada właściwości powietrza: zabawy z dmuchaniem, z wykorzystaniem wiatraka, wiatraczków, dmuchawców, kartek papieru, waty itp. 	<ul style="list-style-type: none"> Obserwuje zjawiska w najbliższym otoczeniu, np. tworzenie się kręgów na kałuży po wrzuceniu kamienia 	

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
4–5-latk	<ul style="list-style-type: none"> Uczy się korzystać z lupy, szkła powiększającego, prowadzi samodzielne obserwacje 	<ul style="list-style-type: none"> Wyciąga w trakcie badania wnioski, dlaczego niektóre przedmioty toną, a inne unoszą się na wodzie Utrwala wiedzę na temat właściwości wody zależne od temperatury: zamarzanie, topnienie, parowanie 	<ul style="list-style-type: none"> Wie, że powietrze można odbierać różnymi zmysłami: wzrokiem, słuchem, dotykiem
5–6-latk	<ul style="list-style-type: none"> Bada właściwości jajka: wygląd, twardość skorupki, zachowanie się jajka w wodzie Bada właściwości magnezu, analizuje różne zabawki wykorzystujące przyciąganie i odpychanie Obserwuje zjawiska optyczne w otoczeniu, takie jak tworzenie się cienia, zaćmienie słońca, tęcza Poznaje właściwości termometru, bada temperaturę różnych obiektów 	<ul style="list-style-type: none"> Przeprowadza proste doświadczenia z zachowaniem zasad bezpieczeństwa, np.: <ul style="list-style-type: none"> bada różne źródła światła i ich właściwości potrafi samodzielnie tworzyć cień obserwuje rozpuszczalność różnych produktów, dzieli je na rozpuszczalne i nierozpuszczalne, tworzy hodowle kryształów tworzy niewidzialny atrament tworzy prosty telefon z kubeczków i sznurka poznaje zjawisko przenoszenia dźwięku, robi doświadczenia związane z rozchodzeniem się fal dźwiękowych poznaje zjawisko cieplnego przewodnictwa ciał, np. nagrzewanie się łyżeczki zanurzonej w gorącej wodzie, wyróżnia dobre i złe przewodniki ciepła Próbuje samodzielnie formułować wnioski ze swoich doświadczeń 	<ul style="list-style-type: none"> Potrafi posługiwać się lupą, lornetką Wie, jak może zweryfikować swoją wiedzę: wykorzystanie atlasów, przewodników przyrodniczych, przez doświadczenia i obserwację Porównuje przy pomocy lupy kształty płatków śniegu Zna różne rodzaje materiałów: plastik, szkło, metal, papier, drewno oraz ich najważniejsze właściwości

Interesują się techniką

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latek	<ul style="list-style-type: none"> Stosuje się do zakazu samodzielnego korzystania z urządzeń elektrycznych Obserwuje działanie urządzeń elektrycznych z najbliższego otoczenia, poznaje ich przeznaczenie Z pomocą dorosłych przygotowuje proste potrawy z wykorzystaniem sprzętu gospodarstwa domowego Poznaje różne rodzaje środków lokomocji i transportu: statek, samolot, samochód, autobus, rower 	<ul style="list-style-type: none"> Samodzielnie uruchamia i korzysta z zabawek z napędem mechanicznym lub elektrycznym 	<ul style="list-style-type: none"> Wie, że urządzenia techniczne ułatwiają nam życie
4–5-latek	<ul style="list-style-type: none"> Poznaje różne źródła energii i formy ich wykorzystania: węgiel, ropa, energia słoneczna, wiatru, wodna Poznaje sposoby wykorzystania energii elektrycznej Zaznaja się z urządzeniami technicznymi wykorzystywanymi w gospodarstwie domowym: latarka, odkurzacz, suszarka do włosów, lampa, toster, lodówka 	<ul style="list-style-type: none"> Naśladuje ruchem, dźwiękiem różne pojazdy Przygotowuje proste potrawy z wykorzystaniem sprzętu gospodarstwa domowego pod nadzorem osoby dorosłej Wymienia nazwy nowoczesnego sprzętu elektronicznego, np. telewizor z płaskim ekranem, tablet, smartfon 	<ul style="list-style-type: none"> Rozumie zasady bezpiecznego korzystania z urządzeń elektrycznych wyłącznie pod kontrolą osoby dorosłej Rozumie zagrożenia spowodowane niewłaściwym korzystaniem z urządzeń elektrycznych Wyróżnia zabawki, które do działania potrzebują energii

AUTORKI: Mirosława Anna Pleskot, Agnieszka Staszewska-Mieszek

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
	<ul style="list-style-type: none"> Uczy się używania podstawowych narzędzi, takich jak: młotek, śrubokręt, z zachowaniem zasad bezpieczeństwa. Poznaje różne rodzaje środków lokomocji z grupy lądowych: samochód, autobus, motor, skuter, ciężarówka, rower, pociąg, metro; wodnych: statek, prom, łódź podwodna; powietrznych: samolot, helikopter, statek kosmiczny, balon Poznaje działanie prostych maszyn i ich zastosowanie, np. dźwigu i równi pochyłej skonstruowanej przez nauczyciela Poznaje zawody oraz potrzebne do pracy narzędzia i maszyny, np. malarz – pędzel, zegarmistrz – śrubokręt, szkło powiększające, rolnik – traktor, piekarz – mieszkarka do ciasta 	<ul style="list-style-type: none"> Porównuje urządzenia, przedmioty użytkowe i pojazdy z przeszłości z urządzeniami, przedmiotami i pojazdami współczesnymi, np. tarcza do prania i pralka, pióro ze stalówką i długopis, bicykl i rower, starego i nowego typu telefon oraz samochód 	
5–6-latek	<ul style="list-style-type: none"> Próbuje wyjaśnić działanie niektórych sprzętów elektronicznych z najbliższego otoczenia – stawia hipotezy, szuka wyjaśnień, różnicuje pod względem różnych źródeł energii, np. bateria, akumulator 	<ul style="list-style-type: none"> Konstruuje z pomocą nauczyciela proste maszyny: dźwig, równię pochyłą i wykorzystuje je podczas zabaw Rozpoznaje maszyny budowlane: koparkę, betoniarkę, ciężarówkę, walec drogowy 	<ul style="list-style-type: none"> Zna i rozumie zasadę bezpiecznego korzystania ze sprzętu elektronicznego Rozpoznaje znane pojazdy lądowe, wodne i powietrzne, wie, jakie jest ich zastosowanie Zna zastosowanie różnego rodzaju sprzętu AGD Rozumie, dlaczego ważne są wynalazki i doskonalenie urządzeń już istniejących W pracach plastycznych prezentuje sprzęt najnowszej generacji według własnego pomysłu Rozumie, dlaczego ważne jest pozyskiwanie energii z naturalnych źródeł Zna różne środki przekazu informacji: telefon, radio, telewizja, internet

Obszar 4 działalności dziecka: Myślę i działam matematycznie

Myślenie matematyczne to dynamiczny proces, który rozszerza nasze rozumienie, gdyż pozwala radzić nam sobie z coraz bardziej złożonymi ideami.

J. Mason, L. Burton, K. Stacey

Okres wychowania przedszkolnego jest ważnym etapem, w którym dorośli mają duży wpływ na rozwój umiejętności matematycznych dziecka. Wystarczy wykorzystywać jego naturalną ciekawość, a matematykę traktować jako intrygującą wyprawę intelektualną.

Mimo że wiele treści w tym okresie jest realizowanych propedeutycznie, dziecko musi oswajać się z nimi. *Rytmy, liczby i działania na liczbach, miary, przestrzeń, szacowanie, własności obiektów* to tylko niektóre zagadnienia z edukacji matematycznej, które począwszy od okresu przedszkolnego, towarzyszą dziecku przez kolejne etapy jego edukacji.

Organizując przestrzeń edukacyjną w przedszkolu rozwijającą myślenie matematyczne, należy kierować się główną zasadą – dziecko uczy się tylko przez osobiste doświadczenie, własną aktywność i działanie we wspólnych zabawach. Musimy prowokować dziecko do myślenia matematycznego nie tylko przez zadawanie pytań, lecz również stawiać przed nim wyzwania (na miarę indywidualnych możliwości), aktywizujące różne operacje umysłowe, m.in. porównywanie, abstrahowanie, uogólnianie.

Istotne jest zatem organizowanie zajęć inspirowanych ciekawymi zadaniami i grami, które kształtują umiejętności rozwiązywania niestandardowych problemów, pokazują, jak matematyczne doświadczenia wykorzystywać w życiu codziennym, i uczyć poszukiwać samodzielnie lub w grupie różnych rozwiązań.

Obszary i treści z podstawy programowej

Obszar 10 Wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci poprzez zabawy konstrukcyjne, budzenie zainteresowań technicznych. Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:	Obszar 13 Wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci wraz z edukacją matematyczną. Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:
1) wznosi konstrukcje z klocków i tworzy kompozycje z różnorodnych materiałów (np. przyrodniczych), ma poczucie sprawstwa („potrafię to zrobić”) i odczuwa radość z wykonanej pracy.	1) liczy objekty i odróżnia błędne liczenie od poprawnego; 2) dodaje i odejmuje w zakresie 10, pomagając sobie liczeniem na palcach lub na innych zbiorach zastępczych; 3) porównuje szacunkowo liczebności zbiorów; rozróżnia zbiory równoliczne i nierównoliczne; 4) zna cyfry od 0 do 9 i tworzy z nich liczby od 0 do 10 i więcej; 5) rozróżnia stronę lewą i prawą, określa kierunki i ustala położenie obiektów w stosunku do własnej osoby, a także w odniesieniu do innych obiektów; 6) wie, na czym polega pomiar długości, i zna proste sposoby mierzenia: krokami, stopą za stopą; 7) zna stałe następstwo dni i nocy, pór roku, dni tygodnia, miesięcy w roku; 8) rozróżnia przedmioty, objekty, kolory, podstawowe figury geometryczne i porównuje ich wielkości.

Treści szczegółowe programu

Obszar 4 działalności dziecka: **Myszę i działam matematycznie**

Podobszary:

- Orientuję się i działam w przestrzeni
- Poznaję rytmy w czasie i przestrzeni
- Liczę i działam: szacuję, porównuję, dodaję i odejmuję
- Sprawdzam i porównuję długość, ciężar i pojemność
- Poznaję różne cechy przedmiotów i figur geometrycznych

Orientuję się i działam w przestrzeni

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwała i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Uczy się schematu własnego ciała i drugiej osoby: <ul style="list-style-type: none"> – wskazuje i nazywa (według polecenia słownego lub bezsłownego) poszczególne części swojego ciała: głowę, szyję, brzuch, ręce, nogi itp. – pokazuje te same części ciała u drugiej osoby • Próbuje stosować pojęcia określające położenie przedmiotów i kierunków w przestrzeni: <ul style="list-style-type: none"> – uczy się rozumieć pojęcia: <i>na, pod, obok, w, za, przed, przede mną, wysoko, nisko, daleko, blisko, na dół, do góry, w bok, do przodu, do tyłu, strona lewa, strona prawa</i> w konkretnych sytuacjach zadaniowych, np. porusza się według poleceń nauczyciela – podejmuje próby określania swojego położenia i położenia przedmiotów wokół siebie – nabywa doświadczenia w rozumieniu i stosowaniu określeń <i>górze, dół</i> w odniesieniu do kartki 	<ul style="list-style-type: none"> • Podejmuje próby rysowania schematu postaci człowieka: <ul style="list-style-type: none"> – przechodzi od bardzo uproszczonych form (bazgroł) do bardziej szczegółowego rysunku postaci – naśladowuje i próbuje, głównie na podstawie wskazówek nauczyciela, wzbogacać rysunek postaci o jej charakterystyczne cechy związane zarówno z budową ciała, jak i wyglądem zewnętrznym 	

AUTORKI: Mirosława Anna Pleskot, Agnieszka Staszewska-Mieszek

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
4–5-latki		<ul style="list-style-type: none"> Nabiera świadomości schematu własnego ciała i drugiej osoby: <ul style="list-style-type: none"> – potrafi wskazać u siebie i u drugiej osoby te części ciała, które występują w parach, np. oczy, ręce, nogi – stara się prawidłowo używać określeń: <i>lewa strona, prawa strona, przód, tył</i> itp. – próbuje wskazywać i nazywać kierunki, wychodząc od osi własnego ciała, naśladuje i odtwarza komunikaty werbalne i niewerbalne Rozbudowuje rysunek postaci człowieka, zwracając uwagę na szczegóły Nabiera świadomości swojego miejsca w przestrzeni (w bliższej i dalszej) i położenia przedmiotów, które są wokół: <ul style="list-style-type: none"> – stara się realizować polecenia: <i>do przodu, do tyłu, w lewo, w prawo, cofnij się, obróć się</i> – stara się, zgodnie z poleceniami, prawidłowo układać przedmioty wokół siebie oraz określać położenie już leżących przedmiotów – Rozumie i stosuje określenia: <i>góra, dół, róg, brzeg</i> w odniesieniu do kartki 	<ul style="list-style-type: none"> Dostrzega i nazywa poszczególne części własnego ciała
5–6-latki	<ul style="list-style-type: none"> Poznaje różnice w spostrzeganiu otoczenia z różnych punktów widzenia: własnego i drugiej osoby: <ul style="list-style-type: none"> – aktywnie włącza się w zabawy, w których uczy się ustalać i określać, co widzi druga osoba w różnych sytuacjach – przyjmuje punkt widzenia drugiej osoby 	<ul style="list-style-type: none"> Potrafi w rysunku przedstawić relacje, jakie dostrzega z punktu widzenia własnej osoby i otoczenia, zwraca uwagę na szczegóły Orientuje się na kartce papieru i stara się prawidłowo wykonywać polecenia związane z przestrzenią na płaszczyźnie: <i>góra / dół kartki, prawy dolny róg kartki, dolny brzeg kartki</i> itp. 	<ul style="list-style-type: none"> Świadomie porównuje schemat własnego ciała ze schematem innych osób, wskazuje i nazywa podobieństwa i różnice W sposób zamierzony porusza się w otoczeniu, rozumie i prawidłowo określa położenie przedmiotów względem siebie, właściwie wykonuje polecenia
	<ul style="list-style-type: none"> Próbuje prawidłowo komunikować się z drugą osobą i określać położenie przedmiotów w stosunku do niej, np. <i>na lewo / prawo od ciebie, przed tobą, za tobą</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Dostrzega różnice w przedstawianiu przestrzeni na płaszczyźnie – plan, mapa, ilustracja, zdjęcie itp. Rozumie i stara się właściwie realizować polecenia z zastosowaniem umownych znaków czy symboli graficznych oznaczających kierunek i odległość, np. strzałki 	<ul style="list-style-type: none"> Wyprowadza kierunki od osi ciała Rozumie określenia: <i>lewa, prawa, góra, dół, przód, tył</i> i pochodne określenia z użyciem przyimków prostych, np. <i>w lewo, w prawo, w górę, w dół, do przodu, do tyłu</i>

Poznają rytmy w czasie i przestrzeni

Treści oznaczone * wykraczają poza podstawowe zagadnienia zawarte w podstawie programowej wychowania przedszkolnego, ale wydają się nieodzowne w naturalnym funkcjonowaniu dziecka i powinny być traktowane propedeutycznie.

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latki	<ul style="list-style-type: none"> Nabiera doświadczenia w rozumieniu szeregu jako układu powtarzających się elementów: <ul style="list-style-type: none"> – buduje najprostsze szeregi, np. pociąg, wieżę z klocków, patyczków, kasztanów, figur geometrycznych, innych przedmiotów – wskazuje i nazywa kolejne elementy szeregu 	<ul style="list-style-type: none"> Oswaja się z rytмами wokół siebie, ułożonymi z różnych materiałów, np. z mozaiki, kolorowych klocków, koralików, elementów przyrodniczych, materiałów papierniczych 	

AUTORKI: Mirosława Anna Pleskot, Agnieszka Staszewska-Mieszek

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
	<ul style="list-style-type: none"> • Uczy się spostrzegać i różnicować słuchowo proste rytmy dźwiękowe: <ul style="list-style-type: none"> – wysłuchuje, naśladuje i kontynuuje podane rytmy w ruchach i gestach, np. stuka, klaszcze • Oswaja się z rytmami w prostych utworach literackich: <ul style="list-style-type: none"> – uczy się zauważać słuchowo powtarzające się sekwencje i motywy słowne – uważnie słucha, powtarza i uczy się na pamięć prostych zagadek, wycieczek, refrenów piosenek itp. • *Uczy się rozumieć pojęcie czasu jako kolejność zdarzeń, odstępy czasowe między nimi, przedział lub określony punkt w czasie: <ul style="list-style-type: none"> – nabywa doświadczenia w praktycznych sytuacjach przygotowujących do mierzenia czasu, np. <i>wychodzimy po śniadaniu; bawimy się po zajęciach; teraz, w tej chwili idziemy do ogrodu</i> – doświadcza w sposób naturalny i zabawowy pomiaru czasu, np. przez wykorzystanie klepsydry lub innej umownie stosowanej formy pomiaru – nabywa świadomości, że istnieją pojęcia związane z pomiarem czasu, np. godzina, minuta 	<ul style="list-style-type: none"> • Podejmuje próby rozumienia i dostrzegania rytmicznej organizacji czasu: <ul style="list-style-type: none"> – zauważa przemienność dnia i nocy, kojarząc zmiany z prostymi czynnościami w przedszkolu i w domu oraz z używanymi na co dzień podstawowymi określeniami: <i>dzień, noc, rano, wieczór, teraz, potem, widno, ciemno</i> – zauważa zmiany w przyrodzie i otoczeniu, kojarzy je z porami roku 	
4–5-letki	<ul style="list-style-type: none"> • Uczy się przekładać rytm na różne formy aktywności i reprezentacji: <ul style="list-style-type: none"> – słucha rytmicznego układu dźwięków i buduje ich reprezentację, np. z klocków, figur, patyczków – dostrzega układ obiektów i realizuje go ruchem, gestem, dźwiękiem • *Zyskuje coraz większą świadomość poczucia czasu, jego sposobów mierzenia i pojęć z tym związanych: <ul style="list-style-type: none"> – poznaje w praktycznych i zabawowych sytuacjach różne metody pomiaru czasu stosowane dawniej i dziś – stara się stosować do umownych form pomiaru czasu zaproponowanych przez nauczyciela w sytuacjach zabawowych i naturalnych, nabiera świadomości, że jest to pomocne w planowaniu działań 	<ul style="list-style-type: none"> • Układa przedmioty według podanego rytmu • Rozpoznaje rytmy słuchowe i wizualne, w tym w utworach literackich, odtwarza je i podejmuje próby ich kontynuowania • Dostrzega rytmiczność zmian w otaczającym świecie: <ul style="list-style-type: none"> – stara się przedstawiać przemienność dnia i nocy, pór roku w formie umownych układów klocków, sylwet lub przyjętego kodu, tworzy kalendarze • Stara się prawidłowo nazywać bieżącą porę roku, zapamiętuje nazwy dni tygodnia i próbuje je odtwarzać, zachowując prawidłową kolejność 	<ul style="list-style-type: none"> • Pamięta i przestrzega ustalonego dziennego rytmu dnia lub stałych zajęć w ustalone dni tygodnia • W sposób zamierzony skupia się na szeregach i wskazuje, dokłada kolejne elementy
5–6-letki	<ul style="list-style-type: none"> • Uczy się dostrzegać prawidłowości, że tydzień to czas od poniedziałku do niedzieli i ogólnie, że tydzień to 7 dni, niezależnie od którego dnia zaczynamy liczenie • *Podejmuje próby służące rozpoznawaniu upływu czasu na zegarze: <ul style="list-style-type: none"> – doświadcza w sposób naturalny i zabawowy, ile trwa minuta, godzina, np. wykorzystując minutnik, stoper 	<ul style="list-style-type: none"> • Dostrzega, odtwarza i przekłada sekwencje rytmiczne na różne reprezentacje, np. rytm ułożony z klocków realizuje ruchem, śpiewem, grą na instrumentach; rytm wysłuchany – rysuje • Próbuje samodzielnie tworzyć rytmiczne sekwencje, np. rysuje, pokazuje ruchem, gra na dowolnym instrumencie, układa wycieczki, rysuje szlaczki 	<ul style="list-style-type: none"> • Samodzielnie dostrzega i kontynuuje szeregi oraz coraz bardziej złożone sekwencje z wykorzystaniem elementów rzeczywistych i abstrakcyjnych • Rozumie rytmiczną organizację czasu: pory roku, miesiące, dni tygodnia. • Zna nazwy pór roku, miesięcy, dni tygodnia, stara się je wymieniać w kolejności

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
	<ul style="list-style-type: none"> – w różnych sytuacjach naturalnych i zabawowych uczy się rozróżniać małą i dużą wskazówkę, rozpoznawać tarczę zegara i podejmuje próby określania upływu czasu na zegarze 	<ul style="list-style-type: none"> • Włącza się aktywnie w prowadzenie indywidualnego i wspólnego kalendarza uwzględniającego ważne wydarzenia, święta, okazjonalne atrakcje – stosuje określenia: <i>dzisiaj, wczoraj, jutro, pojutrze, przedwczoraj, przedtem, potem, za dwa dni, trzy dni temu, za tydzień, za miesiąc, za rok</i> 	

Licze i działam: szacuję, porównuję, dodaję i odejmuję

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Włącza do czynności liczenia gest dotykania, wskazywania, z wypowiedzianiem kolejnych liczebników, stara się nie pominąć żadnego elementu • Powtarza za dorosłym (w miarę potrzeby) i stara się stosować właściwie liczebniki główne w różnych sytuacjach zadaniowych, zabawowych i naturalnych • Uczy się rozumieć, jaką funkcję pełni ostatni liczebnik • Formułuje wynik dodawania i odejmowania, działając na konkretnych, w zakresie dostępnym dziecku (min. w zakresie 3) • Uczy się szacowania, wzrokowego porównywania i określania liczebności zbiorów • Stara się wydzielać elementy ze zbioru, tworząc podzbiór • Grupuje przedmioty według ich liczebności 	<ul style="list-style-type: none"> • Wydziela i grupuje przedmioty do przeliczania: ustawia w szeregu, w rzędzie, wkłada do różnych pojemników • Dostrzega zależność operacji, że po dołożeniu przedmiotów jest więcej, a po zabranii – jest mniej • Rozumie określenia: <i>dużo, mało</i> i używa ich • Liczy różne przedmioty w zabawach kierowanych i swobodnych, w naturalnych sytuacjach • Uczestniczy w zabawach, np. paluszkowych, sprzyjających przeliczaniu swoich palców u rąk i stóp • Liczy w zakresie dostępnym dziecku, z pomocą dorosłego podejmuje próby przeliczania powyżej 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozumie pojęcie <i>tylko samo</i> i rozdziela właściwie przedmioty w różnych naturalnych sytuacjach
4–5-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Doświadcza różnych sytuacji w liczeniu przedmiotów, które nie wpływają na zmianę wyniku liczenia, np. liczy od początku do końca i odwrotnie, zmienia, przekłada liczone elementy • Próbuje właściwie stosować określenie <i>para</i> i liczy dwójkami • Uczy się, że można liczyć tzw. znikające obiekty i określać ich liczbę, np. dźwięki, kredki, które włożyło do pojemnika, ptaki, które odleciały • Poznaje liczebniki porządkowe i ich znaczenie jako określenia kolejności ustawiania różnych obiektów, stara się ich właściwie używać w sytuacjach naturalnych i zadaniowych 	<ul style="list-style-type: none"> • Doskonali umiejętność oceny na oko, właściwie stosuje określenia <i>dużo, mało</i> oraz stara się oszacować liczebność zbioru z podaniem liczby elementów (bez przeliczania) • Orientuje się, że wielkość liczonych elementów nie wpływa na różnicę liczebności zbiorów • Potrafi porównać liczebność zbiorów i ustalić ich równoliczność – dokłada tyle samo elementów, stosując zasadę 1 do 1, prawidłowo używa określeń: <i>tylko samo, więcej, mniej</i> • Liczy przedmioty w rzędzie, szeregu z zachowaniem zasady: wskazuję (1 do 1) i wymieniam kolejne liczebniki • Dostrzega znaczenie ostatniego liczebnika w rzędzie i rozumie pytanie: <i>ile jest?</i> Orientuje się, że ostatni liczebnik określa liczbę przedmiotów w zbiorze 	<ul style="list-style-type: none"> • Wie, jak właściwie wyodrębnić przedmioty do liczenia: <ul style="list-style-type: none"> – ustawia w rzędzie, w szeregu • Potrafi stosować różne schematy ruchowe dłoni i palców potrzebne w liczeniu • Aktywnie włącza się w sytuacje zabawowe, które wymagają rachowania • Liczy przedmioty w zakresie stosownym do swoich możliwości, powyżej – korzysta z pomocy nauczyciela • Rozumie, na czym polega dodawanie i odejmowanie: <ul style="list-style-type: none"> – wie, że dodawanie wymaga czynności dołożenia określonej liczby przedmiotów, policzenia i uzyskania odpowiedzi na pytanie: <i>ile jest razem?</i>; odejmowanie wymaga czynności zabrania określonej liczby przedmiotów, policzenia i uzyskania odpowiedzi na pytanie: <i>ile zostało?</i>

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
		<ul style="list-style-type: none"> • Próbuje wykorzystywać palce i inne zbiory zastępcze do pokazywania wyniku liczenia i zastępowania przeliczonych przedmiotów • Ustala wynik dodawania i odejmowania w zakresie dostępnym dziecku (min. w zakresie 5) w sytuacjach zadaniowych i zabawowych (w razie potrzeby korzysta z pomocy nauczyciela), manipuluje liczmanami lub palcami, stosuje zasadę przeliczania przedmiotów po każdej zmianie • Stara się odróżnić błędne liczenie od poprawnego • Próbuje wykorzystywać zapis graficzny do ustalania wyniku dodawania i odejmowania, np. dorysowywanie, skreślanie właściwej liczby elementów 	
5–6-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Stara się liczyć po dwa, po pięć, po dziesięć, wspierając się liczeniem na palcach i innych liczmanach, uczy się dostrzegać tzw. rytm dziesiątkowy • Uczy się rozpoznawać i pisać po śladzie graficzny obraz liczby: cyfry od 0 do 9, kojarzy brzmienie liczebników z odpowiednią cyfrą • Uczy się samodzielnie konstruować gry, stara się je rozgrywać wspólnie z innymi dziećmi • Uczy się rozumieć, co oznacza wygrana i przegrana • Poznaje i uczy się sposobów radzenia sobie z przeszkodami utrudniającymi wykonanie zadania • Uczy się poszukiwania niestandardowych rozwiązań, pomysłowości i oryginalności w różnych sytuacjach problemowych, zadaniowych i zabawowych, w których wykorzystywane są treści matematyczne 	<ul style="list-style-type: none"> • Naśladuje i odtwarza liczebniki w możliwie szerokim zakresie • Rozumie, że liczba i wynik liczenia nie zależy od układu elementów i miejsca, z którego rozpoczyna liczenie: <ul style="list-style-type: none"> – liczy, rozpoczynając z dowolnego miejsca, w różnych kierunkach, w różnych układach tych samych elementów – rozsyпка, rząd, kolumna, szereg, piramida, stos – odzwierciedla wynik na różnych zbiorach zastępczych, w tym na palcach • Doświadcza w zabawie prostych zadań z treścią, które rozwiązuje na konkretnych – o tematyce i sytuacjach realnych, bliskich i znanych dziecku, w tym związane z kupowaniem i sprzedażą • Aktywnie włącza się w zabawy wykorzystujące gry planszowe rozwijające myślenie matematyczne • Posługuje się prawidłowo, w dostępnym dla siebie zakresie, liczebnikami porządkowymi, rozumie ich znaczenie, np. określa własne miejsce w szeregu, układa przedmioty według podanej kolejności, numeruje miejsca, odtwarza wyliczanki 	<ul style="list-style-type: none"> • Umie szacować (bez przeliczania), ile może być elementów w wyodrębnionym zbiorze; pamięta zasadę, że wielkość, kształt czy inna cecha liczonych elementów nie wpływa na różnicę liczby elementów w zbiorach • Samodzielnie organizuje czynność liczenia: ustawia elementy w rzędzie, w szeregu, przesuwa, skreśla, zaznacza kolorem itp. • Sprawnie liczy, w zakresie dostępnym dziecku (min. 10), w różnych sytuacjach zadaniowych i naturalnych, powyżej – z pomocą nauczyciela • Stosuje liczebniki główne oraz wykorzystuje liczmany lub inną reprezentację graficzną, np. rysuje właściwą liczbę kresek • Przestrzega reguł potrzebnych w przeliczaniu oraz potrafi kontrolować siebie i innych w zakresie poprawności liczenia, stara się wyjaśniać zauważone nieprawidłowości

Sprawdzam i porównuję długość, ciężar i pojemność

Treści oznaczone * wykraczają poza podstawowe zagadnienia zawarte w podstawie programowej wychowania przedszkolnego, ale wydają się nieodzowne w naturalnym funkcjonowaniu dziecka i powinny być traktowane propedeutycznie.

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Nabiera doświadczenia w rozumieniu pojęć związanych z długością, masą: <ul style="list-style-type: none"> – uczy się określać wielkość, długość, szerokość i wysokość przedmiotów, używając pojęć: <i>duży, mały, krótki, długi, szeroki, wąski, wysoki, niski</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Wykazuje zainteresowanie mierzaniem i waznieniem w różnych sytuacjach zadaniowych i zabawach 	

AUTORKI: Mirosława Anna Pleskot, Agnieszka Staszewska-Mieszek

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
	<ul style="list-style-type: none"> – spostrzega różnice i porównuje przedmioty pod względem długości, wielkości, wysokości i szerokości – doświadcza i określa ciężar przedmiotów oraz poznaje zależności między wielkością a ich masą – uczy się właściwie stosować pojęcia: <i>ciężki, lekki</i> 		
4–5-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Uczy się porządkować przedmioty według gradacji miary, ciężaru, np. od najkrótszego do najdłuższego, od najcięższego do najlżejszego i odwrotnie, naśladując i odtwarzając różne strategie porządkowania przedmiotów 	<ul style="list-style-type: none"> • Próbuje szacować i porównywać długość przedmiotów, np. przykładają jeden przedmiot do drugiego • Próbuje szacować i porównywać ciężar przedmiotów, np. porównuje wagę dwóch przedmiotów w rękach • Poszerza zakres pojęciowy związany z długością, masą: <ul style="list-style-type: none"> – stara się porównywać długość, ciężar różnych przedmiotów w sytuacjach naturalnych i zadaniowych – zaczyna różnicować pojęcia w celu precyzyjnego określenia długości, ciężaru obiektów, np. <i>dłuższy, krótszy, szerszy, węższy, cięższy, lżejszy, wyższy, niższy, mniejszy, większy</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Właściwie stosuje określenia: <i>długi, krótki, wysoki, niski, duży, mały, szeroki, wąski, ciężki, lekki</i>
5–6-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Poznaje różne przyrządy, które wykorzystuje się do precyzyjnego mierzenia, np. linijkę, centymetr, miarkę • Poznaje różne rodzaje wag, w tym zasady działania wagi szalkowej • *Uczy się porównywać objętość i pojemność różnych obiektów <ul style="list-style-type: none"> – dostrzega zmiany podczas odlewania, dolewania, odsypywania, dosypywania – poznaje różne sposoby mierzenia objętości, np. objętość większego pojemnika mierzy przy pomocy mniejszych 	<ul style="list-style-type: none"> • Porównuje długość przedmiotów, wykorzystując różne sposoby mierzenia, bardziej precyzyjne, np. krokami, stopami, patyczkami, sznurkiem, klockami: <ul style="list-style-type: none"> – dostrzega zależności między wybranymi jednostkami miary do zmierzenia tej samej długości, np. mierzy dłuższymi i krótszymi patyczkami – potrafi ułatwić sobie porównywanie długości kilku przedmiotów, np. ustawia je na wspólnej linii • Dostrzega i rozumie, że zmiany typu składanie, zwijanie nie zmieniają rzeczywistej długości przedmiotu; sprawdza długość po każdej zmianie 	<ul style="list-style-type: none"> • Potrafi dobrać do pary przedmioty tej samej długości • Rozumie, określa i porządkuje przedmioty według zasady stopniowania długości, ciężaru

Poznają różne cechy przedmiotów i figur geometrycznych

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Doświadcza w zabawie i w sytuacjach naturalnych różnych własności przedmiotów, takich jak kształt, kolor, wielkość, przeznaczenie • Uczy się dostrzegać różnice i podobieństwa między różnymi obiektami i stara się właściwie używać określeń, np. <i>taki sam, inny, podobny</i> • Porządkuje i tworzy zbiory (przedmiotów, obiektów, figur) według określonej jednej lub dwóch cech, np. wielkości, koloru, kształtu: <ul style="list-style-type: none"> – podejmuje próby określania cech wspólnych zgrupowanych przedmiotów 	<ul style="list-style-type: none"> • Stara się tworzyć proste kompozycje z figur geometrycznych oraz proste budowle przestrzenne z klocków • Naśladuje i próbuje budować znane figury geometryczne, wykorzystując różne materiały, np. patyczki, sznurki, paski papieru, słomki • Dostrzega i stara się dopasowywać kształt przedmiotu do kształtu danej figury geometrycznej • Próbuje dopasowywać kształt figury do figury na obrazku 	<ul style="list-style-type: none"> • Zna podstawowe figury: koło i jego własności: <ul style="list-style-type: none"> – potrafi wyróżnić koła różnej wielkości, koloru spośród innych figur płaskich – wskazuje przedmioty i obiekty w kształcie koła

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
	<ul style="list-style-type: none"> – uczy się dostrzegać, że te same przedmioty, obiekty, figury można segregować według różnych cech, np. <i>owoce – żółte, czerwone, zielone; z sadu i lasu; krajowe i egzotyczne</i> – próbuje wskazywać przedmioty, obiekty, figury, które należą, pasują, nie należą, nie pasują do określonego przez nauczyciela zbioru, kolekcji, np. zabawki, zwierzęta, ubrania • Uczy się rozpoznawać i nazywać figury geometryczne: trójkąt, kwadrat, prostokąt: <ul style="list-style-type: none"> – manipulując, doświadcza i poznaje podstawowe ich własności 		
4–5-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Uczy się w naturalnych sytuacjach rozpoznawać bryły, np. kulę, walec, sześcian, prostopadłościan, stożek: <ul style="list-style-type: none"> – doświadcza podstawowych własności brył, oglądając, dotykając i manipulując drewnianymi klockami przestrzennymi – uczy się dostrzegać wokół przedmioty podobne do danego kształtu bryły • Poznaje kolejne figury geometryczne: owal, półkole, inne czworokąty / wielokąty: <ul style="list-style-type: none"> – manipulując, doświadcza i poznaje ich własności, próbuje je odtwarzać i budować z różnych materiałów, stara się dopasować do nich przedmioty lub figury na obrazku – stara się porównywać figury i wskazywać ich podobieństwo i różnice, np. koło i owal, koło i półkole, kwadrat i inny czworokąt 	<ul style="list-style-type: none"> • Stara się właściwie określać cechy obiektów pod względem: kształtu, koloru, wielkości, przeznaczenia • Porównuje przedmioty, obiekty, dostrzega i wskazuje cechy, które są takie same i którymi się różnią • Poszerza zakres pojęciowy, tworząc zbiory, kolekcje przedmiotów, obiektów według określonej jednej lub kilku cech wspólnych: <ul style="list-style-type: none"> – percepcyjnej (którą widać), np. wielkości, koloru, kształtu, materiału, z którego są zrobione – funkcjonalnej (której nie widać), np. przeznaczenia • Właściwie porządkuje i wskazuje cechy wspólne utworzonych zbiorów przedmiotów • Podejmuje próby samodzielnego segregowania tych samych przedmiotów według różnych cech; stara się podać kryterium, według którego uporządkowało swoją kolekcję • Wskazuje na konkretach, obrazkach lub stara się wymienić z pamięci obiekty, które należą lub nie należą do określonego przez nauczyciela zbioru • Stara się właściwie określać podstawowe własności czterech figur płaskich: koła, kwadratu, trójkąta i prostokąta, np. wskazuje boki figury, podaje ich liczbę, stara się rozumieć i wskazywać kąty, dostrzega boki dłuższe, krótsze, takiej samej długości 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozpoznaje i nazywa cztery podstawowe figury geometryczne: koło, kwadrat, trójkąt, prostokąt: <ul style="list-style-type: none"> – potrafi wyróżnić te figury o różnej wielkości, różnym kolorze spośród innych figur płaskich – precyzyjnie ocenia, dopasowuje i określa kształt przedmiotu, obiektu do kształtu tych figur • Włącza się aktywnie w zabawy związane z konstruowaniem (z różnych materiałów), tworzeniem kompozycji, mozaik i różnych obrazków z poznanych płaskich figur geometrycznych i brył
5–6-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Uczy się rozumieć i dostrzegać symetrię w przedmiotach i obiektach z najbliższego otoczenia, w przyrodzie i w innych sytuacjach zadaniowych: <ul style="list-style-type: none"> – bezpośrednio doświadcza, że aby dostrzec symetrię, musi porównać dwie części jednego obiektu, np. składa kartkę papieru na połowę, porównuje skrzydła motyla, biedronki, liście, twarz, postać człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> • Potrafi rozpoznać inne figury: owal, półkole, inne czworokąty / wielokąty i wyróżnić je spośród innych figur płaskich • Nabiera większej świadomości w rozpoznawaniu, nazywaniu i dostrzeganiu brył, np. kuli, walca, sześcianu, prostopadłościanu, stożka: <ul style="list-style-type: none"> – doświadcza podstawowych własności brył w różnych zabawach konstrukcyjnych i manipulacyjnych, np. uczy się, że bryły mają ściany, stara się rozpoznawać i nazywać kształty ścian brył – określa i wskazuje podobieństwo obiektów z najbliższego i dalszego otoczenia do danego kształtu bryły 	<ul style="list-style-type: none"> • Samodzielnie rozpoznaje, nazywa i określa podstawowe własności płaskich figur geometrycznych: koła, kwadratu, prostokąta, trójkąta • Rozumie i potrafi samodzielnie określić różne własności przedmiotów, obiektów: kształt, kolor, wielkość, przeznaczenie (znanych z naturalnych i zadaniowych sytuacji) • Intencjonalnie klasyfikuje, tworzy zbiory, kolekcje przedmiotów, obiektów według cech wspólnych percepcyjnych i funkcjonalnych • W sposób świadomy określa kryterium, ustala własne i segreguje te same przedmioty według różnych cech • Wskazuje i uzasadnia, dlaczego dane obiekty należą lub nie należą do określonego zbioru

Obszar 5 działalności dziecka: Mówię i rozumiem

Język i myśl są nierozdzielne i... dlatego choroba języka jest tym samym, co choroba myśli.

E. Cassier

Rozwój mowy dziecka jest ściśle powiązany z rozwojem myślenia i od najwcześniejszego okresu życia – z działaniem. Mowa ma wpływ na wszechstronny rozwój dziecka, a poziom jej opanowania przekłada się na poziom umiejętności potrzebnych w nauce. Umiejętność mówienia wpływa na umiejętność porozumiewania się z innymi, budowania relacji, wyrażania własnych potrzeb i uczuć oraz na poznanie i rozumienie otaczającego świata.

Jak najwięcej rzeczy, zagadnień, które dzieci poznają, powinno być związane z ich bezpośrednim doświadczeniem. Dobrze jest, kiedy dzieci przeżyją daną sytuację, a nie tylko o niej posłuchają lub zobaczą ją na obrazku – wtedy słowo nabiera innego znaczenia.

Oprócz doświadczeń i obserwacji dokonywanych przez dziecko sprawdzają się gry i zabawy, dzięki którym kształtuje i nabywa ono zdolności językowych i umysłowych, takich jak: porównywanie, uogólnianie, klasyfikowanie czy dostrzeganie związków przyczynowo-skutkowych.

Przez cały czas trzeba zwracać uwagę na prawidłową artykulację, poprawne wypowiedzianie się zdaniami. Nauczyciel powinien tutaj być wzorem i jednocześnie stwarzać dzieciom jak najwięcej okazji do mówienia w różnych sytuacjach: i tych zorganizowanych, i tych przypadkowych.

Obszary i treści z podstawy programowej

Obszar 3 Wspomaganie rozwoju mowy oraz innych umiejętności komunikacyjnych dzieci. Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:	Obszar 4 Wspieranie dzieci w rozwijaniu czynności intelektualnych, które stosują w poznawaniu i rozumieniu siebie i swojego otoczenia. Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:	Obszar 10 Wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci poprzez zabawy konstrukcyjne, budzenie zainteresowań technicznych. Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:
<ol style="list-style-type: none"> 1) zwraca się bezpośrednio do rozmówcy, mówi poprawnie pod względem artykulacyjnym, gramatycznym, fleksyjnym i składniowym lub komunikuje się w inny zrozumiały sposób, w tym z wykorzystaniem języka migowego lub innych alternatywnych metod komunikacji; 2) mówi płynnie, niezbyt głośno, dostosowując ton głosu do sytuacji; 3) uważnie słucha, pyta o niezrozumiałe fakty i formułuje dłuższe wypowiedzi o ważnych sprawach; 4) w zrozumiały sposób mówi lub w inny sposób komunikuje o swoich potrzebach i decyzjach. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) przewiduje, na miarę swoich możliwości, jakie będą skutki czynności manipulacyjnych na przedmiotach (wnioskowanie o wprowadzanych i obserwowanych zmianach); 2) grupuje obiekty w sensowny sposób (klasyfikuje) i formułuje uogólnienia typu: to do tego pasuje, te obiekty są podobne, a te są inne; 3) stara się łączyć przyczynę ze skutkiem i próbuje przewidywać, co się może zdarzyć. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) wznosi konstrukcje z klocków i tworzy kompozycje z różnorodnych materiałów (np. przyrodniczych), ma poczucie sprawstwa („potrafię to zrobić”) i odczuwa radość z wykonanej pracy.

Treści szczegółowe programu

Obszar 5 działalności dziecka: Mówię i rozumiem

Podobszary:

- Różnicuję i realizuję dźwięki
- Mówię poprawnie i wyraźnie
- Porozumiewam się z innymi
- Myślę
- Konstruuje

Różnicuję i realizuję dźwięki

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latki	<ul style="list-style-type: none"> Uczy się skupiać słuchowo na różnych rodzajach dźwięku, w tym na dźwiękach mowy ludzkiej podczas słuchania czytanych tekstów, np. rymowanek, krótkich opowiadań wspartych obrazkami Doświadcza różnych rodzajów dźwięku i próbuje je różnicować: odgłosy sprzętów, natury, ulicy, brzmienie instrumentów itp. Próbuje wydobywać dźwięki z różnych przedmiotów i je rozpoznawać, np. odgłosy stukania, szurania, pocierania, rozrywania (papieru), gniecienia Słucha i próbuje wyrażać emocje głosem / mową: cicho, głośno, radośnie, smutno, przyjaźnie, groźnie Rozpoznaje i próbuje odtwarzać ruchem, gestem i śpiewem melodię i rytm piosenki 	<ul style="list-style-type: none"> Rozróżnia głosy znanych mu osób: najbliższej rodziny, nauczyciela Stara się uważnie słuchać i różnicować ludzkie głosy: męski, żeński, dorosłego, dziecka 	
4–5-latki		<ul style="list-style-type: none"> Stara się uważnie spostrzegać słuchowo i prawidłowo rozróżniać dźwięki z otoczenia: muzykę, mowę ludzi, dźwięki instrumentów, znane melodie, inne pochodzące z otoczenia lub samodzielnie tworzone z wykorzystaniem różnych przedmiotów Aktywnie uczestniczy w zabawach opartych na wrażeniach słuchowych, słuchowo-wzrokowych i ruchowych: <ul style="list-style-type: none"> odtwarza usłyszane dźwięki mowy ludzi, melodie, śpiew łączy dźwięk z obrazkiem lokalizuje źródło dźwięku stara się zapamiętać i odtworzyć proste sekwencje dźwięków potrafi różnicować i określać własnymi słowami wysokość, długość, natężenie dźwięku: wysoki – niski, długi – krótki, cichy – głośny realizuje ruchem i gestem melodię i rytm znanych utworów muzycznych Słucha i rozumie teksty czytane przez dorosłych Potrafi kojarzyć wysłuchany tekst z ilustracją 	<ul style="list-style-type: none"> Słucha uważnie i rozpoznaje po głosie znane osoby z bliższego i dalszego otoczenia dziecka
5–6-latki		<ul style="list-style-type: none"> Rozpoznaje i próbuje odtwarzać ruchem i gestem coraz bardziej złożony rytm melodii czy piosenki Rozpoznaje i różnicuje prozodję mowy bez kontroli wzroku: akcent słowny, intonację w zdaniach wypowiedzianych przez dorosłego i określa samodzielnie formę wypowiedzi, np. pytanie, rozkaz 	<ul style="list-style-type: none"> Identyfikuje, różnicuje i określa samodzielnie różne dźwięki z otoczenia bez kontroli wzroku Uważnie słucha i rozumie teksty pisane dostosowane do poziomu i możliwości dziecka Wykazuje się inicjatywą i kreatywnością w zabawach opartych na wrażeniach słuchowych, słuchowo-wzrokowych i ruchowych

Mówię poprawnie i wyraźnie

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwała i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latki	<ul style="list-style-type: none"> Powtarza proste ćwiczenia artykulacyjne usprawniające aparat mowy: język, wargi, podniebienie miękkie, mięśnie twarzy Poznaje zabawy ruchowe wykorzystujące ćwiczenia oddechowe Wykonuje proste ćwiczenia fonacyjne: uczy się regulować siłę i ton głosu w zależności od sytuacji zabawowej czy życiowej 	<ul style="list-style-type: none"> Stara się naśladować w różnych sytuacjach zabawowych onomatopeje (wyrazy dźwiękonaśladowcze), np. odgłosy zwierząt, pojazdów Naśladuje i powtarza proste rymowanki 	
4–5-latki		<ul style="list-style-type: none"> Wykorzystuje w różnych formach aktywności: indywidualnie i grupowo, ćwiczenia artykulacyjne usprawniające aparat mowy Stara się naśladować i odtwarzać, na miarę swoich możliwości, ćwiczenia artykulacyjne wspierające i utrwalające prawidłową wymowę głosek Stara się, zgodnie z własnymi możliwościami, mówić wyraźnie 	<ul style="list-style-type: none"> Naśladuje w różnych sytuacjach zadaniowych wyrazy dźwiękonaśladowcze
5–6-latki			<ul style="list-style-type: none"> Zgodnie z oczekiwaniami rozwojowymi posługuje się mową wyraźną, płynną, ma opanowaną właściwą technikę mówienia i poprawną wymowę wszystkich głosek Potrafi dostosowywać siłę i ton wypowiedzi do sytuacji

Porozumiewam się z innymi

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwała i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latki	<ul style="list-style-type: none"> Stara się brać udział w rozmowach swobodnych i kierowanych, podczas różnych form aktywności indywidualnej i grupowej na tematy bliskie i związane z codziennymi sytuacjami Próbuje wyrażać swoje myśli, przeżycia i potrzeby w sposób spontaniczny w rozmowach z dorosłymi Uczy się płynnego wypowiadania się na podstawie ilustracji, historyjek obrazkowych, tekstów Stara się obdarzać uwagę swojego rozmówcę, zwracając się bezpośrednio do niego Naśladuje i odtwarza słowa z różnych obszarów tematycznych, rozpoznaje przedmioty i kojarzy je z nazwą Próbuje w prosty sposób opisywać przedmioty, osoby, zwierzęta i inne obiekty znane dziecku Używa czasowników do określenia swoich czynności Stara się pamiętać i odtwarzać różnego rodzaju wyliczanki, rymowanki 	<ul style="list-style-type: none"> Nabiera płynności w mowie i stara się używać prawidłowych form składniowych, fleksyjnych, wzorując się i naśladowując prawidłową mowę dorosłych Potrafi wypowiadać się prostymi zdaniami z zachowaniem poprawności gramatycznej swojej wypowiedzi Stara się rozumieć polecenia związane z orientacją przestrzenną i właściwie stosować przyimki: <i>na, pod, w, przed, za, obok</i> Rozumie proste pytania i udziela właściwych odpowiedzi, stara się samo zadawać pytania 	<ul style="list-style-type: none"> Posługuje się w mowie czynnej oczekiwanym rozwojowo zasobem słów z różnych obszarów tematycznych

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
4–5-letki	<ul style="list-style-type: none"> • Poznaje różne środki stylistyczne, np. wyrazy przeciwstawne, zdrobnienia, zgrubienia, metafory, przenośnie, porównania, rymy w celu podkreślenia i wyrażania słowem emocji, uczuć, przeżyć • Uczy się wyrażać swoje myśli, wrażenia, odczucia w sposób niewerbalny, np. w zabawach z elementami pantomimy, z wykorzystaniem umownych symboli wizualnych i gestów • Poznaje różne formy ekspresji słownej w celu podkreślenia i wyrażenia wypowiedzianej treści: – różnicuje odpowiednią intonacją wykrzyknienia, rozkazy, pytania itp. • Próbuje tworzyć typowe i nietypowe skojarzenia do podanych wyrazów, np. pies – kość, pies – góry, i wyjaśniać swoje propozycje 	<ul style="list-style-type: none"> • Potrafi wypowiadać się na tematy wynikające z różnych sytuacji zadaniowych i naturalnych w kontaktach z dorosłymi i rówieśnikami • Stara się samodzielnie formułować pytania i zdania, w tym zdania złożone, na określony temat • Udziela odpowiedzi na pytania dotyczące zainteresowań, ulubionych zajęć • Współtworzy opowiadania, dłuższe wypowiedzi i próbuje tworzyć zakończenia do wysłuchanych utworów literackich, obejrzanych ilustracji czy ułożonych historyjek obrazkowych • Potrafi dzielić się swoimi wrażeniami, spostrzeżeniami, opowiadać o swoich uczuciach, potrzebach w kontaktach z rówieśnikami i dorosłymi • Jest dociekliwy w różnych sytuacjach zadaniowych i wyraża to przez zadawanie prostych pytań • Stara się używać w wypowiedziach prawidłowych form fleksyjnych czasownika, rzeczownika, zaimka, przymiotnika, liczebnika • Rozumie określenia typu: <i>co było? co będzie?</i> i stara się budować wypowiedzi w czasie przeszłym i przyszłym • Wykorzystuje w wypowiedziach wyrażenia przyimkowe, które zawierają przyimki: <i>na, pod, do, w, przed, za, obok</i> • Dostrzega charakterystyczne cechy przedmiotów, osób, zwierząt i innych obiektów oraz stara się je opisywać, używając poprawnych form związków wyrazowych – przymiotnika z rzeczownikiem 	<ul style="list-style-type: none"> • Stosuje w mowie czynnej oczekiwany rozwój zasobów słów • Wykorzystuje słownictwo z różnych obszarów tematycznych • Włącza się spontanicznie do rozmowy na określony temat w kontaktach indywidualnych i grupowych
5–6-letki		<ul style="list-style-type: none"> • Tworzy dłuższe wypowiedzi, właściwie używając spójników, np. <i>i, a, oraz, lub, że, czy</i> • Wykorzystuje poprawnie w wypowiedziach przyimki proste: <i>z, do, na, bez, za, pod, u, w, nad, o, od, po</i>. • Stara się samodzielnie tworzyć i stosować w wypowiedziach proste środki stylistyczne, takie jak wyrazy przeciwstawne, zdrobnienia, zgrubienia, porównania, rymy: – rozumie, że te środki językowe mogą wyrażać emocje pozytywne i negatywne • Aktywnie włącza się w zabawy językowe: – tworzy rymowanki, różne skojarzenia słowne z podanych wyrazów, ciągi skojarzeń, wyrazy sensowne i bezsensowne, bawi się w grę słów, łamańce językowe itp. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mówi poprawnie pod względem artykulacyjnym i gramatycznym • Stale wzbogaca swój słownik czynny o wyrazy z różnych obszarów tematycznych oraz o wyrazy bliskoznaczne, związki frazeologiczne itp. • Posługuje się mową w sposób poprawny, zrozumiały, sprawny w różnych sytuacjach zabawowych, zadaniowych i codziennych • Nawiązuje bezpośredni kontakt w rozmowie z innymi osobami, obdarza ich uwagą, swobodnie prowadzi dialog • Rozumie, że w zależności od sytuacji należy zmieniać ton głosu • Buduje uporządkowane, logiczne kilkuzdaniowe wypowiedzi na różne tematy, w zależności od sytuacji: – odtwarza przebieg wydarzeń – tworzy słowny opis ilustracji, obrazu

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
			<ul style="list-style-type: none"> – wypowiada się na określony temat, w tym na temat obejrzanego filmu, sztuki teatralnej, wysłuchanego koncertu – zauważa zależności przyczynowo-skutkowe, zachowuje kolejność wydarzeń – rozumie relacje czasowe i umie wypowiadać się w czasach teraźniejszym, przyszłym i przeszłym • Potrafi uważnie słuchać wypowiedzi innych • Wie, że należy zadawać pytania w celu lepszego zrozumienia np. polecenia, sytuacji, treści utworu literackiego, obserwowanego wydarzenia czy zjawiska • Umie wypowiadać się i zadawać pytania na interesujące go tematy • Samodzielnie tworzy opowiadania, dłuższe wypowiedzi i zakończenia do wysłuchanych utworów literackich, obejrzanych ilustracji czy ułożonych historyjek obrazkowych • Używa w wypowiedziach poprawnych form fleksyjnych wszystkich odmieniających się części mowy • Rozumie i potrafi wyjaśnić znaczenie używanych przez siebie słów

Myślę

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Uczy się rozumieć sytuację za pomocą: <ul style="list-style-type: none"> – znaków wzrokowych: szykowanie farb i pędzli – będziemy malować, rozkładanie talerzy – będzie obiad – znaków słuchowych: słycać klucz w drzwiach – ktoś przychodzi, słycać grę na pianinie – dzisiaj będzie rytmika – znaków zapachowych: czuć zapach zupy – będzie obiad, rozchodzi się zapach drzewa iglastego – jest choinka • Próbuje rozpoznawać przedmioty z najbliższego otoczenia za pomocą dotyku • Uczy się reagować na umowne znaki graficzne, np. czerwone koło – stoimy, zielone koło – poruszamy się • Uczy się reagować na umowne znaki słuchowe, np. określona piosenka lub wiersz – zaproszenie dzieci do ustawienia się w kręgu • Próbuje naśladować ruchem różne czynności • Podejmuje próby ułożenia prostych 3-elementowych historyjek obrazkowych, zwracając uwagę na następstwo wydarzeń, przyczynę i skutek 	<ul style="list-style-type: none"> • Wypowiada się na temat obrazków, wymienia zawarte w nich elementy i postacie • Bada, które zmiany są odwracalne i nieodwracalne • Dobiera do pary obrazki na zasadzie przeciwieństw, np. mały – duży, dzień – noc, wesoły – smutny 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozumie proste polecenia • Łączy nazwę z przedmiotem i potrafi zastosować ją w wypowiedzi

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
	<ul style="list-style-type: none"> Formuluje uogólnienia na zasadzie: <i>to do tego pasuje, to nie pasuje</i> Próbuje klasyfikować przedmioty według kształtu, koloru, wielkości Dowiaduje się, że każde działanie wywołuje jakiś skutek Podjęcie próby łączenia przyczyny i skutku, np. talerz jest pusty, ponieważ ktoś zjadł zupę Uczy się, że niektóre zmiany są odwracalne, np. lalka ubrana – lalka rozebrana, a inne nieodwracalne, np. podarta kartka, złamana kredka Uczy się zapamiętywać wierszyki mające 1–2 zwrotki Odtwarza rymowanki ilustrowane ruchem 		
4–5-latk	<ul style="list-style-type: none"> Próbuje rozpoznać owoce i warzywa za pomocą zmysłu smaku i zapachu Próbuje samodzielnie układać zagadki słowne Próbuje samodzielnie tworzyć pytania na tematy interesujące dla niego Uczy się wyrażania własnego zdania, potrzeb, uczuć w sposób zrozumiały dla innych Nabywa umiejętności poszanowania zdania innych osób, nawet jeśli jest inne od tego, co ono myśli Dowiaduje się, że ponosi odpowiedzialność za treść swoich wypowiedzi Próbuje wskazać na obrazkach nieprawidłowości – <i>ilustrator się pomylił, pokaż...</i> Podjęcie próby opowiedzenia, co było później, co było wcześniej na podstawie oglądanych historyjek obrazkowych oraz tekstów literackich Podjęcie próby rozwiązywania problemów poprzez przeniesienie wiedzy z jednej sytuacji na drugą – tworzy analogie Uczy się wykluczania ze zbioru elementów niepasujących – dostrzega podobieństwa w wyglądzie i funkcjach przedmiotu 	<ul style="list-style-type: none"> Łączy znaki odbierane różnymi zmysłami z sytuacją Próbuje tworzyć zagadki ruchowe dla innych dzieci, naśladując zwierzęta, czynności Rozwiązuje zagadki dotyczące bliskich i otaczającego świata Opisuje zjawiska, przedmioty, osoby, świat roślin i zwierząt, zwracając uwagę na charakterystyczne cechy Nabiera wprawy w opowiadaniu treści obrazków, stara się dopasować kontekst sytuacyjny Doskonali poprawność wypowiedzi Radzi sobie z układaniem 4–5-elementowych historyjek obrazkowych według kolejności wydarzeń, dostrzega związki występujące pomiędzy postaciami Nadaje tytuły obrazkom i historyjkom obrazkowym Segreguje przedmioty ze względu na wygląd, przeznaczenie – próbuje nazwać regułę, według której klasyfikuje przedmioty 	<ul style="list-style-type: none"> Opisuje przedmioty, przedstawiając ich cechy Określa cechy przedmiotu, nie patrząc na niego: fakturę (gładki, śliski, chropowaty), wagę (lekki, ciężki), rodzaj materiału (plastik, metal, drewno) Potrafi przewidzieć konsekwencje nieprawidłowych zachowań, wie, które z nich są nieodwracalne Opisuje swoje doświadczenia, zastanawia się, jaka była przyczyna tych zdarzeń Odtwarza z pamięci krótkie wierszyki, rymowanki ilustrowane ruchem Tworzy pary obrazków, wyrazów przeciwnych na podstawie swojej wiedzy, np. żółw – struś, gorzki – słodki, zdrowy – niezdrowy
5–6-latk	<ul style="list-style-type: none"> Nabiera wprawy w wybieraniu najważniejszych informacji, zdarzeń z wysłuchanego tekstu literackiego 	<ul style="list-style-type: none"> Potrafi szukać w różnych źródłach odpowiedzi na nurtujące pytania, np. korzysta z pomocy eksperta, rodziców, sięga do książek Doskonali umiejętność definiowania znanych pojęć dotyczących otaczającego świata i zjawisk w nim występujących (przyrodniczych i społecznych) Snuje domysły na temat zdarzeń poprzedzających sytuację widzianą na obrazkach, przedstawionych w tekście literackim 	<ul style="list-style-type: none"> Samodzielnie układa zagadki słowne, obrazkowe, słuchowe i ruchowe Rozumie, że słowa potrafią ranić Przewiduje zakończenie historyjek, opowiadań Płynnie opowiada treść 6–8-elementowych historyjek obrazkowych, łączy je w związki przyczynowo-skutkowe Nadaje tytuły poszczególnym epizodom przedstawionym na obrazkach Tworzy własne historie i przedstawia je innym

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
		<ul style="list-style-type: none"> • Tworzy reguły i zasady do gier i zabaw oraz ich przestrzega • Dostrzega regułę i wykorzystuje ją do rozwiązania innych zadań z podanego zbioru obrazków – tworzy analogię, próbuje zwerbalizować regułę, np. jeśli szklanka z pełnej staje się pusta, to butelka z pełnej robi się... pusta • Radzi sobie z wykluczeniem ze zbioru, wykorzystując i dostrzegając różnice i podobieństwa między elementami nie zawsze widoczne na obrazku, np. pies, kot, królik, świnia – nie pasuje królik, bo jest roślinożerny • Dostrzega podobieństwa i różnice na obrazkach przedstawiających różne symbole graficzne 	<ul style="list-style-type: none"> • Klasyfikuje obiekty według samodzielnie stworzonych reguł – potrafi uzasadnić swoje działanie • Odtwarza z pamięci 3–4-zwrotkowe wiersze

Konstruują

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzy proste konstrukcje z klocków w układzie pionowym i poziomym • Próbuje łączyć ze sobą różne klocki, manipuluje nimi, poznaje ich właściwości • Z pomocą osoby dorosłej tworzy kompozycje płaskie i przestrzenne z materiału przyrodniczego 	<ul style="list-style-type: none"> • Lepi z różnych mas plastycznych według własnego pomysłu • Lepi z mas plastycznych z wykorzystaniem różnych narzędzi: wyciskarki, foremek, wałka itp. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lepi z piasku babki z wykorzystaniem różnorodnych foremek i elementów • Odczuwa satysfakcję z bycia twórcą różnych konstrukcji • Nazywa i opisuje swoje budowle
4–5-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Próbuje tworzyć różne konstrukcje z wykorzystaniem materiału przyrodniczego oraz surowców wtórnych, szuka różnych sposobów ich łączenia, np. ludziki kasztanowe, robot z butelki • Tworzy konstrukcje przestrzenne z papieru, np. ozdoby choinkowe, wielkanocne, dekoracje w sali 	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzy budowle przestrzenne według wzoru • Manipulując klockami trójwymiarowymi, np. drewnianymi, lego, tworzy proste konstrukcje 	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzy konstrukcje przestrzenne według własnego pomysłu i wykorzystuje je w zabawach • Buduje z piasku złożone budowle • Opowiada na temat swoich wytworów
5–6-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzy budowle do zabawy z wykorzystaniem mebli, pudeł kartonowych • Odtwarza proste konstrukcje przedstawione na schemacie przestrzennym/trójwymiarowym • Tworzy konstrukcje przestrzenne na podstawie opisu słownego, np. <i>postaw czerwony klocek, który ma wszystkie boki równe; z prawej strony tego klocka postaw taki sam, ale w kolorze zielonym; na nich postaw klocek niebieski, którego dwie ściany mają kształt trójkątów</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Doskonali umiejętność precyzyjnego składania papieru: z koła, kwadratu, prostokąta tworzy składanki, np. samolot • Doskonali umiejętność pracy w grupie podczas tworzenia dużych konstrukcji 	<ul style="list-style-type: none"> • Buduje rozbudowane konstrukcje przestrzenne (budowle, pojazdy) z klocków według własnego pomysłu lub według instrukcji • Potrafi zaplanować i wykonać konstrukcje przestrzenne zbudowane z różnorodnych materiałów, wykorzystując różne dostępne techniki łączenia (sznurek, taśma klejąca, klamerki itp.)

Obszar 6 działalności dziecka: Czytam i piszę

Czy to nie dziwne, że bierzemy te małe czarne literki na papierze za coś tak normalnego, jakby istniały od zawsze? Dwaście cztery różne symbole, znane jako litery, ułożone w nieskończone kombinacje słów. Bez życia, aż ktoś na nie nie spojrzy. I wtedy zdarza się cud. Niemal z prędkością światła te małe symbole przekazywane za pośrednictwem nerwu wzrokowego do mózgu, gdzie natychmiast tłumaczone są na idee, obrazy, koncepcje i znaczenia. Właściciel oka także podlega przeobrażeniu. Te małe czarne znaczki sprawiają, że kocha lub nienawidzi, śmieje się lub płacze, walczy lub ucieka. A my nazywamy ten niesamowity ciąg wydarzeń czytaniem! Słowo mówione przelatuje przez nasz mózg jak strzała, słowo pisane pozostaje [...] z nami zawsze.

Autor zbiorowy „Tajniki ludzkiego umysłu...”

Przygotowanie dziecka do czytania i pisania jest procesem, który zaczyna się od najmłodszych lat. Sam proces czytania jest bardzo skomplikowany i wymaga zabiegów o charakterze ogólnorozwojowym, w tym: wzbogacania wiadomości dziecka o otaczającym świecie, wzbogacania zasobu słownikowego i pojęciowego, kształtowania umiejętności komunikatywnego wypowiadania się, rozwijania wrażliwości wzrokowej, słuchowej, koordynacji wzrokowo-ruchowej, koncentracji uwagi, pamięci, sprawności ruchowej. W praktyce pedagogicznej wyodrębnione działania wzajemnie się przenikają i łączą w określoną całość.

Bardzo ważnym aspektem jest wewnętrzna pozytywna motywacja dziecka, żeby chciało i dążyło do poznania świata pisma. Na pewno istotnym elementem jest tu rozwijanie zainteresowania książką, w tym słowem czytanim i pisanym. Warto również zadbać o właściwy dobór literatury, który będzie odpowiedzią na potrzeby i zainteresowania dziecka.

Nauka czytania w przedszkolu nie może być ciężką i mozolną pracą, ale zabawą i przyjemnością, dzięki której dziecko z ciekawością zajrzy do książki, będzie zadawało pytania i samodzielnie szukało odpowiedzi. Nauczyciel może nauczyć liter w ciągu kilku tygodni, czasem kilku dni, jednak kształtowanie gotowości wymaga czasu, zaplanowania działań, które wpłyną na rozwój umiejętności, wiadomości stanowiących podstawę sukcesu i pozytywnego nastawienia dziecka do przyszłej nauki w szkole.

Im bardziej nauczyciel będzie nastawiony na działania sprzyjające poznaniu, odkrywaniu, badaniu, samodzielnemu podejmowaniu aktywności oraz rozwiązywaniu trudności, w im większym stopniu będzie to własna, twórcza aktywność dziecka, tym lepsze będą warunki do rozwoju nowych umiejętności, jakimi są czytanie i pisanie.

Obszary i treści z podstawy programowej

Obszar 14

Tworzenie warunków do doświadczeń językowych i komunikacyjnych w zakresie reprezentatywnej i komunikatywnej funkcji języka (ze szczególnym uwzględnieniem nabywania umiejętności czytania).

Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:

- 1) potrafi określić kierunki oraz miejsca na kartce papieru, rozumie polecenia typu: narysuj kółko w lewym górnym rogu kartki, narysuj szlaczek, zaczynając od lewej strony kartki;
- 2) potrafi uważnie postrzegać (organizuje pole spostrzeżeniowe), aby rozpoznać i zapamiętać to, co jest przedstawione na obrazkach;
- 3) dysponuje sprawnością rąk oraz koordynacją wzrokowo-ruchową potrzebną do rysowania, wycinania i nauki pisania lub innymi zdolnościami i sprawnościami niezbędnymi do skutecznego komunikowania się z innymi;
- 4) słucha lub odbiera w innej dostępnej dla siebie formie komunikacji treść np. opowiadań, baśni i rozmawia o nich lub komunikuje się w inny, zrozumiały sposób, m.in. z wykorzystaniem języka migowego lub innych alternatywnych metod komunikacji; interesuje się książkami;
- 5) rozumie sens informacji podanych w formie uproszczonych rysunków oraz często stosowanych oznaczeń i symboli, np. w przedszkolu, na ulicy, na dworcu;
- 6) układa krótkie zdania, dzieli zdania na wyrazy, dzieli wyrazy na sylaby; wyodrębnia głoski w słowach o prostej budowie fonetycznej;
- 7) zna drukowane małe i wielkie litery (z wyłączeniem dwuznaków, zmiękczeń i liter oznaczających w języku polskim samogłoski nosowe);
- 8) interesuje się czytaniem; układa proste wyrazy z liter i potrafi je przeczytać;
- 9) interesuje się pisaniem; kreśli znaki literopodobne i podejmuje próby pisania;
- 10) rozumie znaczenie umiejętności czytania i pisania.

AUTORKI: Mirosława Anna Pleskot, Agnieszka Staszewska-Mieszek

Treści szczegółowe programu

Obszar 6 działalności dziecka: **Czytam i piszę**

Podobszary:

- Patrzę
- Słyszę
- Czytam
- Piszę

Patrzę

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwała i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Odnajduje w otoczeniu przedmioty pokazane na obrazku • Dostrzega różnice między dwoma obrazkami różniące się 1–3 szczegółami, np. dostrzega brak jakiegoś elementu, dostrzega <i>coś dziwnego</i> • Dobiera do obrazka elementy, których na nim brakuje 	<ul style="list-style-type: none"> • Składa proste obrazki przecięte po linii prostej na 3, 4 części • Naśladuje budowanie prostych konstrukcji z klocków • Wskazuje obrazek, który opisuje nauczyciel • Zauważa, który przedmiot / obrazek został schowany, wybiera spośród trzech elementów ten, którego brakuje • Próbuje odnaleźć napis ze swoim imieniem np. na krzeselkach, szafach w szatni 	<ul style="list-style-type: none"> • Dobiera dwa jednakowe obrazki tematyczne przedstawiające konkretne postacie lub przedmioty: kolorowe, czarno-białe
4–5-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Zauważa różnice między dwoma obrazkami różniącymi się 4–8 elementami • Buduje konstrukcje z klocków według podanego wzoru • Odtwarza ułożony wzór z obrazków ze zwróceniem uwagi na położenie obrazka (inny kierunek, np. listek z łydźką na dole, listek z łydźką z prawej strony itd.) • Rozpoznaje symbole / piktogramy oznaczające różne treści • Czyta proste zdania zbudowane z piktogramów 	<ul style="list-style-type: none"> • Dobiera dwa jednakowe obrazki atematyczne (przedstawiające figury geometryczne) – kolorowe i czarno-białe • Składa obrazki pocięte na 5, 6 elementów po linii prostej i po skosie • Zauważa wśród 4, 5 elementów, który przedmiot / obrazek został schowany • Odtwarza proste obrazki utworzone z figur geometrycznych • Rozpoznaje i odczytuje swoje imię wśród innych imion 	<ul style="list-style-type: none"> • Opisuje prosty obrazek • Rozumie proste symbole pojawiające się w otoczeniu, np. znaki drogowe, dziewczynka na drzwiach – toaleta dla dziewczynek, słoneczko na mapie Polski – słoneczna pogoda
5–6-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Dobiera obrazki tematyczne od konkretnego do cienia obrazka: obrazek kolorowy, obrazek czarno-biały, kontur, cień, wyraz • Globalnie czyta wyrazy związane z najbliższym otoczeniem, np. <i>dom, mama, tata, piłka</i> • Wyszukuje wśród innych liter konkretną wskazaną przez nauczyciela • Zaznacza wskazaną literę wśród innych liter napisanych różnymi czcionkami 	<ul style="list-style-type: none"> • Składa obrazki pocięte na 8–12 części po linii prostej i ukośnej • Dobiera dwa jednakowe obrazki atematyczne / abstrakcyjne przedstawiające znaki literopodobne • Pamięta obraz liter drukowanych małych i wielkich • Odtwarza obrazki zbudowane z figur geometrycznych • Odtwarza rysunek zbudowany z linii prostych przedstawiony na kartce w kratkę • Rozpoznaje przedmiot po obejrzeniu fragmentu obrazka 	<ul style="list-style-type: none"> • Wyszukuje pary obrazków, które do siebie pasują, np. wazon i kwiatek, buda i pies • Dostrzega różnice między dwoma obrazkami różniącymi się drobnymi elementami

Słyszę

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latki	<ul style="list-style-type: none"> Dopasowuje usłyszane dźwięki (znacznie różniące się) wydawane przez instrumenty muzyczne (bezwzrokowo) z konkretnymi instrumentami, np. grzechotką, trójkątem, bębenkiem Określa źródło dźwięków z najbliższego otoczenia, np. trąbienie samochodu, dzwonek telefonu, pukanie 	<ul style="list-style-type: none"> Rozpoznaje i dopasowuje odgłosy wydawane przez zwierzęta i dopasowuje do obrazków Koncentruje się na odgłosach słyszanych w otoczeniu (z zamkniętymi oczami) 	
4–5-latki	<ul style="list-style-type: none"> Określa źródła dźwięków towarzyszące znanym czynnościom: mycie rąk, suszenie włosów, odkurzenie, otwieranie kluczem drzwi, gniesienie papieru Dzieli zdania na wyrazy i określa ich liczbę Próbuje dzielić wyrazy na sylaby Odnajduje obrazki, których nazwy rymują się – robi to np. na podstawie wysłuchanego wiersza 	<ul style="list-style-type: none"> Rozpoznaje kolegów i koleżanki po głosie Odtwarza proste rytmy Odróżnia mowę prawidłową od nieprawidłowej, np. szynka – synka, czapka – capka, jeleń - lejeń Rozpoznaje dźwięki charakterystyczne dla określonych zjawisk atmosferycznych, np. burza, deszcz, wiatr, szum morza Próbuje określać natężenie dźwięku: bardzo głośno, głośno, cicho, bardzo cicho Stara się wyodrębnić w mowie zdania 	<ul style="list-style-type: none"> Rozpoznaje i dopasowuje do obrazka odgłosy zwierząt, pojazdów, instrumentów muzycznych
5–6-latki	<ul style="list-style-type: none"> Rozpoznaje dźwięki bezwzrokowo, wcześniej zademonstrowane przez nauczyciela, np. mieszanie łyżeczką płynu w szklance, cięcie papieru, brzękanie kluczy, pocieranie dłoni, stukanie młotkiem, mieszanie klocków, szeleszczenie torebką papierową Wyodrębnia głoski w nagłosie, wygłosie, a w śródgłosie według możliwości dziecka – w wyrazach czystych fonetycznie, np. wyszukuje na obrazkach te, których nazwy zaczynają się podaną głoską (Uwaga! Na początku wysłuchujemy samogłoski w nagłosie i spółgłoski – w wygłosie) 	<ul style="list-style-type: none"> Odtwarza rytm z uwzględnieniem częstotliwości i liczby słyszanych dźwięków Identyfikuje dwa takie same dźwięki Dzieli wyrazy na sylaby, określa liczbę sylab w wyrazie Dokonuje syntezy słyszanego wyrazu wypowiedzianego sylabami Podaje wyrazy rozpoczynające się określoną sylabą Rozróżnia wyrazy podobnie brzmiące Szuka rymu do podanego wyrazu 	<ul style="list-style-type: none"> Ilustruje usłyszany rytm za pomocą kresek lub kropek Dzieli zdania na wyrazy Umie wyodrębnić w mowie zdania. Określa liczbę zdań w krótkich wypowiedziach

Czytam

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latki	<ul style="list-style-type: none"> Stara się z uwagą i zrozumieniem słuchać tekstów literackich Opisuje ilustracje w książkach i czasopismach Przedstawia treść wysłuchanego utworu w małych formach teatralnych (z wykorzystaniem pacynki, kukielki, sylwety) 	<ul style="list-style-type: none"> Odpowiada na pytania związane z wysłuchanym utworem 	<ul style="list-style-type: none"> Jest zainteresowane książkami Samodzielnie ogląda książki, czasopisma
4–5-latki	<ul style="list-style-type: none"> Opowiada o bohaterach występujących w tekstach literackich Tworzy książeczki ilustrujące teksty literackie Tworzy zakończenia bajek i opowiadań 	<ul style="list-style-type: none"> Uważnie słucha czytanych utworów literackich Zwraca uwagę na ilustracje w książkach i opowiada o nich Samodzielnie układa opowiadania i bajki zainspirowane obrazkami lub przedmiotami Tworzy książkę obrazkową np. z wykorzystaniem gotowych obrazków, wycinków z gazet; czyta wykonaną książkę 	<ul style="list-style-type: none"> Uważnie obchodzi się z książką

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
5–6-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Czyta proste teksty z książeczek z księgozbioru grupowego • Rozpoznaje 24 litery i czyta proste teksty ze zrozumieniem, zbudowane na podstawie tych liter • Dokonuje analizy i syntezy wzrokowo-słuchowej wyrazów 	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzy biblioteczkę przedszkolną z wykorzystaniem własnych książek • Wykonuje książeczki z ilustracjami i podpisami • Dopasowuje podpisy do obrazków • Czyta wyrazy globalnie, określając nazwy przedmiotów w sali przedszkolnej • Dostrzega zmianę w położeniu szczegółu – zbliżone kształtem w osi pionowej lub poziomej, np. wzory literopodobne 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozumie, jaką funkcję pełni biblioteka • Dostrzega zmianę w położeniu szczegółu, np. ogon kota po innej stronie jego ciała

Piszę

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Próbuje wykonywać ruchy naprzemienne • Ilustruje ruchem palców proste wierszyki paluszkowe • Próbuje prawidłowo trzymać kredkę • Podejmuje ćwiczenia dużych ruchów całą ręką: proste poziome i pionowe, okrężne, od lewej do prawej, z zachowaniem płynności • Ćwiczy prawidłowy układ ręki podczas wykonywania wzorów graficznych 	<ul style="list-style-type: none"> • Naśladuje ruchy pokazywane przez nauczyciela • Maluje palcami na dużych arkuszach papieru duże swobodne wzory • Naśladuje i odwzorowuje proste znaki graficzne, linie, koła, fale z zachowaniem zasad: od lewej do prawej i z góry na dół, w przeciwnym kierunku do wskazówek zegara • Lepi z plasteliny dowolne wytwory oraz według wzoru demonstrowanego przez nauczyciela: wałeczki, kulki, placuszki itp. • Ćwiczy nawlekanie na nitkę koralu, makaronu w kształcie rurek itp. 	<ul style="list-style-type: none"> • Rysuje patykiem na ziemi, piasku • Rysuje kredą na asfalcie
4–5-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Odtwarza gesty pokazywane przez nauczyciela, np. nauczyciel demonstruje sekwencje gestów ilustrujących ubieranie się • Próbuje odrysować szablony po stronie zewnętrznej i wewnętrznej • Koloruje obrazek, starając się nie wychodzić za linie 	<ul style="list-style-type: none"> • Ilustruje ruchem i gestem wiersze i piosenki według podanego wzoru lub według własnego pomysłu • Odtwarza proste rysunki prezentowane przez nauczyciela 	<ul style="list-style-type: none"> • Maluje pędzlem na dużych i mniejszych płaszczyznach różne rodzaje linii: ciągle, proste, fale, krótkie, spirale, owale • Poprawnie trzyma kredkę, pędzel, ołówek
5–6-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Wodzi palcem po linii wśród innych przecinających się linii • Wyróżnia wzrokowo w tzw. płataninkach linię wśród innych przecinających się linii • Rysuje po śladzie / wyróżnia wskazane litery wśród innych nakładających się na siebie obrazów graficznych 	<ul style="list-style-type: none"> • Rysuje według poleceń nauczyciela z uwzględnieniem określenia położenia elementu na kartce, np. <i>na środku narysuj domek, po prawej stronie narysuj kwiatek, w prawym górnym rogu narysuj latawiec</i> • Rysuje po śladzie / wyróżnia obiekty, kształty, sylwety nakładające się na siebie i rysuje po linii lub wypełnia wskazany kształt • Kalkuje obrazki • Tworzy obrazki przez łączenie kropek • Wycina po linii prostej, łamanej, falowanej • Rysuje po śladzie wzory literopodobne • Odtwarza szlaczki z elementami literopodobnymi 	<ul style="list-style-type: none"> • Odtwarza gesty ilustrujące wiersze i piosenki • Wykonuje prace plastyczne różnymi technikami • Odtwarza z pamięci i rysuje wcześniej widziane figury i znaki

Obszar 7 działalności dziecka: Jestem odbiorcą i twórcą

Twórcza praca dziecka jest językiem wypowiedzianym tylko jemu właściwym, jest wyrazem nie tylko jego przeżyć uczuciowych, jest czynnikiem harmonii między sercem i rozumem, między wrażliwością i inteligencją, jest jednym z wielu sposobów intelektualnego poznania świata i docierania do głębszego i szerszego jego rozumienia.

Z. Słobodzian

Szeroko rozumiana potrzeba ekspresji twórczej wydaje się naturalną formą wyrażania przez dzieci w wieku przedszkolnym emocji, wrażliwości oraz zdolności intelektualnych. W wytworach dziecięcej sztuki zawiera się reprezentacja ich własnego świata, bogata w swoim wyrazie na miarę możliwości małych artystów. Dorośli muszą zadbać, aby tej artystycznej spontaniczności dziecka nie hamować.

Działania nauczycieli powinny opierać się głównie na inspirowaniu dzieci do wyzwalania własnej aktywności twórczej wyrażanej na różne sposoby: technikami plastycznymi, tańcem, śpiewem, ruchem, gestem, mimiką, słowem czy grą na instrumentach. Nawet jeśli kierujemy na początku działaniem dziecka, narzucając np. temat i rodzaj materiałów do wykonania określonej pracy plastycznej, to musimy pozwolić, aby w dalszej części powstawania *małego dzieła* dziecko przeżywało radość z tworzenia, było kreatywne, a efekt pracy miał charakter twórczy. Dziecko musi mieć poczucie sprawstwa.

W obcowaniu ze sztuką zarówno tą profesjonalną, jak i tą małą – tworzoną przez siebie i inne dzieci, ważne jest przeżywanie radości z jej odbioru i tworzenia. Zabawa barwą, dźwiękiem, rytmem powinna angażować dziecko i nie tylko zachęcać do poszukiwania nowych form ekspresji, lecz także służyć zdobywaniu wiedzy o otaczającym świecie.

Rozwój poznawczy, społeczno-emocjonalny, rozwój motoryki dużej i małej jest w pełni możliwy tylko wówczas, kiedy nauczyciele będą dostrzegać rolę, jaką odgrywa aktywność twórcza dziecka i integracja treści wychowania przez sztukę z innymi obszarami działalności dziecka w okresie przedszkolnym.

Obszary i treści z podstawy programowej

Obszar 7 Wychowanie przez sztukę – dziecko widzem i aktorem. Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:	Obszar 8 Wychowanie przez sztukę – muzyka: różne formy aktywności muzyczno-ruchowej (śpiew, gra, taniec). Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:	Obszar 9 Wychowanie przez sztukę – różne formy plastyczne. Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:
1) wie, jak należy się zachować na uroczystościach, np. na koncercie, festynie, przedstawieniu, w teatrze, w kinie; 2) odgrywa role w zabawach parateatralnych, posługując się mową, mimiką, gestem i ruchem; umie posługiwać się rekwizytami (np. maską).	1) śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru oraz łatwe piosenki ludowe; chętnie uczestniczy w zbiorowym śpiewie, w tańcach i muzykowaniu; 2) dostrzega zmiany charakteru muzyki (np. dynamiki, tempa i wysokości dźwięku) i wyraża je ruchem; 3) wyraża stany emocjonalne, pojęcia i zjawiska pozamuzyczne różnymi środkami aktywności muzycznej – instrumentalnej (z użyciem instrumentów perkusyjnych oraz innych przedmiotów), wokalne i ruchowej; 4) w skupieniu słucha muzyki, w tym także muzyki poważnej.	1) umie wypowiadać się w różnych technikach plastycznych, używa elementarnych środków wyrazu (takich jak kształt i barwa) w postaci prostych kompozycji i form konstrukcyjnych; 2) przejawia, w miarę swoich możliwości, zainteresowanie wybranymi zabytkami i dziełami sztuki oraz tradycjami i obrzędami ludowymi ze swojego regionu; 3) wykazuje zainteresowanie malarstwem, rzeźbą i architekturą (także architekturą zieleni i architekturą wnętrz).

Treści szczegółowe programu

Obszar 7 działalności dziecka: Jestem odbiorcą i twórcą

Podobszary:

- Jestem widzem i aktorem
- Gram, śpiewam i tańczę
- Działam plastycznie – maluję, rysuję, wycinam i lepę

AUTORKI: Mirosława Anna Pleskot, Agnieszka Staszewska-Mieszek

Jestem widzem i aktorem

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Stara się aktywnie uczestniczyć w różnych formach przedstawień (spektakle z udziałem ludzi, teatryki kukielkowe, cieni), pokazach filmowych oraz innych uroczystościach: <ul style="list-style-type: none"> – uczy się wyrażać spontanicznie swoje emocje, w zależności od treści oglądanego utworu – przyjmuje właściwą postawę podczas oglądania przedstawienia, filmu, np. nagradza oklaskami, nie przeszkadza innym – stara się włączać w rozmowy dotyczące treści obejrzanego spektaklu, filmu • Stara się recytować (grupowo i indywidualnie), z odpowiednią intonacją, krótkie utwory poetyckie, rymowanki, ilustrując je gestem, ruchem i mimiką • Uczy się panować nad tremą 	<ul style="list-style-type: none"> • Stara się odgrywać różne postacie i role w zabawach tematycznych, naśladowczych, opowieściach ruchowych, pantomimicznych opartych na utworach literackich • Próbuje samodzielnie bawić się w teatr, odgrywać proste scenki, wykorzystując różne przedmioty z otoczenia 	<ul style="list-style-type: none"> • Odtwarza łatwe kwestie w występach i inscenizacjach okolicznościowych: Dzień Babci, Dzień Dziadka, Dzień Mamy, Dzień Taty, jasełka itp.
4–5-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Współtworzy plastyczny wyraz przedstawień przedszkolnych: elementy scenografii, rekwizytów i strojów • Kreuje różne postacie (realne i fikcyjne), wykorzystując mimikę, gest, głos, w tym intonację, rekwizyty, odgrywając role: ludzi, zwierząt, przedmiotów, roślin itp. 	<ul style="list-style-type: none"> • Aktywnie uczestniczy w zabawach teatralnych, inscenizacjach, uroczystościach, imprezach plenerowych, koncertach na terenie przedszkola i w innych miejscach • Działa samodzielnie, we współpracy z innymi dziećmi i nauczycielem w tworzeniu teatryku z wykorzystaniem np. lalek, kukielek, pacynek, sylwet postaci • Doskonali świadomość schematu własnego ciała w zabawach pantomimicznych, gestem, ruchem, mimiką przedstawia różne czynności i zdarzenia • Recytuje wiersze indywidualnie i w grupie oraz uczy się interpretować krótkie wierszyki, posługując się rekwizytami, bawi się rymem i rytmem słów • Dostrzega różnice między pojęciami: <i>świat realny, rzeczywisty, świat fikcyjny – bajkowy, fantazji, iluzji teatralnej, filmowej</i> • Wypowiada się na temat treści, postaci, dekoracji, wyraża swoje emocje i wrażenia po obejrzeniu spektaklu, filmu i innej formy wyrazu artystycznego • Bawi się przedmiotami, którym nadaje dowolne znaczenie 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozumie wybrane pojęcia związane z teatrem i filmem, np. <i>teatr, scena, aktor, scenografia, rola, rekwizyty, reżyser, kamera</i> • Przestrzega oczekiwanych kulturowo zachowań podczas udziału w różnych formach zajęć inspirowanych sztuką
5–6-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Uczy się przezwycięzać lęk i nieśmiałość, odgrywając różne role, występując publicznie • Uczy się dostrzegać i rozumieć w oglądanych przedstawieniach teatralnych, filmach wartości uniwersalne: dobro, piękno, prawdę, sprawiedliwość, uczciwość 	<ul style="list-style-type: none"> • Współdziała w grupie podczas przygotowywania różnych form i działań teatralnych • Podejmuje spontanicznie zabawy tematyczne oparte na bajkach, baśniach, wierszach i innych utworach literackich • Bierze aktywny udział w rozmowach inspirowanych sztuką: przedstawieniem, koncertem, filmem itp. 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozumie i stosuje zasady kulturalnego zachowania się podczas różnych uroczystości i przedstawień, dba o czystość i schludny wygląd • Rozumie, że odgrywając różne role jako aktor, przenosi się w świat wyobraźni i fantazji • Współtworzy realizowane w przedszkolu przedsięwzięcia:

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
		<ul style="list-style-type: none"> • Wyraża swoje wrażenia i przeżycia związane z odbiorem przedstawienia, filmu, charakteryzuje bohaterów, dokonuje oceny ich postępowania • Poprawnie stosuje określenia: <i>bohater pozytywny, negatywny</i> • Potrafi wyjaśnić, na czym polega praca aktora, scenografa, reżysera, charakteryzatora • Wie, że ważnymi środkami wyrazu w przedstawieniu są: słowo, gest, mimika, ruch, muzyka oraz oprawa przedstawienia: dekoracja, stroje, światło, rekwizyty 	<ul style="list-style-type: none"> – zabawy teatralne, pantomimiczne, teatryki lalkowe, scenki baletowe / taneczne do muzyki itp., odgrywając różne role – inicjuje różne formy wyrazu artystycznego, np. scenki, teatryki kukielkowe – angażuje się i ma możliwość planowania pracy nad przygotowaniem i tworzeniem/ wykonywaniem scenografii, rekwizytów czy strojów • Dostrzega i potrafi wyjaśnić różnice pomiędzy kinem a teatrem

Gram, śpiewam i tańczę

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Naśladuje i stara się wykonywać różne formy ruchu w zabawach rytmicznych i tanecznych: bieg, marsz, podskoki, będące ilustracją do melodii lub treści piosenki • Stara się reagować właściwie na ustalone sygnały dźwiękowe i polecenia: ustawia się w kręgu, w rzędzie, w szeregu, wykonuje proste ruchy taneczne (klaskanie, tupanie, obroty) itp. • Uczy się słuchać różnych rodzajów utworów wokalnych i instrumentalnych: <ul style="list-style-type: none"> – opowiada o swoich wrażeniach, podejmuje próby improwizacji ruchowej, rysunkowej, malarskiej, muzycznej – uczy się określać i oddawać ruchem zmianę dynamiki (głośno, cicho), rejestru (wysoki, niski) i tempa (szybko, wolno) słuchanego utworu muzycznego 	<ul style="list-style-type: none"> • Włącza się w śpiewanie piosenek o łatwej linii melodycznej i prostej budowie rytmicznej: <ul style="list-style-type: none"> – stara się uważnie słuchać piosenek śpiewanych przez nauczyciela – próbuje zapamiętać melodię i tekst (ze słuchu), śpiewa w grupie i indywidualnie – stara się rozpoznawać melodię znanej piosenki – próbuje łączyć śpiewanie z wyklaskiwaniem rytmu – uczy się właściwej postawy i prawidłowego oddechu podczas zabaw wokalnych • Podejmuje proste zabawy muzyczne z wykorzystaniem instrumentów perkusyjnych, np.: <ul style="list-style-type: none"> – stara się zagrać na wybranych instrumentach perkusyjnych, takich jak bębenek, kołatka, trójkąt, grzechotka, talerze według podanego prostego rytmu 	<ul style="list-style-type: none"> • Wykorzystuje do zabaw z dźwiękiem inne przedmioty z otoczenia: kartkę, gazetę, plastikową torbę, butelkę, pudełko, drewniane klocki itp.
4–5-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Uczy się wrażliwości słuchowej i reaguje ruchem na akcent metryczny: dwu-, trzy- i czteromiarowe takty • Poznaje podstawowe kroki wybranych tańców ludowych, np. trojaka, krakowiaka, polki • Tworzy własne instrumenty z dostępnych materiałów, np. grzechotki z kubeczków, dwóch kamieni, przykrywką, gumki nałożonej na kubeczek itp. 	<ul style="list-style-type: none"> • Z uwagą słucha śpiewanych na żywo i odtwarzanych z płyty piosenek o różnym charakterze: z repertuaru muzyki dziecięcej, regionalnej, ludowej itp. • Stara się zapamiętać i śpiewa indywidualnie, w grupie poznane piosenki • Naśladuje i odtwarza rytm, melodię, tempo piosenki, włącza naturalne efekty dźwiękowe (klaszcze, tupie, stuka) oraz elementy rytmicznego ruchu (podskakuje, wykonuje obroty itp.) • Rozpoznaje piosenki na podstawie fragmentów melodii • Poznaje kolejne instrumenty perkusyjne, umie zagrać na wybranym instrumencie w grupie i indywidualnie, bawi się w tworzenie tzw. orkiestry 	<ul style="list-style-type: none"> • Wie, z jakich elementów składa się piosenka i potrafi je właściwie wyodrębnić – <i>przygrywka, refren, zwrotka</i> • Pamięta o właściwej postawie ciała i regulowaniu oddechu podczas śpiewu • Właściwie kojarzy formę ustawienia się, np. koło, szereg, pary z wybraną melodią • Rozpoznaje (słuchowo) i odróżnia dźwięki różnych zjawisk akustycznych w przyrodzie i otoczeniu, np. szum wiatru, wody, grzmoty podczas burzy, warkot silnika; stara się naśladować te dźwięki przy pomocy głosu i instrumentów • Potrafi określić charakter muzyki (wesoła, skoczna, smutna)

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
		<ul style="list-style-type: none"> • Wykazuje inwencję twórczą w zabawach tanecznych: samodzielnie wymyśla kroki taneczne, swobodnie porusza się w rytm muzyki, wykorzystuje rekwizyty • Doskonali umiejętności taneczne w grupowych zabawach rytmicznych i tanecznych <ul style="list-style-type: none"> – reaguje na zmiany tempa i dynamiki utworu, dostosowując formę ruchu – nabiera coraz większej harmonii ruchów – naśladuje i odtwarza podstawowe kroki taneczne, np. krok dosuwany, przytup, naprzemienne wysuwanie stóp do przodu • Poznaje różne gatunki muzyki, w tym muzykę klasyczną: <ul style="list-style-type: none"> – uczestniczy w koncertach organizowanych w przedszkolu i poza nim, np. w domu kultury, w filharmonii – poznaje różne instrumenty: ich nazwy, historię, budowę, dźwięk i barwę – próbuje słuchem rozróżnić dźwięki wybranych instrumentów, np. pianina, trąbki, fletu, skrzypiec, gitary 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozpoznaje i rozróżnia dźwięki instrumentów, głos i melodię w utworach wokalnych i instrumentalnych: <ul style="list-style-type: none"> – potrafi określić ich dynamikę, rejestr i tempo, używając określeń: <i>cichy, głośny, wysoki, niski, szybki, wolny</i> • Włącza się w zabawy muzyczne inspirowane treścią piosenki, bajką, wierszem, opowiadaniem, akompaniamentem: <ul style="list-style-type: none"> – improwizuje głosem, ruchem, gestem, dźwiękiem wydobytym z instrumentów perkusyjnych lub innych przedmiotów • Uczestniczy w okolicznościowych inscenizacjach muzycznych
5–6-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Uczestniczy w zabawach rozwijających pamięć muzyczną, poznaje symbole muzyczne i próbuje je odczytywać 	<ul style="list-style-type: none"> • Potrafi ułożyć własny układ rytmiczny, który realizuje samodzielnie i w zabawach grupowych • Włącza się w zabawy wokalne: <ul style="list-style-type: none"> – śpiewa odpowiedzi na pytania dorosłych, np. podczas witania się – wyśpiewuje wyrazy dźwiękonaśladowcze – próbuje tworzyć własne improwizacje wokalne do prostych tekstów • Rozpoznaje różne metrum i właściwie obrazuje je ruchem: biega, maszeruje, podskakuje 	<ul style="list-style-type: none"> • Umie określić konstrukcję i elementy piosenki: <i>przygrywka, refren, zwrotka, powtórzenie, słowa, melodia</i> • Samodzielnie i w grupie śpiewa poznane piosenki, w tym piosenki ludowe, regionalne, starając się dokładnie odtwarzać linię melodyczną i wyraźnie wypowiadać tekst • Wykazuje się swobodą ruchu i pomysłowością w tworzeniu własnych układów rytmicznych, tanecznych, w interpretowaniu muzyki ruchem z wykorzystaniem rekwizytów • Wie, co to znaczy ruch: <i>cwałem, galopem, podskokami</i> • Zna i odtwarza układy taneczne i kroki wybranych tańców, np. krakowiaka, kujawiaka, polki, walczyka • Rozpoznaje i potrafi wyróżnić z otoczenia jednocześnie brzmiące dźwięki, dźwięki instrumentów perkusyjnych i innych instrumentów, np. gitary, pianina, trąbki, skrzypiec • Potrafi rozpoznać różne rodzaje tempa, natężenie i wysokość dźwięków: wolne, szybkie, bardzo szybkie; głośne, średnie, ciche, nisko, wyżej, wysoko • Wykorzystuje w zabawach swobodnych i kierowanych: <ul style="list-style-type: none"> – instrumenty melodyczne, np. dzwonki, ksylofon, do odtwarzania fragmentów piosenek o prostej linii melodycznej

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
			<ul style="list-style-type: none"> – instrumenty perkusyjne do tworzenia muzycznej ilustracji odgłosów natury, rytmu, melodii, akompaniamentu do piosenki • Uczestniczy w koncertach i okolicznościowych inscenizacjach muzycznych organizowanych w przedszkolu i w innych miejscach

Działam plastycznie – maluję, rysuję, wycinam i lepę

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–4-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Poznaje wytwory sztuki ludowej i obrzędy ludowe, typowe dla swojego regionu: <ul style="list-style-type: none"> – bierze udział w uroczystościach i obrzędach regionalnych, takich jak. powitanie wiosny, jasełka, andrzejki – poznaje charakterystyczne wzory i elementy zdobnicze – wykonuje proste prace plastyczne z gotowych elementów, np. pisanki • Doświadcza różnych faktur: gładki, szorstki, śliski, chropowaty, miękki, twardy, lepki, sypki itp. • Poznaje różne narzędzia i przybory plastyczne, ich przeznaczenie, bezpieczne i higieniczne używanie, właściwe trzymanie • Poznaje podstawowe barwy, próbuje bawić się barwami • Uczy się tworzyć różne kompozycje z gotowych elementów i różnych materiałów, np. włóczki, ścinków materiałów, elementów przyrodniczych, pociętych, podartych gazet, papierów • Poznaje różne elementy architektury w swojej okolicy: <ul style="list-style-type: none"> – dostrzega różnice między charakterystycznymi elementami architektonicznymi w mieście i na wsi, – poznaje zabytki w najbliższej lub dalszej okolicy • Uczy się wrażliwości estetycznej: <ul style="list-style-type: none"> – ogląda obrazy i reprodukcje, ilustracje i zdjęcia o różnej, ale bliskiej dziecku tematyce – próbuje wypowiadać się o swoich wrażeniach i emocjach po obejrzeniu prac 	<ul style="list-style-type: none"> • Podejmuje próby wykonywania różnych prac plastycznych – płaskich i przestrzennych, tematycznych i dowolnych z wykorzystaniem różnych technik <ul style="list-style-type: none"> – rysuje: kredkami świecowymi, kredą, patykiem na ziemi lub palcem na piasku – maluje: pędzlem, gąbką, wacikiem, palcami, dłońmi, narzędziami typowymi i nietypowymi na powierzchni o różnej wielkości, – próbuje lepić z różnych mas plastycznych: gliny, masy solnej, masy papierowej, plasteliny itp. – stosuje technikę stemplowania z przygotowanych np. korków, gąbek, przekrojonych ziemniaków • Aktywnie uczestniczy w tworzeniu wystawek i galerii prac plastycznych swoich i innych dzieci • Stara się opowiadać o pracach swoich i innych dzieci 	
4–5-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Uczy się dostrzegać własny potencjał i zdolności plastyczne oraz odczuwać satysfakcję z własnej pracy i doceniać pracę innych dzieci 	<ul style="list-style-type: none"> • Poznaje kulturę swojego regionu: <ul style="list-style-type: none"> – stara się brać aktywny udział w różnych formach obcowania z folklorem 	<ul style="list-style-type: none"> • Aktywnie włącza się w wykonywanie prac plastycznych w grupie, w dużym formacie – płaskich i przestrzennych • Współtworzy wystawki prac plastycznych dzieci, w tym galerii okolicznościowych

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
	<ul style="list-style-type: none"> • Poznaje znaczenie symboli związanych z obrzędami i zwyczajami, np. andrzejkami, robienie palm, topienie marzanny • Uczy się, jak w pracach plastycznych wyrażać swoje emocje, uczucia, dzielić się pięknem i przekazać innym ważne treści, np. używając barwnej plamy lub wybranej techniki • Uczy się właściwie rozplanować elementy na kartce • Poznaje podstawowe zasady właściwego posługiwania się i zabezpieczania przed zniszczeniem narzędzi, przyborów i materiałów plastycznych • Poznaje pojęcia: <i>malarstwo, rzeźba, obraz, reprodukcja, portret, autoportret, krajobraz</i> – stara się dzielić własnymi spostrzeżeniami i wrażeniami po obejrzeniu obrazu czy reprodukcji – próbuje określić nastrój, barwy i opowiedzieć, co przedstawia obraz • Poznaje wybrane budowle, pomniki z najbliższej okolicy, np. kościół, pałac • Dostrzega różnice między elementami architektury zieleni w przestrzeni miejskiej i wiejskiej, stara się wyjaśnić pojęcia: <i>trawnik, park, ogródek, pole, łąka, las</i> itp. 	<ul style="list-style-type: none"> – rozpoznaje charakterystyczne dla swojego regionu elementy w strojach i wytworach ludowych, stara się je odtwarzać w prostych pracach o charakterze sztuki ludowej, np. ozdobne makatki, proste pisanki, ozdabianie przedmiotów drewnianych – poznaje najważniejsze zabytki i pomniki w swoim regionie • Bierze aktywny udział w zabawach z barwami: <ul style="list-style-type: none"> – stara się rozróżniać i nazywać barwy podstawowe i pochodne – poznaje, jak można tworzyć różne odcienie barw • Stara się tworzyć prace, wykorzystując różne techniki plastyczne: <ul style="list-style-type: none"> – poznaje różne rodzaje papieru i materiałów, doświadcza dotykowo różnej faktury i powierzchni, np. brystol, bibuła, tektura falista, przedmioty szklane, plastikowe, drewniane, tkaniny – rysuje kredkami (świecowymi, pastelami), kredą, węglem, świecą, patykiem itp. – maluje farbami plakatowymi, używając do malowania różnej grubości i twardości pędzli, palców, dłoni, słomek, gąbki itp. – wykonuje według wzoru i według własnego pomysłu kompozycje płaskie i przestrzenne: wydzieranki, wycinanki z papieru, kompozycje wysypywane i wyklejane kaszą i innymi materiałami, w tym przyrodniczymi, kompozycje z wykorzystaniem surowców wtórnych, gotowych elementów geometrycznych, szablonów oraz techniką stemplowania – odtwarza według wzoru proste kompozycje origami (z kółek i kwadratów), składa gotowe elementy z papieru na połowę, po przekątnej i w innych układach – poznaje technikę kolażu – naśladuje i tworzy samodzielnie prace i kompozycje z mas plastycznych: plasteliny, masy solnej, papierowej, modeliny itp. – ćwiczy nacisk i napięcie dłoni, płynność i dokładność ruchu, sprawność w zakresie koordynacji wzrokowo-ruchowej 	<ul style="list-style-type: none"> • Włącza się w prace związane z dekorowaniem najbliższej przestrzeni w przedszkolu, np. wykonuje elementy dekoracyjne z okazji świąt
5–6-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Poznaje wybrane budowle o charakterystycznej architekturze, np. budowle sakralne, zamki, pałace, budowle współczesne, ich przeznaczenie, styl • Stara się rozumieć różnicę między pojęciami: <i>zabytki, budowle współczesne</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Eksperymentuje i bawi się barwami: <ul style="list-style-type: none"> – zna i rozróżnia barwy podstawowe i pochodne – tworzy różne odcienie barw – poznaje pojęcia: <i>barwy pastelowe, czyste, złamane, ciepłe, zimne</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozumie i wyjaśnia znaczenie sztuki w życiu człowieka, dostrzega piękno w przyrodzie, rozumie konieczność szanowania wszelkich dzieł sztuki • Zna regionalną kulturę, zwyczaje, tradycje i obrzędy:

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
	<ul style="list-style-type: none"> • Uczy się rozpoznawać różne techniki, jakimi wykonane są prezentowane dzieła sztuki: grafika, obrazy olejne, pastele, akwarele, rzeźba, płaskorzeźba • Poznaje, na czym polega estetyka i funkcjonalność wnętrza: <ul style="list-style-type: none"> – zauważa różnicę w wyposażeniu pomieszczeń w domu i w przedszkolu, np. meble, przedmioty użytkowe, elementy dekoracyjne, dobór kolorów – włącza się w samodzielne lub grupowe kreowanie najbliższej przestrzeni w przedszkolu, w domu, np. przez dekorowanie sali 	<ul style="list-style-type: none"> • Stara się rozpoznawać i opisywać najważniejsze w swoim regionie zabytki, pomniki, obiekty architektury i krajobrazu • Próbuje coraz dokładniej planować swoje czynności podczas działań plastycznych, wie i stosuje się do wskazówek nauczyciela, jak należy wykorzystywać płaszczyznę lub przestrzeń w swojej pracy lub w pracy grupowej • Stara się oddać w swoich pracach nastrój, emocje, wybierając odpowiednie barwy lub poznaną technikę plastyczną • Potrafi zainspirować się obserwacją świata przyrody, muzyką, literaturą, światem fantazji i wyobraźni w tworzeniu prac plastycznych • Próbuje tworzyć lub odtwarzać różne elementy i budowle w pracach plastycznych płaskich i przestrzennych, np. <i>Mój wymarzony dom, pokój, ogród</i> • Stara się określić nastrój, koloryt, kształt, zrozumieć treść, jaką dany obraz lub rzeźba przekazują, dostrzega najważniejsze elementy dzieła • Rozpoznaje na podstawie zdjęć, albumów, wycieczek, wybrane pomniki, np. Smoka Wawelskiego, Syrenkę warszawską, Fryderyka Chopina • Doskonali nacisk i napięcie dłoni, płynność i dokładność ruchu, sprawność w zakresie koordynacji wzrokowo-ruchowej 	<ul style="list-style-type: none"> – zna charakterystyczne dla swojego regionu detale w strojach i wytworach ludowych, odtwarza je w swoich pracach wykonywanych w konwencji sztuki ludowej, np. gliniane przedmioty, wycinanki, pisanki z regionalnymi zdobieniami i ornamentami – rozumie i próbuje uzasadnić, dlaczego należy szanować i pielęgnować kulturę regionu • Korzysta z różnych technik plastycznych: <ul style="list-style-type: none"> – wykorzystuje papier i materiały o różnej fakturze i powierzchni – składa papier o różnej wielkości i fakturze – rysuje kredkami (świecowymi, pastelami, ołówkowymi), kredą, węglem, świecą, ołówkiem, patykiem itp. – maluje różnymi rodzajami farb: plakatowymi, akwarelowymi, klejowymi, mieszanymi z solą, cukrem, piaskiem, trocinami; używa do malowania różnej grubości i twardości pędzli, palców, dłoni, słomek, odbijanki ze sznurka, waty, gąbki itp. – tworzy kompozycje płaskie i przestrzenne, w tym okolicznościowe upominki: wydzieranki, wycinanki z papieru, z materiału, witraże, kompozycje wysypywane i wyklejane piaskiem, kaszą, sznurkiem, materiałami przyrodniczymi, z surowców wtórnych, elementów geometrycznych, szablonów oraz technik typu: kolaż (<i>collage</i>), frotaż (<i>frottage</i>), stemplowanie, mokre na mokrym itp. – tworzy kompozycje płaskie i przestrzenne – origami z kólek i kwadratów, składając papier na różne sposoby, – lepi i modeluje kompozycje z mas plastycznych – glina, modelina, plastelina, masa solna, papierowa • Dostrzega własne możliwości i uzdolnienia plastyczne, rozumie i potrafi wyjaśnić, dlaczego należy odczuwać satysfakcję z własnej pracy • Wie, jak należy postąpić i zabezpieczać przed zniszczeniem narzędzia, przybory i materiały plastyczne • Dbą o porządek podczas wykonywania prac plastycznych • Uczestniczy w tworzeniu galerii prac plastycznych dzieci, w tym również okolicznościowych kącików umożliwiających kontakt ze sztuką, np. <i>W pracowni malarza, Ludowe wycinanki</i> • Wie, co oznacza pojęcie <i>architektury</i>, w tym <i>architektury zieleni</i>

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
			<ul style="list-style-type: none"> • Wie, jakie są różnice między elementami architektury zieleni w przestrzeni miejskiej i wiejskiej: klomby, trawniki, parki, ogródki, rabatki, pola, łąki, lasy itp. • Rozumie pojęcia: <i>dzieło sztuki, malarstwo, rzeźba, obraz, reprodukcja, portret, autoportret, krajobraz</i>

Obszar 8 działalności dziecka: Żyję wśród innych kultur i narodowości

Istotą edukacji międzykulturowej jest bowiem uchwycenie tego, co jest dla obu kultur wspólne, choć wydaje się inne, a nie ich unifikowanie oraz wartościowanie.

K. Kamińska

Według Hanny Komorowskiej *sposób pracy z małymi dziećmi jest ważniejszy niż jej wymierny efekt, gdyż motywacja do pracy jako fundament dalszej wieloletniej pracy jest w tej grupie wieku ważniejsza niż wymierne efekty językowe*⁴.

Nauka języka obcego w okresie przedszkolnym powinna mieć zatem na celu kształtowanie kompetencji językowych z zakresu języka obcego. Jest to tym bardziej uzasadnione, że w tym wieku następuje w ogóle znaczący rozwój sprawności językowych. W przypadku języka regionalnego czy etnicznego nabywanie tych kompetencji wzmocnione jest przynależnością kulturową, społeczną do danej mniejszości narodowej lub etnicznej.

Metody i formy pracy, stosowane w nauce języka obcego i języka mniejszości narodowej lub etnicznej powinny angażować dzieci w zakresie słuchania i mówienia, włączania różnorodnych aktywności niewerbalnych, takich jak gest, ruch, taniec. Powinno stwarzać się dzieciom warunki do poznawania różnorodności językowej i kulturowej.

Uwaga! Nauka języka obcego powinna odbywać się według odrębnego programu, opracowanego przez ekspertów danego języka obcego zgodnie z obowiązującymi standardami konstruowania programów nauczania.

Obszary i treści z podstawy programowej

Obszar 16 Przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym. Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:	Obszar 17 Przygotowanie do posługiwania się językiem mniejszości narodowej lub etnicznej lub językiem regionalnym dzieci należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, o których mowa w ustawie z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, w tym z uwzględnieniem potrzeb dzieci niesłyszących posługujących się językiem migowym. Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:
<ol style="list-style-type: none"> 1) uczestniczy w zabawach, np. muzycznych, ruchowych, plastycznych, konstrukcyjnych, teatralnych; 2) rozumie bardzo proste polecenia i reaguje na nie; 3) powtarza rymowanki, proste wierszyki i śpiewa piosenki w grupie; 4) rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych, gdy są wspierane np. obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Uczestniczy w zabawach prowadzonych w języku mniejszości narodowej, etnicznej lub języku regionalnym, w tym prowadzonych dla dzieci niesłyszących z wykorzystaniem np. języka migowego; 2) rozumie bardzo proste polecenia wydawane w języku mniejszości narodowej, etnicznej lub języku regionalnym i reaguje na nie; 3) powtarza rymowanki, proste wierszyki i śpiewa piosenki w grupie w języku mniejszości narodowej, etnicznej lub języku regionalnym; 4) rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych w języku mniejszości narodowej, etnicznej lub języku regionalnym; 5) wie, do jakiej wspólnoty narodowej, etnicznej lub językowej należy; 6) zna godło swojej wspólnoty narodowej, etnicznej lub językowej.

⁴ H. Komorowska, *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa 2005, s. 37.

Treści szczegółowe programu

Obszar 8 działalności dziecka: **Żyję wśród innych kultur i narodowości**

Podobszary:

- Poznają język obcy nowożytny. Poznają inne kultury i języki – regionalny lub mniejszości narodowej lub etnicznej

Poznają język obcy nowożytny. Poznają inne kultury i języki – regionalny lub mniejszości narodowej lub etnicznej

W tym obszarze prezentujemy ogólne treści, których dziecko powinno doświadczyć i nauczyć się w okresie od 3 do 6 lat. Trudno jest zastosować tutaj gradację nabywanych kompetencji, ponieważ zależy ona od realizacji odrębnego, szczegółowego programu języka obcego.

Wiek	Nabywa doświadczenia i uczy się	Utrwala i pogłębia zdobytą wiedzę i doświadczenia	Rozumie i potrafi wykorzystać swoją wiedzę i umiejętności
3–6-latki	<ul style="list-style-type: none"> • Włącza się w różne formy aktywności pobudzające zainteresowanie innym językiem nowożytnym i kulturą z nim związaną: <ul style="list-style-type: none"> – zapoznaje się ze światem, kulturą i zwyczajami swoich rówieśników z innych krajów – doświadcza i dostrzega różnice w języku obcym i ojczystym • Włącza się w różne formy aktywności pobudzające zainteresowanie kulturą i językiem regionalnym lub językiem mniejszości narodowej, lub etnicznej: <ul style="list-style-type: none"> – zapoznaje się ze światem, kulturą i zwyczajami swoich rówieśników ze wspólnoty etnicznej, narodowej – poznaje symbole własnej wspólnoty narodowej, etnicznej, zna godło i hymn – doświadcza i dostrzega różnice w języku regionalnym, etnicznym i ojczystym • Uczy się słownictwa w obszarze języka funkcjonalnego i sytuacyjnego: <ul style="list-style-type: none"> – naśladuje i podejmuje próby powtarzania słów, włącza się do zabaw ze słowami, – rozwija sprawności językowe związane ze słuchaniem opowiadań, bajek, rymowanek, prostych wierszyków – oswaja się ze słowami w innym języku na podstawie wykorzystywanych materiałów wizualnych i przedmiotów z otoczenia dziecka • Doświadcza różnych form komunikacji werbalnej i niewerbalnej i podejmuje taką aktywność w zabawach typu gra w role w zajęciach grupowych i zespołowych, rysuje, maluje i wykonuje inne formy plastyczne, próbuje śpiewać proste piosenki • Uczy się rozumieć sens wypowiedzi w innym języku podczas zabaw ruchowych, rytmicznych muzycznych, w scenkach, technikach dramatycznych i innych zabawach angażujących postrzeganie słuchowe i wzrokowe • Uczestniczy w zabawach językowych wykorzystujących najnowsze technologie w nauczaniu języka obcego 		

AUTORKI: Mirosława Anna Pleskot, Agnieszka Staszewska-Mieszek

ROZDZIAŁ 4

Kilka słów o rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym

Okres przedszkolny zwany jest także okresem średniego dzieciństwa i trwa od 4 do 7 roku życia. Dziecko rozpoczynające ten etap charakteryzuje się takim poziomem rozwoju motorycznego i sensorycznego, który umożliwia mu poruszanie się w najbliższym otoczeniu. Ma już wiele doświadczeń związanych z właściwościami obiektów fizycznych oraz zachodzących między nimi relacji. Potrafi rozwiązywać problemy w działaniu dzięki różnym operacjom myślowym. Opanowało niewerbalne i językowe sposoby porozumiewania się z innymi. Jego słownik jest na tyle bogaty, że pozwala mu na porozumiewanie się z dorosłymi w codziennych sprawach. Podstawy systemu gramatycznego języka zapewniają mu rozumienie i budowanie poprawnych gramatycznie zdań. Budowanie więzi między dzieckiem a dorosłymi jest z kolei podstawą dla dalszego jego rozwoju emocjonalnego i społecznego.

Rozwój somatyczny i aktywność ruchowa

Dostrzegamy wyraźne osiągnięcia dziecka w rozwoju somatycznym i motorycznym:

- swobodne poruszanie się i ogólnie dużą ruchliwość,
- trudności ze skupieniem się przez dłuższą chwilę na jednej czynności ruchowej,
- doskonalenie sprawności motorycznej: bardziej skoordynowane, harmonijne, płynne i rytmiczne ruchy oraz czynności,
- opanowywanie nowych umiejętności: możliwości łączenia prostych ruchów w różne kombinacje ruchowe, np. jednoczesne chwytywanie i rzucanie piłką,
- utrzymywanie ciała w równowadze statycznej lub dynamicznej,
- podejmowanie nauki jazdy na rowerze, hulajnodze i innych form ruchu, np. taniec, pływanie, wspinanie się na różne przeszkody,
- ustalenie się przewagi funkcjonalnej jednej ze stron ciała (lateralizacji) i współzależność ze zręcznością manualną,
- rozwój motoryki małej w dwóch zakresach: samoobsługi oraz rysowania i pisania,
- zróżnicowanie ruchów związane z płcią: chłopcy – lepsze wyniki w czynnościach, które wymagają większej energii i siły, np. bieganie, skakanie w dal, rzucanie piłką, kopanie, dziewczynki – w sprawnościach motorycznych wymagających równowagi i rytmiczności, np. skakanie na skakance oraz precyzji, np. rysowanie, pisanie,
- dość dużą samodzielność w zakresie samoobsługi,
- brak intensywnych zmian w zakresie wzrostu i wagi ciała,
- wyraźne zmiany w proporcji ciała,
- zmiany w układzie nerwowym: zdolności do coraz lepszego kierowania swoją uwagą, tworzenia planów, do refleksji nad własnym zachowaniem i rozwiązywania problemów logiczno-matematycznych.

Rozwój percepcyjny

Dzięki właściwie funkcjonującym narządom zmysłowym i docierającym do dziecka bodźców uczy się ono spostrzegać świat. W okresie przedszkolnym bardzo istotny jest zatem dalszy rozwój percepcyjny, który możliwy jest dzięki postępującemu dojrzewaniu mózgu i tym samym lepszemu integracji sensomotorycznej:

- synkretyzm jako cecha spostrzeżeń: spostrzeżenie globalne,
- subiektywizm w spostrzeżeniach: wyodrębnianie tych szczegółów, które wywołują określone przeżycia,
- wzrost ostrości wzroku,
- ścisłe powiązanie spostrzegania z działaniem (3–4 r.ż.), spostrzeżenie bardziej analityczne (5–6 r.ż.),
- trudności z wyodrębnianiem figury z tła,
- łatwość w rozpoznawaniu rysunków konturowych i sylwet,
- rozwój spostrzegania według trzech stadiów wypowiedzi o obrazkach tematycznych: I przedmiotów (wyliczanie przedmiotów: *tu pan, tu okno*), II czynności (wymiana czynności osób i proste relacje: *pan siedzi, książka leży na półce*), III stosunków (interpretacja jako ciągu zdarzeń i logicznie powiązanych sytuacji),
- odróżnianie pisma od bazgroł, bez identyfikowania liter (3–4 r.ż.),
- różnicowanie liter na kolejnych etapach okresu przedszkolnego,
- ujmowanie pisma, podobnie jak innych obiektów – całościowo (3–4 r.ż.),
- znaczące trudności z różnicowaniem liter o podobnych kształtach, np. E, F, M, W oraz p i g, b i d,
- różnicowanie obiektów pod względem kształtu, koloru i wielkości,
- rozpoznawanie większości kształtów geometrycznych (4–5 r.ż.),

AUTORKI: Mirosława Anna Pleskot, Agnieszka Staszewska-Mieszek

- spostrzeganie na obrazku kilkunastu szczegółów i ich cech, nazywanie ich (4–5 r.ż.),
- dokonywanie analizy i syntezy wzoru złożonego z kilku elementów (4–5 r.ż.),
- lepsze rozpoznawanie figur realistycznych niż figur geometrycznych (5–6 r.ż.),
- odtwarzanie koła (3 r.ż.), kwadratu (5–6 r.ż), trójkąta (6–7 r.ż.),
- reprodukowanie figur złożonych z linii w postaci krzyżyka (3–4 r.ż.), tzw. szyny (4–5 r.ż.), spirali (6–7 r.ż.),
- odtwarzanie figur bardziej złożonych z linii prostych, równoległych, skośnych, kątów, ich styczność, przecinanie się, zamknięcia (6–7 r.ż.),
- trudności w dokładnym kopiowaniu kształtów liter,
- nieujmowanie jeszcze dokładnej wielkości i proporcji przedmiotów,
- szczególne trudności z uchwyceniem zależności między wielkością przedmiotu a zmieniającą się odległością, co powoduje nieuwzględnianie perspektywicznego ujęcia przedmiotów,
- wzrost zdolności rozróżniania barw i odcieni, operowanie nazwami kolorów podstawowych i wybranych barw pochodnych,
- wzrost wrażliwości słuchowej, szczególnie w zakresie słuchu muzycznego i fonemowego, co stanowi podstawę opanowania umiejętności czytania i pisania,
- stopniowy wzrost poczucia melodii, harmonii i rytmu,
- większa świadomość językowa przejawiająca się w analizie i syntezie wyrazowej, sylabowej i fonemowej (głoskowej),
- dzielenie zdania: 3-, 4-wyrazowego na wyrazy, (4–5 r.ż.), 5-, 6-wyrazowego na wyrazy (5–6 r.ż.),
- dzielenie wyrazów na: 2, 3 sylaby (4–5 r.ż.), 3, 4 sylaby, (5–6 r.ż.), zachowując ich kolejność,
- różnicowanie odległości czasowych między wyrazami,
- wysłuchiwanie samogłosek w nagłosie (5–6 r.ż.),
- wskazywanie przedmiotu, którego nazwa zaczyna się od danej samogłoski (5–6 r.ż.),
- dokonywanie syntezy 2, 3 sylab w wyraz (5–6 r.ż.),
- odtwarzanie prostych rytmów, różnicowanie głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych (5–6 r.ż.),
- wyróżnianie spółgłosek w nagłosie, głosek w wygłosie (6–7 r.ż.),
- dokonywanie analizy, następnie syntezy słuchowej prostych wyrazów (6–7 r.ż.).

Zdobywanie orientacji w czasie i przestrzeni

Opiera się na zdolnościach umysłowych, takich jak: pamięć, wyobrażenia, przewidywanie:

- ujmowanie czasu subiektywnie: stawiane w centrum jest to zdarzenie, które dotyczy samego dziecka i rozgrywa się w teraźniejszości,
- zdobywanie orientacji w większych przedziałach czasu,
- zdolność do różnicowania czasu trwania czynności codziennych (dzieci młodsze), używanie do różnicowania czasu strategii liczenia (6 r.ż.),
- uświadomienie kolejności występowania zdarzeń i ich przewidywania,
- zależność orientacji w przestrzeni od koordynacji wzrokowo-ruchowo-słuchowej,
- opanowanie nazw służących opisywaniu relacji przestrzennych,
- umiejętność rozpoznawania wielu miejsc i opowiadania o nich, wiązanie ich z osobami, obiektami i zdarzeniami,
- poznawanie przestrzeni w działaniu,
- umiejętność przywoływania w wyobraźni znanych przestrzeni i tworzenie nowych.

Pamięć i uwaga

W okresie przedszkolnym następuje znaczny rozwój zdolności pamięci i uwagi:

- pamięć głównie mimowolna,
- wzrost pojemności pamięci: umiejętność utrzymania w umyśle coraz większej liczby słów, liter czy cyfr,
- wzrost zakresu i trwałości śladów pamięci: odtworzenie szeregu złożonego z 4 cyfr (większość dzieci w 4–5 r.ż.), zdolność odtworzenia szeregu złożonego z 6 cyfr (większość dzieci w 6 r.ż.),
- lepsze zapamiętanie podanych informacji, jeśli mogą one zostać powiązane z już posiadanymi,
- rozwój pamięci operacyjnej,
- zapamiętywanie zdarzeń w formie tzw. skryptów reprezentacji zdarzeń,
- korzystanie z podstawowych strategii pamięciowych: patrzenie, powtarzanie, organizowanie materiału do zapamiętania,
- wzrost zdolności do wzbogacania i odtwarzania informacji w sposób przemyślany i systematyczny,
- częste zmiany zainteresowania się obiektem,
- uwaga mimowolna z kształtowaniem się zaczątków dowolnej,

- zmniejszanie się przerzutności uwagi – koncentrowanie się na nowych, silnych i atrakcyjnych bodźcach,
- zależność stopnia koncentracji uwagi i umiejętności jej skupiania od indywidualnych właściwości dzieci,
- wydłużanie się czasu skupiania uwagi do 25 minut (4–6 r. ż.),
- początki podzielności uwagi, zwiększanie się jej zakresu (5,5–6 r. ż.),
- przechodzenie od uczenia się spontanicznego do reaktywnego (celowego).

Czynności myślowe

Podstawowymi czynnościami myślowymi dziecka są: porównywanie, szeregowanie i klasyfikowanie, których intensywny rozwój przypada na wiek przedszkolny:

- porównywanie obiektów polegające na wykrywaniu cech różniących jako początek szeregowania, np. mały klocek i duży klocek,
- szeregowanie empiryczne (5 r.ż.), charakterystyczne dla myślenia przedoperacyjnego,
- szeregowanie systematyczne (6–7 r.ż.) polegające na grupowaniu obiektów według uporządkowanych różnic między nimi; wskazuje na myślenie operacyjne,
- klasyfikowanie obrazowe według jednego kryterium wynikające z doświadczeń dziecka i polegające na szukaniu podobieństw między przedmiotami, np. kubek i łyżeczka, czapka i szalik,
- klasyfikowanie abstrakcyjne wg jednego kryterium, np. grupy przedmiotów niebieskich, twardych, drewnianych,
- klasyfikacja multiplikacyjna polegająca na stosowaniu więcej niż jednego kryterium, np. rodzaju materiału i wielkości.

Rozwój obrazów umysłowych, funkcji symbolicznej

Wiele badań wykazuje, że zasadnicze zmiany w rozumowaniu przyczynowo-skutkowym przypadają na 3–4 r.ż.:

- rozumienie otaczającego świata przez tworzenie tzw. obrazów umysłowych: obejmują tylko wybrane cechy obiektu i wyrażane są symbolicznie słowem, gestem, rysunkami,
- odtwarzanie spostrzeganych wcześniej przedmiotów i ich ruchów,
- myślenie o przedmiotach bez rzeczywistego kontaktu z nimi,
- posługiwanie się symbolami jako przykładu umysłowej reprezentacji.

Sprawności językowe i komunikacyjne

- dysponowanie zasobem słownictwa i znajomością reguł gramatycznych pozwalających na sprawne komunikowanie się w sprawach codziennych,
- opanowywanie wielu sprawności komunikacyjnych, w tym umiejętności opowiadania,
- doskonalenie struktury opowiadania: w wieku 3–5 lat można doszukać się wszystkich elementów struktury opowiadania, w wieku 6 lat – wyraźna kompozycja: przedstawienie przebiegu zdarzeń, zapowiedź rozwiązania akcji oraz opis tła akcji.
- trudności z tworzeniem opowiadań składających się z wielu epizodów, połączonych w sposób przyczynowo-skutkowy,
- uwzględnianie w rozmowie punktu widzenia odbiorcy,
- rozwijanie społecznych form wypowiedzi: pytania, prośby, zaprzeczenia,
- słuchanie i analizowanie wypowiedzi innych,
- łatwiejsze prowadzenie rozmów swobodnych, nieuwarunkowanych konkretnym tematem,
- zależność wypowiedzi od partnera – częstsze zabieranie głosu w kontaktach z rówieśnikami niż z dorosłymi, wypowiedzi są dłuższe, bardziej logiczne i zróżnicowane gramatycznie,
- wzrastanie znaczenia pytań w nawiązywaniu i podtrzymywaniu kontaktu, w zdobywaniu informacji – 4–5 r.ż. – tzw. wiek pytań,
- nadal niewielkie jeszcze sprawności konwersacyjne, niepełne wykorzystanie języka jako narzędzia konwersacji.

Rozwój emocjonalny i społeczny

Podstawą rozwoju emocjonalnego są osiągnięcia dziecka w dziedzinie rozwoju poznawczego, językowego oraz obrazu własnej osoby:

- coraz lepsze rozumienie emocji własnych i innych osób,
- zdolność regulowania ekspresji własnych emocji,
- dzielenie się swoimi doświadczeniami,
- umiejętność dokonywania właściwych ocen przyczyn podstawowych reakcji emocjonalnych, zwracanie jednak większej uwagi na czynniki zewnętrzne wywołujące emocje niż na wewnętrzne,
- umiejętność przewidywania w zabawie, co może zrobić rówieśnik przejawiający określone emocje,

- lepsza świadomość i umiejętność panowania nad wybuchami złości,
- pojawienie się takich emocji, jak: duma, wstyd, wina, zazdrość czy zakłopotanie,
- coraz większa świadomość znaczenia porażki.

Rozwój społeczny można rozumieć jako integrowanie się dzieci w grupę społeczną, jako kształtowanie się jednostki w grupie, jako proces kształtowania się wzorów przeżywania, myślenia i działania w różnych sytuacjach:

- zdobywanie wiedzy o swojej grupie, rolach społecznych oraz przyjętych w danej grupie standardach i wartościach,
- uzyskiwanie doświadczeń społecznych w zabawach poprzez eksplorację różnych ról społecznych, np. rodzinnych i zawodowych,
- nawiązywanie i rozwój kontaktów społecznych z rówieśnikami, które dostarczają wielu doświadczeń,
- zdolność do zabaw zespołowych, ustalenia wspólnego celu i planu działania,
- rozumienie kontaktu społecznego, jakim jest przyjaźń,
- zdolność do empatii przejawiająca się w zachowaniach zgodnych z przeżyciami innych osób,
- zanikanie zachowań negatywnych: agresji instrumentalnej,
- nasilanie się form agresji zorientowanej na osobę i agresji werbalnej, np. grożenie, dokuczanie czy obrażanie,
- dostosowywanie się do nakazów i zakazów, do zachowania zgodnego z normami społecznymi,
- odróżnianie dobra od zła: umiejętność odróżniania tego, co dobre (akceptowane przez dorosłych), od tego, co złe (nieakceptowane przez dorosłych).

Osobowość dziecka, obraz własnej osoby

Jest to specyficzny dla każdego dziecka wzorec temperamentu, emocji, zdolności intelektualnych, który rozwija się głównie w kontaktach z rodziną i rówieśnikami. Rozwój osobowości dzieci przebiega równoległe z rozwojem społecznym, emocjonalnym i poznawczym:

- pojawianie się takich cech osobowościowych, jak: skąpstwo, uległość, chęć podobania się innym,
- rozwój procesu identyfikacji, dzięki któremu dziecko próbuje widzieć, czuć i działać jak znaczące osoby w jego otoczeniu,
- spostrzeganie siebie w kategoriach społecznych: w kontekście rodziny, grupy sąsiedzkiej, religijnej, narodowej, wyznaczonej przez płeć,
- rozwijanie się zdolności do samokontroli: świadomego kontrolowania intensywności swoich emocji,
- trudności z odraczaniem gratyfikacji.

W okresie przedszkolnym dzieci nabierają świadomości własnej odrębności. Zaczynają rozumieć obraz własnej osoby jako zbioru osobistych cech:

- odróżnianie siebie od innych wyrażane m.in. w używaniu zaimków osobowych *mój* i *twój*,
- współdziałanie ze sobą w zabawie i rozwiązywanie konfliktów,
- odróżnianie działań intencjonalnych od przypadkowych, co pozwala właściwie oceniać negatywne zachowanie innego dziecka,
- kształtowanie się samooceny, czyli zespołu sądów o własnej wartości,
- przed 7 r.ż. brak różnicowania kompetencji w poszczególnych dziedzinach aktywności.

ROZDZIAŁ 5

Jak podejść do oceny osiągnięć dziecka w wieku przedszkolnym – rozważania i wskazówki na temat prowadzenia obserwacji pedagogicznej

W tym rozdziale nie przedstawimy konkretnego narzędzia do prowadzenia obserwacji pedagogicznej w wychowaniu przedszkolnym. Prezentujemy natomiast, jak w refleksyjny sposób nauczyciel wychowania przedszkolnego powinien podchodzić do niewątpliwie trudnego zadania, jakim jest diagnoza przedszkolna i umiejętność właściwej oceny stopnia opanowania przez dziecko kompetencji odpowiednich do jego możliwości i potrzeb rozwojowych.

Okres wychowania przedszkolnego to moment, w którym wyraźnie zarysowuje się obszar współpracy między rodzicami (najbliższym środowiskiem) a przedszkolem (nowym środowiskiem, zewnętrznym). Łączy ich jeden cel – wzajemne wspieranie się w działaniach dydaktyczno-wychowawczych stymulujących rozwój dziecka, aby jak najlepiej przygotować je do osiągnięcia gotowości szkolnej, uwzględniając jego możliwości i potencjał rozwojowy. Nabiera to szczególnego znaczenia, kiedy obie strony muszą odpowiedzieć na pytanie: *W jakim stopniu dziecko przejawia oczekiwane rozwojowo kompetencje?*

Prowadzenie obserwacji pedagogicznych służących poznaniu możliwości i potrzeb rozwojowych dzieci, właściwe ich dokumentowanie, rzetelna informacja przekazywana rodzicom w celu poznania przez nich stanu gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole podstawowej mają służyć jednemu – podejmowaniu w odpowiednim czasie spójnych działań w indywidualnym wspomaganie i korygowaniu rozwoju dziecka, szczególnie w roku poprzedzającym rozpoczęcie nauki w szkole podstawowej.

W zmieniającej się sytuacji, w której w podstawie programowej wychowania przedszkolnego pojawiły się nowe treści związane ze wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci wraz z edukacją matematyczną oraz nabywaniem doświadczeń językowych i komunikacyjnych w zakresie reprezentatywnej i komunikatywnej funkcji języka, ze szczególnym uwzględnieniem nabywania umiejętności czytania¹, warto podkreślić, że nie możemy popadać w swego rodzaju schematyzm myślowy i traktować opanowania przez dziecko umiejętności czytania, podejmowania prób pisania, liczenia i rachowania w określonym zakresie jako głównego wyznacznika gotowości dziecka do szkoły.

Szerokie spektrum doświadczeń i umiejętności, jakie dziecko opanowało w okresie przedszkolnym w zakresie samoobsługi, samodzielności, sprawności ruchowej, odporności emocjonalnej, wchodzenia w relacje z innymi, oczekiwanych kulturowo zachowań w kontaktach społecznych i wreszcie zdobyta wiedza – to wszystko składa się na ocenę poziomu kompetencji dziecka i powinno z jednej strony stanowić podstawę do prowadzonych obserwacji pedagogicznych mających na celu poznanie jego możliwości i potrzeb rozwojowych, z drugiej zaś (na rok przed rozpoczęciem przez dziecko nauki w klasie I szkoły podstawowej) być fundamentem analizy jego gotowości do podjęcia nauki w szkole.

Takie podejście do badania osiągnięć dziecka jest spójne z zadaniami, jakie stoją przede nim wraz z rozpoczęciem nauki w szkole (Szuman 1970, Brzezińska 1992, Stefańska-Klar 2000):

Zdobywanie wiedzy i umiejętności poznawczych, rozumienie świata, posługiwanie się reprezentacją symboliczną

- umiejętność skupiania uwagi, rozwiązywania problemów, umiejętność czytania i pisania – **poziom rozwoju poznawczego**

Osiągnięcie samodzielności, względnej emocjonalnej niezależności

- umiejętność pokonywania przeszkód, dążenie do niezależności – **poziom rozwoju emocjonalnego**

Współdziałanie z rówieśnikami, działania wspólnotowe, udział w życiu grupy rówieśniczej

- umiejętność porozumiewania się i dostosowania do zawartych umów i reguł – **poziom rozwoju fizycznego i społecznego**

Zmiana dominującej formy aktywności z zabawy na naukę i pracę

- umiejętność organizowania czynności ze względu na cel, dążenie do osiągnięcia wyniku, znoszenia napięć – **wrażliwość i podatność na nauczanie**

Opanowanie umiejętności pisania, czytania i matematyki

- **systematyczne nauczanie**

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 17 czerwca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego (Dz.U. z 2016 r. poz. 895).

Ponieważ wymienione zadania ściśle wiążą się z rozwojem psychomotorycznym, w rozdziale czwartym dość szczegółowo zebrane zostały najważniejsze osiągnięcia rozwojowe dziecka w wieku 3–7 lat w obszarach:

- rozwój somatyczny i aktywność ruchowa,
- rozwój percepcyjny,
- zdobywanie orientacji w czasie i przestrzeni,
- pamięć i uwaga,
- czynności myślowe,
- rozwój obrazów umysłowych, funkcji symbolicznej,
- sprawności językowe i komunikacyjne,
- rozwój emocjonalny i społeczny,
- osobowość dziecka, obraz własnej osoby.

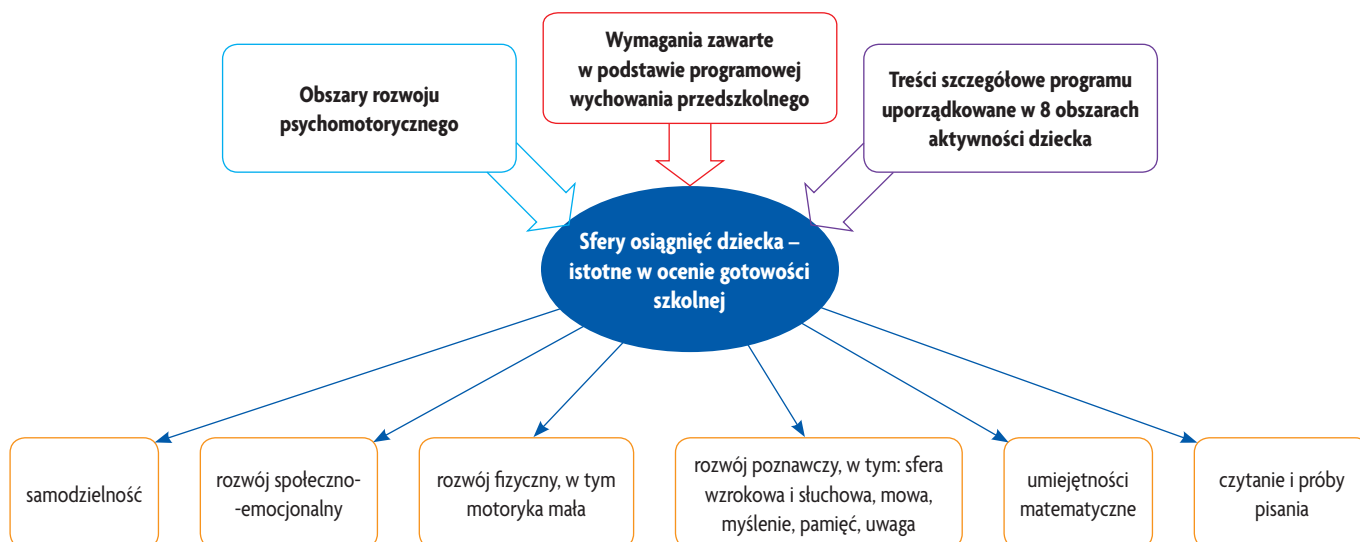
Aby nauczyciel wychowania przedszkolnego mógł właściwie prowadzić działania mające na celu poznanie indywidualnych potrzeb i możliwości dzieci, musi wiedzieć, co będzie stanowić kryterium jego oceny. Jeśli przyjmiemy za punkt odniesienia z jednej strony cechy rozwojowe dziecka w najważniejszych obszarach jego aktywności, z drugiej zaś podstawę programową wychowania przedszkolnego z obszarami działalności edukacyjnej przedszkola i z podanymi w nich umiejętnościami i wiadomościami, którymi dzieci kończące wychowanie przedszkolne powinny się wykazywać, to otrzymujemy bogaty materiał, z którego wynikają normy typowe dla dzieci w wieku przedszkolnym. To również może wyznaczać nauczycielowi swego rodzaju standardy w trafnym wyborze gotowych narzędzi badawczych lub opracowaniu własnych arkuszy do prowadzenia obserwacji pedagogicznej w przedszkolu.

Proponowany program w swoich założeniach odwołuje się do idei pedagogiki konstruktywistycznej, w tym do spojrzenia na dziecko i potencjalnych jego możliwości według teorii Lwa Wygotskiego i pojęć: strefy aktualnego i najbliższego rozwoju. Można spróbować wykorzystać jego podejście do interpretacji oceny stopnia nabywania przez dziecko określonych kompetencji. Przyjmując czterostopniową skalę oceny, np. TAK, RACZEJ TAK, RACZEJ NIE, NIE, możemy każde z tych stwierdzeń odnieść do koncepcji Lwa Wygotskiego. To pozwoli dostrzec i zrozumieć różnicę pomiędzy faktycznym stanem rozwoju a potencjalnym rozwojem dziecka w trakcie prowadzonej obserwacji. A zatem:

- **TAK** – rozumiane jako: **wiem, umiem, potrafię** – mieści się w strefie aktualnego rozwoju;
 - **RACZEJ TAK** – rozumiane jako: **jestem coraz bardziej samodzielny, ale czasem jeszcze potrzebuje wsparcia**;
 - **RACZEJ NIE** – rozumiane jako: **nie potrafię jeszcze wykonać samodzielnie, ale jestem gotowy i korzystam z pomocy**;
 - **NIE** – rozumiane jako: **nie umiem, nie potrafię** – jest poza strefą aktualnego i najbliższego rozwoju.
- } mieszczą się w strefie najbliższego rozwoju.

Warto przy tym pamiętać, że w każdej sytuacji, w której stwierdzamy określony stopień przejawiania przez dziecko danego typu zachowania czy umiejętności, musimy być pewni, że postawione przed dzieckiem zadanie jest zgodne z oczekiwanymi rozwojowo cechami i normami, mówiąc wprost – nie jest zbyt łatwe ani zbyt trudne.

Poniżej wskazujemy najważniejsze sfery osiągnięć, istotne w ocenie dziecka i jego kompetencji przed rozpoczęciem nauki szkolnej.

W wychowaniu przedszkolnym obserwacja dziecka, jego potencjalnych możliwości oraz monitorowanie przyrostu kompetencji odbywa się na bieżąco, podczas jego codziennych aktywności, w różnych sytuacjach swobodnych czy kierowanych, zabawowych czy zadaniowych.

Najlepszą formą oceny poziomu opanowania przez dziecko określonych umiejętności jest **ocena jakościowa**, która umożliwia przedstawienie wniosków odnoszących się do mocnych i słabych stron dziecka w sposób opisowy. Ma to również szczególne znaczenie w przekazywaniu jasnych i zrozumiałych informacji rodzicom.

Dziecko może wykazywać braki w wielu umiejętnościach w zakresie jednego obszaru, np. w rozwoju fizycznym lub w zakresie różnych obszarów, co w znaczącym stopniu uniemożliwia mu właściwe realizowanie konkretnych aktywności. Niezależnie od skali zaobserwowanych trudności wszystkie wnioski odnoszące się do słabych stron dziecka muszą być traktowane poważnie. Mogą być sygnałem ewentualnych problemów rozwojowych dziecka przy założeniu, że wykluczone zostały niewłaściwe oddziaływania środowiska rodzinnego i przedszkolnego. Równie poważnie należy podchodzić do wszystkich spostrzeżeń wskazujących na znacznie większy potencjał dziecka, niż przewidują normy wiekowe.

Podczas prowadzonych obserwacji nauczyciel rejestruje określone zachowania dziecka. Może to robić w różnej formie, np. notatek, opisów, prowadzić dziennik obserwacji lub wykorzystywać arkusze obserwacyjne. Ważne, aby były to spostrzeżenia i wnioski obiektywne, a nie ujmowane w kontekście własnych oczekiwań czy nastawień.

Poniżej prezentujemy fragment przykładowego arkusza do prowadzenia bieżącej obserwacji dziecka, który pokazuje refleksyjne podejście do opracowywania przez nauczycieli własnych kart obserwacyjnych, według bieżących potrzeb i w odniesieniu do wybranych treści programu.

Sfera osiągnięć dziecka – samodzielność

Osiągnięcia rozwojowe	Kompetencje wg podstawy programowej	Wiek	Wybrane treści z programu	Data obserwacji	Ocena jakościowa			
					Tak	Raczej tak	Raczej nie	Nie
Dość duża samodzielność w zakresie samoobsługi	Samodzielnie ubiera się i rozbiera	3–4-latek	<ul style="list-style-type: none"> • próbuje samodzielnie zdejmować i zakładać niektóre części garderoby ze stroju codziennego, sportowego i ubrania wierzchniego 					
		4–5-latek	<ul style="list-style-type: none"> • radzi sobie z samodzielnym ubieraniem i rozbieraniem się w różnych sytuacjach 					
		5–6-latek	<ul style="list-style-type: none"> • samodzielnie ubiera i rozbiera się, w zależności od sytuacji i pory roku; rozumie, że należy się ubierać tak, aby nie przegrzewać się i nie marznąć 					

Obserwacja pedagogiczna dziecka w okresie przedszkolnym zakończona oceną stopnia jego gotowości szkolnej nie powinna ograniczać się tylko do oceny możliwości intelektualnych. Pełny obraz sprawności i umiejętności dziecka uzyskamy tylko wówczas, jeśli uwzględniać będziemy dwa aspekty diagnozy:

- **instrumentalny** – obserwujemy możliwości intelektualne i wykonawcze,
- **motywacyjny** – obserwujemy, w jaki sposób dziecko podchodzi do realizacji określonych zadań.

Proponujemy zestaw pytań, który odnosi się do wyżej wymienionych dwóch aspektów funkcjonowania dziecka.

Zestaw pytań ukierunkowujący prowadzenie przez nauczyciela obserwacji dziecka²

Lp.	Pytanie	Tak	Raczej tak	Raczej nie	Nie	Uwagi
1.	Czy chętnie podejmuje współpracę?					
2.	Czy musi być zachęcane do współdziałania?					
3.	Czy rozumie instrukcje niewerbalne – pokaz?					
4.	Czy rozumie instrukcje słowne?					
5.	Czy zauważa reguły i stosuje się do nich w wykonywanym zadaniu?					
6.	Czy samodzielnie formułuje reguły?					
7.	Czy potrafi naśladować nasze działania?					
8.	Czy zaznacza się różnica w wykonywaniu zadań zawierających materiał tematyczny (konkretne obiekty, obrazki) i a tematyczny (figury, wzory abstrakcyjne)?					
9.	Czy potrafi korzystać z pomocy badającego?					
10.	Czy wymaga ciągle potwierdzenia prawidłowości swoich działań?					
11.	Jak szybko się uczy – ilu powtórzeń wymaga, by zapamiętało sposób wykonania zadania?	Opis:				
12.	Jaki rodzaj zadań preferuje (werbalne, plastyczne, ruchowe, muzyczne)?	Opis:				
13.	Jak długo potrafi skupić uwagę na jednym rodzaju materiału?	Opis:				
14.	Jaki preferuje sposób wykonania zadania?					
	Czy rozwiązuje zadania metodą prób i błędów?					
	Czy dokonuje samokontroli i spontanicznie poprawia błędy?	:				
	Czy wykazuje zainteresowanie materiałem zadaniowym?					
	Czy jest wytrwały w działaniu?					
	Jakie jest tempo pracy?	Opis:				
15.	Jak reaguje na trudności?					
	złość					
	rezygnacja					
	obojętność					
	inne	Opis:				

Wnioski:

.....

.....

.....

.....

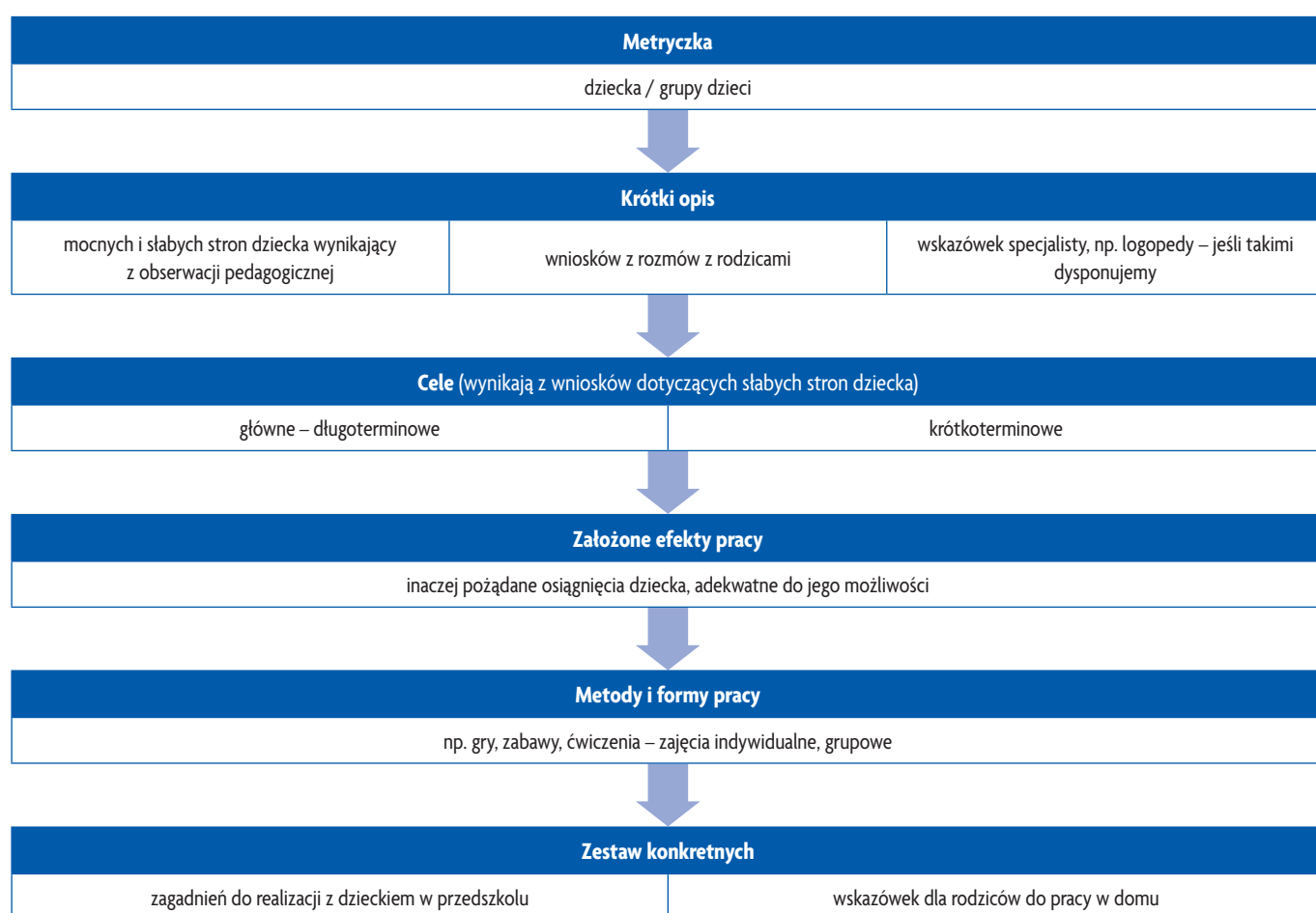
² Opracowanie na podstawie: J. Cieszyńska, *Nauka czytania krok po kroku. Jak przeciwdziałać dysleksji*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2001, s. 30–31.

Wnioski wynikające z obserwacji pedagogicznej, określające mocne i słabe strony dziecka są podstawą do opracowania programu wspomaganie i korygowania rozwoju dziecka³. Mocne strony są podstawą do kształtowania motywacji wewnętrznej. Jeśli mocną stroną dziecka jest np. sprawność ruchowa, a słabą np. percepcja słuchowa, to w usprawnianiu funkcji słuchowych wykorzystamy gry i zabawy ruchowe z elementami muzyki.

Założone cele i treści w programie korygująco-wspierającym powinny być modyfikowane zależnie od stopnia osiągniętych przez dziecko umiejętności, jego tempa i rytmu rozwoju psychomotorycznego. Zachęcamy do określania celów krótkoterminowych (osiągniętych po dwóch, trzech miesiącach), które są etapem w realizowaniu celów długoterminowych (założonych na okres nie dłuższy niż pół roku).

Stosowane metody i formy pracy powinny być analogiczne do tych stosowanych w realizacji codziennych działań dydaktyczno-wychowawczych, ze szczególnym uwzględnieniem aktywizujących, w ramach których będą wspierane i stymulowane słabe strony dziecka. Ważnym uzupełnieniem do prowadzenia tego typu działań (w formie indywidualnej czy grupowej) będzie odpowiednio zorganizowana przestrzeń edukacyjna.

W podstawie programowej wychowania przedszkolnego ani w innych dokumentach prawnych nie ma narzuconego jednego właściwego wzoru takiego programu. Forma czy też struktura mogą być różne. Elementy, które niewątpliwie muszą się znaleźć, to:

Ewaluacją programu wspomaganie i korygowania rozwoju dziecka będzie bieżąca obserwacja prowadzona podczas podejmowanych działań.

³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 17 czerwca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego (Dz.U. z 2016 r. poz. 895).

ROZDZIAŁ 6

Kilka słów o współpracy z rodzicami

Dobra współpraca z rodzicami jest bardzo istotna dla dziecka, rodziców oraz pracujących w placówce nauczycieli. I tak jak w każdej relacji trzeba ją rozpocząć, dbać o nią i ją pielęgnować. W sprzyjającej atmosferze dzieci chętniej przychodzą do przedszkola, rodzice mają do nauczycieli zaufanie, a pedagogom przyjemniej i skuteczniej się pracuje. Rodzice i nauczyciele są równorzędnymi partnerami, mają takie same prawa i obowiązki. Partnerstwo przejawia się w dialogu edukacyjnym i komunikacji interpersonalnej między rodzicem i nauczycielem¹.

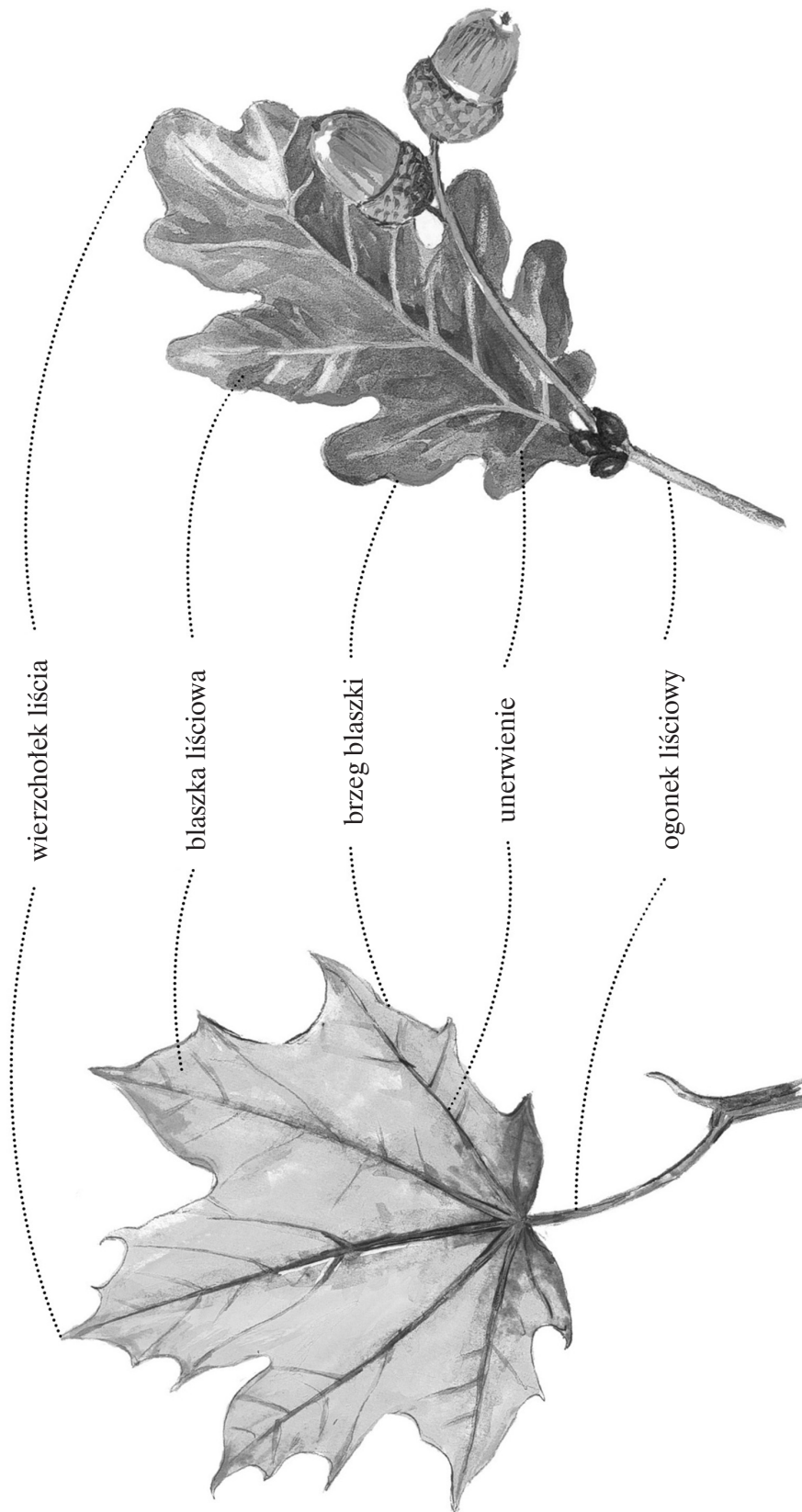
Współpraca z rodzicami pomaga w zachowaniu ciągłości oddziaływań wychowawczo-dydaktycznych. Zarówno rodzicom, jak i nauczycielom zależy, żeby wspierać rozwój dziecka ze szczególnym zwróceniem uwagi na jego potrzeby i możliwości – to między innymi one wyznaczają różnice między poszczególnymi dziećmi. Często rodzice mają tendencję do porównywania swoich pociech z innymi rówieśnikami, a przecież każde z nich jest inne. Te porównania mogą być krzywdzące; jeśli dodatkowo stawiane wymagania są za wysokie, to żadna ze stron nie jest zadowolona. Kiedy rodzice zwracają dziecku uwagę, że *Jaś już potrafi... a ty jeszcze nie...* może ono odczuwać brak akceptacji z ich strony oraz mieć zaniżoną samoocenę. Zdarzają się sytuacje, gdy odpowiedzialność za powodzenie dziecka zrzucana jest na nauczyciela i wprost formułowana, żeby *coś zrobili z ich dzieckiem*. Aby choć częściowo uniknąć takich sytuacji, warto podkreślać w trakcie spotkań z rodzicami, że uczenie się jest procesem i czasami potrzeba dużo czasu, żeby dziecko przeszło do etapu, w którym wykorzysta zdobytą wiedzę w samodzielnym działaniu (będą to wówczas umiejętności z aktualnego rozwoju dziecka).

Ważne jest także, żeby zapoznać rodziców z metodami, jakimi pracuje się w danej grupie, jaka jest koncepcja oddziaływań na dziecko. Owidiusz Decroly zwracał uwagę, by rodziców [...] *zaznajamiać z metodą stosowaną w szkole tak, aby mogli ją rozumieć i współdziałać dla osiągnięcia dobrych wyników*². Takie działania mogą pomóc w tworzeniu partnerstwa między nauczycielem i rodzicami w procesie edukacyjnym i wychowawczym.

¹ Por. A.W. Maszke, *Współpraca i partnerstwo rodziców i nauczycieli*, [w:] *Kreatorzy edukacyjnego dialogu*, (red.) A. Karpińska, Trans Humana, Białystok 2002.

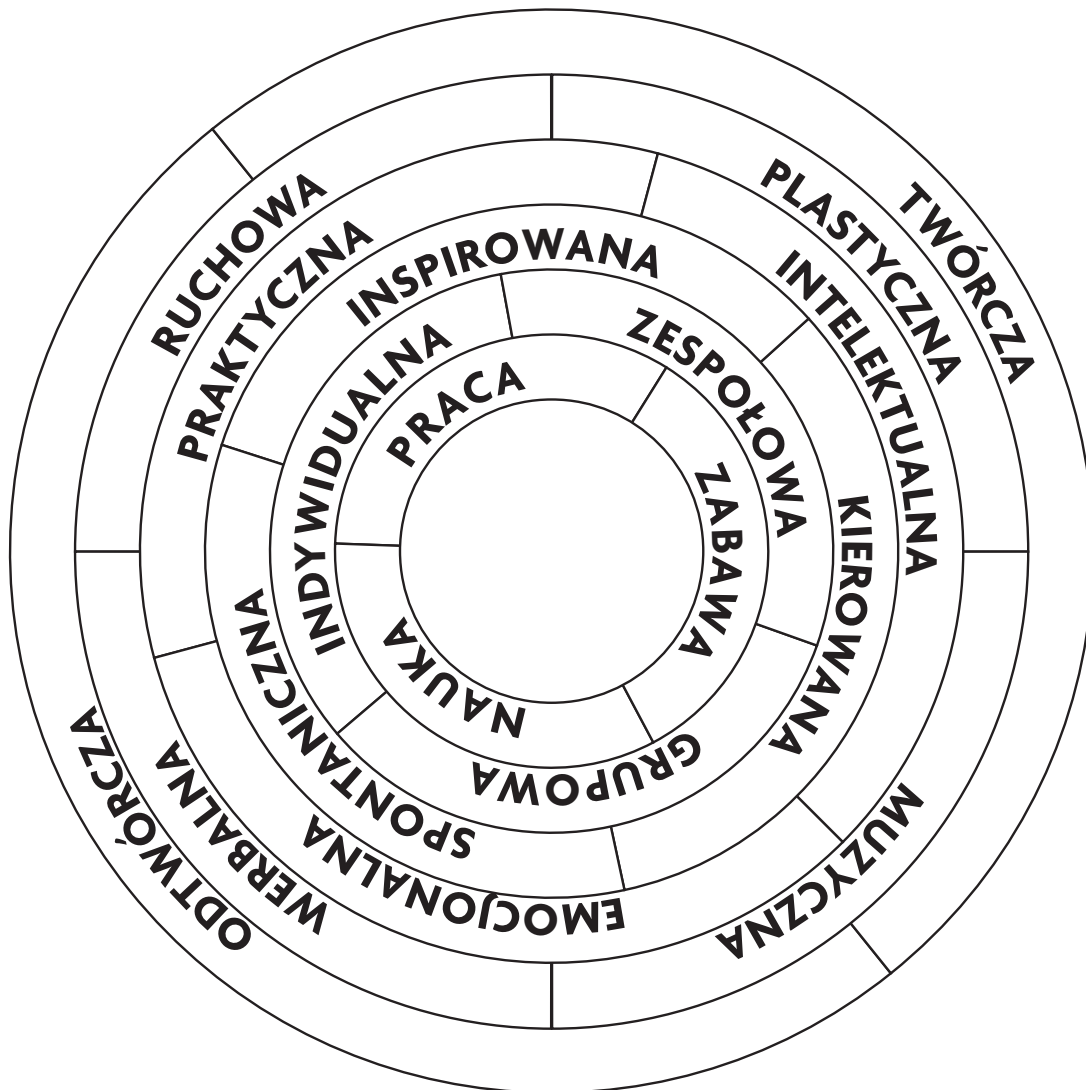
² Cyt. za: I. Bobrowska-Nowak, *Historia wychowania przedszkolnego*, WSiP, Warszawa 1983, s. 37.

Załącznik nr 1

AUTORKI: Mirosława Anna Pleskot, Agnieszka Staszewska-Mieszek

Załącznik nr 2

BIBLIOGRAFIA

- H. Bee, *Psychologia rozwoju człowieka*, ZYSK I SK-A, Poznań 2004.
- M. Biała, *Przedszkolaki. Co każdy rodzic i nauczyciel wiedzieć powinien*, Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2008.
- M. Bogdanowicz, *Ćwiczenia grafomotoryczne przygotowujące do nauki pisania według Hany Tymichowej*, HARMONIA, Kraków 2004.
- M. Bogdanowicz, *Integracja percepcyjno-motoryczna. Teoria – diagnoza – terapia*, CMP P-P, Warszawa 1997.
- M. Bogdanowicz, A. Kasica, *Ruch rozwijający dla wszystkich. Efektywność metody Weroniki Sherborne*, Harmonia, Gdańsk 2003.
- M. Bogdanowicz, *Psychologia kliniczna dziecka w wieku przedszkolnym*, WSiP, Warszawa 1985.
- M. Bogdanowicz, *Ryzyko dysleksji. Problem i diagnozowanie*, Harmonia, Gdańsk 2004.
- E. Brańska, J. Uszyńska-Jarmoc, *Lider edukacji elementarnej. Uczenie się dziecka – materiały szkoleniowe*, CODN, Warszawa 2005.
- A. Brzezińska, (red.) *Czytanie i pisanie – nowy język dziecka*, WSiP, Warszawa 1987.
- A. Brzezińska, T. Czuba, *Dziecko w zabawie i świecie języka*, Zysk i S-ka, Poznań 1995.
- A. Brzezińska, M. Burtowy, *Psychopedagogiczne problemy edukacji przedszkolnej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 1985.
- A. Brzezińska, *Spółeczna psychologia rozwoju*, Wyd. Naukowe Scholaris, Warszawa 2000.
- E. Chmielewska, *Zabawy logopedyczne i nie tylko*, MAC, Kielce 1997.
- J. Cieszyńska, *Na początku było słowo*, www.centrummetodykrakowskiej.pl.
- J. Cieszyńska, *Nauka czytania krok po kroku. Jak przeciwdziałać dysleksji*, Wyd. Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2001.
- J. Cieszyńska, *Wpływ oburęczności na nabywanie systemu językowego*, www.centrummetodykrakowskiej.pl.
- J. Cieszyńska, *Zaburzenia linearności – podstawowy wymiar trudności w czytaniu i pisaniu*, www.centrummetodykrakowskiej.pl.
- J. Cieszyńska-Rożek, *Metoda krakowska wobec zaburzeń rozwoju dzieci*, Omega Stage Systems, Kraków 2013.
- J. Cieszyńska-Rożek, *Kocham Czytać*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 2011.
- J. Cieszyńska-Rożek, M. Korendo, *Wczesna interwencja terapeutyczna. Stymulacja rozwoju dziecka. Od noworodka do 6 roku życia*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 2007.
- J. Cieszyńska-Rożek, *Wczesna diagnoza i terapia zaburzeń autystycznych. Metoda krakowska*, Wyd. Yoda – Jędrzej Cieszyński, Kraków 2010.
- J. Dewey, *Demokracja i wychowanie*, PAN, Warszawa 1972.
- Doradca nauczyciela sześciolatek. Materiały metodyczne dla nauczycieli opracowane w wyniku projektu Badanie gotowości szkolnej sześciolatek zrealizowanego przez CMP P-P współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego*, praca zbiorowa, CMP P-P, Warszawa 2006.
- S. Dylak, *Konstrukttywizm, jako obiecująca perspektywa kształcenia nauczycieli*, ww.cen.uni.wroc.pl/teksty/konstrukcja.pdf.
- D. Emiluta-Rożya, *Wspomaganie rozwoju mowy dziecka w wieku przedszkolnym*, CMP P-P, Warszawa 1994.
- E. i J. Frątczakowie, *Kącik przyrody w wychowaniu przedszkolnym*, WSiP, Warszawa 1991.
- M. Frostig, D. Horne, *Wzory i obrazki – Program Rozwijający Percepcję Wzrokową*, PTP, Warszawa 1989.
- T. Gałczyńska (red.), *Ten piękny, tajemniczy świat. Edukacja ekologiczna w przedszkolu*, Centrum Informacji o Środowisku UNEP/GRID, Warszawa 1997.
- H. Gardner, M. L. Kornhaber, W. K. Wake, *Inteligencja. Wielorakie perspektywy*, WSiP, Warszawa 2001.
- B., S. Goddard, *Jak osiągać sukcesy w nauce? Uwaga, równowaga i koordynacja*, PWN, Warszawa 2011.
- E. Goźlińska, *Jak skonstruować grę dydaktyczną?*, WSiP, Warszawa 2004.
- M. Grochowalska, *Gestykulacja i mowa. O niewerbalnym komunikowaniu się dzieci w wieku przedszkolnym*, Wyd. Naukowe AP, Kraków 2002.
- E. Gruszczyk-Kolczyńska (red.), *Wspomaganie rozwoju umysłowego oraz edukacja matematyczna dzieci w ostatnim roku wychowania przedszkolnego i w pierwszym roku szkolnej edukacji*, Edukacja Polska, Warszawa 2009.
- E. Gruszczyk-Kolczyńska, *Dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się matematyki*, WSiP, Warszawa 1997.
- E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska, *Dziecięca matematyka. Książka dla rodziców i nauczycieli*, WSiP, Warszawa 1997.
- E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska, *Dziecięca matematyka. Metodyka i scenariusze zajęć z sześciolatekami w przedszkolu, w szkole i w placówkach integracyjnych*, WSiP, Warszawa 2000.
- E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska, *Dziecięca matematyka. Program dla przedszkoli, klas zerowych i placówek integracyjnych*, WSiP, Warszawa 1999.
- E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska, *Wspomaganie rozwoju umysłowego czterolatek i pięcioletków*, WSiP, Warszawa 2004.
- E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska, *Wspomaganie rozwoju umysłowego trzylatek i dzieci starszych wolniej rozwijających się*, WSiP, Warszawa 2000.
- C. Grzywniak, *Dbalność o prawidłowy rozwój psychomotoryczny dziecka*, Scriptum, Kraków 2013.
- S. Guz, J. Andrzejewska (red.), *Wybrane problemy edukacji dzieci w przedszkolu i szkole*, Wydaw. UMCS, Lublin 2005.
- J. M. Healey, *Leworęczność. Jak wychować leworęczne dziecko w świecie ludzi praworęcznych*, GWP, Gdańsk 2004.
- E. B. Hurlock, *Rozwój dziecka*, PWN, Warszawa 1985.
- M. Jachimka (red.), *Grupa bawi się i pracuje*, Oficyna Wydawnicza UNUS, Wałbrzych 1994.
- B. Janiszewska, *Wybrane zagadnienia z psychologii rozwojowej, wychowawcze i klinicznej*, materiały szkoleniowe dla MSCDN, Warszawa 2007.
- R. Michalak, *Konstruktivistyczna perspektywa założonego modelu edukacji elementarnej [w:] Edukacja elementarna, podstawy teoretyczne – wybrane zagadnienia*, zeszyt 1, CODN, Warszawa 2005.
- K. Kamińska, *Nauka czytania dzieci w wieku przedszkolnym*, WSiP, Warszawa 1999.
- K. Kamińska, *W stronę wielokulturowości w edukacji przedszkolnej*, WSiP, Warszawa 2005.
- M. Karowska-Struczyk, W. Hajnicz, *Obserwacja w poznawaniu dziecka*, WSiP, Warszawa 1998.
- M. Kiełar-Turska, *Jak pomagać dziecku w poznawaniu świata*, WSiP, Warszawa 1992.
- A. Klim-Klimaszewska, *Pedagogika przedszkolna*, Instytut Wydawniczy ERICA, Warszawa 2010.

- H. Komorowska, *Metodyka nauczania języków obcych*, Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2005.
- H. Komorowska, *O programach prawie wszystko*, WSiP, Warszawa 1999.
- A. Kozłowska, *Zaburzenia emocjonalne u dzieci w wieku przedszkolnym*, WSiP, Warszawa 1984.
- M. Krajnik, *Zabawy badawcze*, *Wychowanie w Przedszkolu* nr 9 2003.
- J. Krzyżewska, *Aktywizujące metody i techniki w edukacji*, cz. 1, 2, Agencja Usługowa Omega, Suwałki 2000.
- I. Kurcz, *Psychologia języka i komunikacji*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2005.
- C. Lee, *Wzrastanie i rozwój dziecka*, WSiP, Warszawa 1997.
- K. Lubomirska (red.), *Edukacja elementarna. Podstawy teoretyczne – wybrane zagadnienia*, Zeszyt 1, CODN, Warszawa 2005.
- V. F. Maas, *Uczenie się przez zmysły. Wprowadzenie do terapii integracji sensorycznej*, WSiP, Warszawa 1998.
- D. Malko, *Metodyka wychowania muzycznego w przedszkolu*, WSiP, Warszawa 1990.
- R.J. Marzano, D.E. Paynter, *Trudna sztuka czytania i pisanie*, GWP, Gdańsk 2004.
- J. Mason, L. Burton, K. Stacey, *Matematyczne myślenie*, tłum. P. Amsterdamski, WSiP, Warszawa 2005.
- R. Michalak, *Metody wyzwalające aktywność dziecka*, [w:] Sowińska, Misiorna, Michalak, *Konteksty edukacji zintegrowanej*, Eruditus, Poznań, 2002.
- G. Mietzel, *Psychologia kształcenia. Praktyczny podręcznik dla pedagogów i nauczycieli*, GWP, Gdańsk 2003.
- E.M. Minczakiewicz, *Zabawa w rozwoju poznawczym i emocjonalno-społecznym dzieci o zróżnicowanych potrzebach i możliwościach*, IMPULS, Kraków 2006.
- B. Murawska, *Pozwólmy dzieciom czytać*, CKE, Warszawa 2011.
- H. Mystkowska, *Rozwijamy mowę i myślenie dziecka w wieku przedszkolnym*, WSiP, Warszawa 1991.
- E. Nęcka, *Trening twórczości*, GWP, Gdańsk 2008.
- W. Okoń, *Nowy Słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2001.
- S. Owczarek, *Gimnastyka przedszkolaka*, WSiP, Warszawa 2001.
- M. Partyka, *Dziecko zdolne*, CMP P-P, Warszawa 2000.
- L. Pelamatti, *Rusz głową. Jak wspierać rozwój dziecka, zachęcać je do nauki i pomagać mu budować poczucie własnej wartości*, eSPe, Kraków 2007.
- M. Piszczek, *Terapia zabawą*, CMP P-P, Warszawa 2002.
- U. Poziomek, D. Marszał, A. M. Skrobek, M. Woźniak, I. Żurawska, *Przyrodnicza edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna. PORADNIK. Materiał specjalny kwartalnika Edukacja Biologiczna i Środowiskowa*, IBE, Warszawa 2016.
- M. Przetacznik-Gierowska, M. Tyszkowa, *Psychologia rozwoju człowieka*, PWN, Warszawa 1997.
- Raport dla UNESCO pod przewodnictwem J. Delerosa, *Edukacja, jest w niej ukryty skarb*, Warszawa 1998.
- L. Rożek, *Edukacja przyrodnicza w przedszkolu z elementami ekologii*. Szczecińska Szkoła Wyższa Collegium Balticum, Szczecin 2011.
- D. Sikora-Banasiak (red.), *Wczesnoszkolne nauczanie języków obcych. Zarys teorii i praktyki*, CODN, Warszawa 2009.
- M. Skura, M. Lisicki, *Matematyka od przedszkola. Metody i zasady wprowadzania pojęć matematycznych. Przygotowanie do rozumienia liczb i posługiwania się nimi*, ORE, Warszawa 2015.
- M. Skura, M. Lisicki, D. Sumińska, *Przed progiem. Jakie umiejętności są potrzebne do rozpoczęcia nauki w pierwszej klasie i jak je rozwijać?*, ORE, Warszawa 2013.
- M. Sławińska, *Konstruowanie wiedzy na zajęciach w przedszkolu*, IMPULS, Kraków 2010.
- H. Sowińska, R. Michalak (red.), *Edukacja elementarna, jako strategia zmian rozwoju dziecka*, IMPULS, Kraków 2004.
- M. Spitzer, *Cyfrowa demencja. W jaki sposób pozbawiamy rozumu siebie i swoje dzieci*, Dobra Literatura, Warszawa 2013.
- M. Spitzer, *Jak uczy się mózg*, PAN, Warszawa 2015.
- P. Springer, G. Deutsch, *Lewy mózg, prawy mózg – z perspektywy neurobiologii poznawczej*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2004.
- J. Stadnicka, *Terapia dzieci muzyką, ruchem i mową* (książka i kasety), WSiP, Warszawa 1998.
- R.J. Sternberg, L. Spear-Swerling, *Jak nauczyć dzieci myślenia*, GTP, Gdańsk 2003.
- W. Strabmeier, *Interwencja wczesnodziecięca. 260 praktycznych ćwiczeń dla małych dzieci z trudnościami w rozwoju*, Harmonia, Gdańsk 2012.
- M. Studzińska, *Dzieci przedszkolne poznają przyrodężywioną*, WSiP, Warszawa 1989.
- I. Styczek, *Logopedia*, PWN, Warszawa 1979.
- K. Szmidt, *Trening kreatywności*, Helion, Gliwice 2008.
- S. Szuman, *O dojrzałości szkolnej dzieci siedmioletnich*, [w:] L. Wołoszynowa (red.), *Materiały do nauczania psychologii*, PWN, Warszawa 1970.
- S. Szuman, *O sztuce i wychowaniu estetycznym*, WSiP, Warszawa 1990
- S. Szuman, *Sztuka dziecka*, WSiP, Warszawa 1991.
- D. Tillman, P.Q. Colomina, *Wychowanie w duchu wartości. Przewodnik. Program edukacyjny*, WSiP, Warszawa 2004.
- H. Wiśniewska (red.) *Gry i zabawy w kształceniu językowym: propozycje, scenariusze, projekty*, Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2000.
- L. Wygotski, *Wybrane prace psychologiczne II, dzieciństwo i dorastanie*, Zysk i S-ka, Poznań 2002.
- L. Wygotski, *Narzędzie i znak w rozwoju dziecka*, PWN, Warszawa 2006.
- L. Wygotski, *Wybrane prace psychologiczne*, PWN, Warszawa 1971.
- L.S. Wygotski, *Zabawa i jej rola w rozwoju psychicznym dziecka*, [w:] A. Brzezińska, G. Lutomski, T. Czub, B. Smykowski (red.), *Dziecko w zabawie i w świecie języka*, Zysk i S-ka Poznań 1995.
- B. Zakrzewska, *I ty będziesz dobrze czytać*, WSiP, Warszawa 2000.
- B. Zakrzewska, *Każdy przedszkolak dobrym uczniem w szkole*, WSiP, Warszawa 2003.
- Z. Zaorska, *Pedagogika zabawy – metodyka pracy z grupą*, [w:] E. Kędzior-Niczyporuk (red.), *Wprowadzenie do pedagogiki zabawy*, KLANZA, Lublin 1998.
- M. Żebrowska (red.), *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, PWN, Warszawa 1977.